

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSKE AARBØGER

II. Halvbind

1944

Udgivet af

Historisk Samfund for Sønderjylland

INDHOLD

Anders Bjerrum: Vort Sprogs gamle Sydgrænse	Side 1— 20
Jørgen Paulsen: Nogle Noter til Brundlund Slots Bygningshistorie	» 21— 44
Thade Petersen: Bidrag til Den sønderjydske Sal- mebogs Historie	» 45— 91
Jens Holdt: Elev-Fortegnelse fra Christiansfeldts Kostskoler	» 92—131
H. Lausten-Thomsen: Peter Lautrups Minder ..	» 133—236
Johan Hvidtfeldt: Undertrykte bønder paa Gram gods 1734	» 237—238
En udmærkelse	» 239—240
Anmeldelser:	
Caroline Emilie Andersen: De hansborg- ske Registrarer. I. Forordninger 1544—1588 (ved Johan Hvidtfeldt	» 241—243
Laura Joh. Christensen: Konge og Hertug (ved Troels Fink)	» 243—244
Franz v. Jessen: Mit Livs Egne, Hændelser og Mennesker (ved Troels Fink)	» 244—245
Kulturelle Forhold i Sønderjylland 1920—42 (ved Troels Fink)	» 245—248
Haderslev-samfundets årsskrift (ved H. Lausten- Thomsen)	» 248—250
Nyere litteratur vedrørende Tønder bys historie (ved Johan Hvidtfeldt)	» 250—255
Albert Fabritius og Harald Hatt: Haand- bog i Slægtsforskning (ved Johan Hvidtfeldt) ..	» 255—258
Johan Hvidtfeldt og Hans Neumann: Be- retning og Regnskab	» 258—263

Peter Laurups Minder.

Peter Laurup i Vellerup var en smuk Type af nordslesvigske gårdmandsslægt, rank og høj med et stort mørkt fuldskæg, samtidig vidende om sit eget værd og altid rede til at træde i baggrunden, dybt rodfæstet i overlevering fra fortiden, stærkt optaget af dagens tilskikkelser. Efter „Den nordslesvigske skoleforening“s dannelse i 1892, gjorde Laurup et smukt arbejde for at skaffe den kredsformænd i den vestlige del af Åbenrå amt og i Slogs herred, og i de følgende år var han altid rede til at udnytte sit udbredte personkendskab i disse egne til gavn for skoleforeningen. Det har maaske været ham selv den største overraskelse, da han blev valgt til medlem af vælgerforeningens styrelse, men også der gjorde han sig smukt gældende, noget tilbageholden, men aldrig i tvivl om, hvor han havde sit stæde. En af hans naboer skriver om Peter Laurup: „Han var en

ædel mand, dygtig og godgørende, i mange henseender konservativ. Skønt han havde en stor, god gård (121 ha), vilde han ikke have tærskemaskine. Først i 1919, da han manglede folk, købte han en binder. Indtil da havde han selv „bundet op“ efter en af lærerne. I min ungdom fulgte han altid selv et spænd heste under pløjningen. Mærkeligt nok var han den første på vor egn, der fik cykle (med massivt gummi), men på den var han også noget for sig. Styret havde han ualmindeligt højt, og han sad så rank, så man kunde kende ham en fjerdingvej borte.“

Det var en kreds særprægede mennesker, der samledes om frimenigheden i Bovlund; adskillige af dem nævner Peter Lautrup i sine minder. selv hørte han til iblandt de bedste af dem.

Desværre når hans optegnelser kun til 1864, når ikke frem til skildringen af Lautrups egen manddomstid eller til fortællingen om hans jævnaldrende arbejdsfæller og omgangskreds; men i den indtog han en smuk stilling, en god og varmhjertet dansk mand iblandt gode og levende interesserede danske mænd.

Peter Lautrup i Vellerup fødtes den 31. 1. 1855 og døde 24. 8. 1919 af difteri, alt for tidligt. Han sætter sig selv det skønneste minde ved sine optegnelser, som hans søn velvilligt har overladt til „Sønderjydske Aarbøger“. Det var ikke P. Lautrups mening, at de skulde offentliggøres; men deres værdi synes så stor, at det helt er på sin plads at gøre det. Når han tænkte, at de kun skreves for hans nærmeste slægt, var det sikkert kun hans ønske om at holde sig tilbage, der lagde ham denne tanke nær.

Slægten har givet mig lov til at tage uddrag af optegnelserne. Det er meget lidt, der ikke er taget med. Det er som helhed, at de giver indtrykket af smukt og godt nordslesvigsk bondeliv og af den stovte og gode nordslesvigske gårdmand, der har skrevet dem.

H. Lausten-Thomsen.

Forord.

Det havde været rart, om vore Fædre havde skrevet noget om deres Liv og deres Levned, saa havde vi, deres Efterkommere, vidst mere, end vi nu ved, og kunde have haft stor Glæde deraf. Der er vel flere Grunde, hvorfor de ikke har gjort det. For det første har de fleste af de gamle ikke kunnet skrive, og for det andet er den Tanke vist aldrig kommet op i dem, at det kunde faa Interesse for deres Efterkommere at vide Besked om Fædrenes Liv og Levned. Naar Børnene vidste Besked om, hvordan deres Forældre bar sig ad, var det tilstrækkeligt, mente man. Det sørgelige er jo kun, at der altid gaar noget tabt fra Slægtled til Slægtled som Følge af Tiden og andre Forhold, og havde alle i Danmark tænkt saaledes, havde vi nu ikke faaet nogen Fædrelandshistorie. Det havde nu, da vi desværre var kommet i Tyskens Vold, været til stor Skade for vor Kamp mod Fortyskningen.

For mig har en Borger- eller Bondeslægtshistorie lige saa megen Interesse som Kongers, Grevers eller andre Adeliges og Embedsmænds. Og naar det synes anderledes, saa kommer det af, at der næsten slet ingen Borger- eller Bondeslægtshistorie findes. og de enkelte, som er nedskrevet, gaar kun ganske kort Tid tilbage. Vel er det saadan, at Bonden i Almindelighed ikke direkte har deltaget i de store Begivenheder, der er sket; i hvert Fald ikke i mange Hundrede Aar; men saa har han i det mindste haft sin Part af Byrden at bære derved. Det læser vi jo i Historien. Naar Fjenden var i Landet, brændte og brandskattede, saa var det jo altid Bonden og Befolkningen paa Landet, det i første Række gik ud over. Mange har tilsat alt det, de ejede, ja selv Livet derved.

Alt, hvad jeg nu nedskriver om mine Fædre, er jo kun nærmest bestemt for mine Børn; og det er ikke meget; det er kun nærmest deres Slægtskilder; men jeg haaber alligevel, at mine Børn vil holde det i Ære og fortsætte til deres Efterkom-

mere. Om Gud vil, bliver mit eget Lednedsløb lidt udførligere. At være stolt af sine Fædre, vogte og agte deres Minde, trods al deres Brøst, synes mig at være i god Overensstemmelse med det fjerde Bud.

Vellerup, den 26. Januar 1910.

P e t e r L a u t r u p .

For henved 200 Aar siden bestod Vellerup vistnok af 7 Gaarde a 2 Ottinger, 2 Gaarde a 1^{1/2} Ottinger, 1 Kaad og et Toftegods. Omkring ved 1620 og senere boede paa den tredie Gaard fra Øst en Mand ved Navn Michel Heinsen. Efter ham fik hans Søn Iver Michelsen Gaarden; hans Hustru hed Maren eller Marine; og de havde i deres Ægteskab 3 Døtre, hvoraf en blev gift til Svejlund, en til Hydevad og en vistnok til Kolstrup ved Aabenraa. 1690 var Marine Enke og sad inde med Gaarden. Da blev Peder Lauterup fra Heds, Bylderup Sogn, sendt af sin Svoger for at bejle for denne til Enken. Peder Lauterup var Student; og maaske har Broderen ment, at han derfor var særlig skikket til at føje sine Ord saadan, at Enken kunde bevæges til at give sit Minde; maaske han har været noget undselig, ligemeget! Det endte med, at Enken sagde Nej til Bejlingen; men føjede til: Dersom det havde været dig selv, saa vilde jeg have betænkt mig derpaa! Peder Lauterup drog da hjem til Broderen med den Besked; og saa raadede denne ham til selv at gøre sin Lykke for Enken, da hans egen Sag jo nu var tabt alligevel. Det syntes Studenten godt om og drog da for anden Gang til Vellerup for at bejle til Enken, men denne Gang var det jo for sig selv. Enken gav ham straks sit Ja. Peder Lauterup opgav da Studeringen, ægtede Maren Ivers og blev saaledes Gaardmand i Vellerup. Saa blev han Sognefoged i Agerskov Sogn, og det har nu Søn efter Fader været i Slægten lige til min Farfader, som var den sidste. Peter Lauterup og Hustru har haft følgende Børn, som er op-

tegnede i en gammel Bibel fra Frederik den 2dens Tid, den findes endnu hjemme paa min Fødestavn:

1. „Anno 1692 den 17. Februar ungefehr 2 Stunder før Dag er voris liden Søn født til Verden. Den første Søndag derefter er han bleven delagtig udi Daabens Sacramente og begafuet med det Nafn Ifuer.

Sin Fader var Ridefoged Hr. Detlef Outzen i Roost, min Hustrus Broder Peder Terstensen og Christen Hansen i Hydevad. Sin Faderske var min Moder Ingeborg Peders i Hetz, mit Sydskendebarn Anna Christiansdatter i Hausted. Derefter den 9. Junius Anno 1694 er voris førbenævnteliden Søn salig udi Herren hensofuet og ligger begrafuet her paa Agerskouf Kierregaard.

Gud gifue naadelig at vi kunde findis igien med Glæde og Fryd udi Guds Rige og Herlighed. Amen!

2. Anno 1693 den 16. Martz en Stund før Solens Opgang er voris liden Datter født til Verden. Næste Søndag derefter er hun blefuen delactig udi Daabens Sacramente og gifuen hende dett Nafn Ellen. Hendis Faderer var min Broder Peder Hansen i Hetz, mit Syskendebarn Christen Jepsen i Hausted. Hindes Faskerske var Helvig Høyer i Roost. Anna Vinds udi Agerskouf og Kirstina Maria Erichsdatter af Kaalstrup. Gud gifue Hinde Lykke og Velsignelse Christeligt at lefue og Salig at døe!
3. Anno 1694 den 23. Julius Klokken imellem 12 og 1 slet er voris liden Søn født til Verden. Næste Søndag derefter er hand blefuen christnet og gifuet hannem det Nafn Hans. Sine Faderer var min Moders Broder Peder Lauterup i Haystrup, min Broder Christen Pedersen i Hetz og mit Syskendebarn Peder Lauterup i Hafsted. Sin Faderske var min Hustrus Broders Kone Anna Peders i Hydevad og Kirsten Pedersdatter af Hellevad. Gud gifue hannem Naade, Lykke og Velsignelse til at lefue Gud til Ære, Pris og Lof, os Forældre til Trøst og Glæde, Hannem self til timelig og evig Velfærd for Christi Nafns Skyld. Amen!

4. Anno 1696 den 7. Januar om Aftenen Klocken imellem 9 og 10 slet er vores Datter født. Næste Søndag derefter er hun blefuen delagtig udi Daabens Sacramente og gifuet hinde det Nafn Hanna. Hindes Faderer hafuer været Kej Jørgen Bonifacius Gesterup, Peder Jepsen i Hinderup, min Broders Kone Karen Peders i Hetz, Anna Pedersdatter af Haystrup og Marina Christensdatter af Hafsted. Gud forlene hinde christeligt at lefue og salig at døe!
5. Anno 1698 en dødfødt Søn.
6. Anno 1699 en Søn som fik Navnet Tersten.
7. 1701 en Søn som fik Navnet Peter.

Desuden har vor Stamfader Peder Lauterup skrevet følgende bag i den gamle Bibel:

„At Mand kand vide huorledis denne Biblia er kommen afsted, da hafuer salig Michel Heinsen her i Vellerup først ført denne her paa Stafnen. Efter hannem hafuer sin Søn nu salig Ifuer Michelsen arfuet dend. Jeg underskrefuene er nu dend tredie Eiermand til hende, undtagen min Hustru Marina, som hafuer dend udi Arv paa hendis Enke Sæde efter forbeholdte salig Ifuers Død. Der lod jeg dend Anno 1696 indbinde og forbedre paa Bladene udi Tønder, da dend vaar gammel 107 Aar, jeg scrifuer et Hundrede og søf Aar. Gud af Naade gifue, at denne Bog maatte blifue her paa Stafnen med Glæde og Gode og bevare hinde med vort Hus og Hjem fra Tøfue og Røfuere, fra Ild og Brand, fra Finder og Uvenner i min og mine Efterkommeres Tid for din kiere Søns Jesu Christi Nafns Skyld. Amen!

P. Lauterup.

I den gamle Bibel findes ogsaa andre Optegnelser, som er af P. Lauterups Formænd, vistnok mest af Iver Michelsen, Michel Heinsens Søn.

Fredag den 17. September 1675 er maaske bleven anordnet en Bededag i Anledning af, at Krigen var bleven Sverige erklæret den 12. Sep. 1675. I Randbemærkningen, som vist er af Iver Michelsen, og utydelig at læse, er hentydet til følgende

Tekst hos Profeten Zephania 2. Kapitel: „I hadelige Folk, samler eder, vi kommer hid, før Dommen udgaar, at i fare bort om Dagen, som Affner, Før end Herrens vredis grumhed kommer ofuer eder, før end Herrens vredis Dag kommer ofuer eder.“

Lucas 13. Kapitel. Samme Dato den 17. Sept. 1675. Evangelium, som blev holden paa den første Fredag Bodsdag.

Fredag den 1. Oktober 1675 er der prædiket over Teksten Lucas 19. Kapitel: Oc der hand kom nær hen til, oc drog ned ad Oliebjerget, da begyndte hans Dicles ganske Hob, at lofue Gud met Glæde oc høi Røst, ofuer alle underlige Gierninger, som de hafde seet o. s. v. Det har været den Tid, da Christian den 5. belavede sig til at indtage Wismar. som han begyndte at belejre den 21. Oktober 1675.

I Davids Salmer Side 330 staar en Randbemærkning om en Tekst, hvorover der er talt Lørdag efter 1675. Den lyder: „Gud, jeg vil siunge dig en ny Sang, jeg vil lege for dig paa Psalteren met ti Streng. Du som gifuer Kongerne Seyer, oc frelser David din Tjenere, Af den Ondis mordere suerd. Det kan have været en Takkefest i Anledning af, at Christian den 5. havde indtaget Wismar den 23. December 1675. Hvilket Aars-tal staar under Randbemærkningen.

Mathæus 11. Kapitel: Da begyndte hand at straffe de Ste-der, som hans Gierninger vare mest gjorde udi o. s. v. Evan-gelium, som blef holden paa Fredag den 2. Juli 1676.

Den 2. December 1676 Tekst: Amos 5. Kapitel: Søger icke Bethel, oc kommer icke til Gilgal, og gaar icke til Bersaba, thi Gilgal skal bortfør is fangen, oc Bethel skal blifue Be-thauen!

Det var paa den Tid, da den danske og den svenske Hær stod over for hinanden før Slaget ved Lund i den skaanske Krig.

Den 4. Maj 1677 Tekst: Amos 9. Kapitel: See, den Herre Herres Øyne see paa it syndigt Kongerige, at jeg skal det glat udslette af Jorderige, Alligevel at jeg vil icke glat udslette

Jacobs Hus, siger Herren. Det er vist ogsaa i Anledning af den skaanske Krig, som nu havde taget en for Danmark ugunstig Vending.

I Esthers Bog 4. Kapitel staar Michel Heinsens Navn og lidt mere, som er ulæseligt.

Samme Dato den 4. Maj 1677, prædiket over en Tekst: Lucas 9. Kapitel: „Oc der hand kom nær hen saa Staden, oc græd ofuer hannem o. s. v.“

Evangelium paa St. Mikkelsdag, den 29. Sept.: Mathæus 18. Kapitel.

Alt dette er tilsyneladende skreven af en og samme Haand; enten det saa har været Iver Michelsen eller hans Fader, Michel Heinsen, der har optegnet det.

Jobs Bog 18. Kapitel, Mathæus 1. Kapitel, Marcus 9. Kapitel og Apostlernes Gjæringer 4. Kapitel staar en Del Latin optegnet, som sikkert er af Peder Lauterup, der som sagt havde studeret.

Peder Lauterup og sin Hustru Maren fik ikke Lov til at leve ret mange Aar med hinanden, kun ca. 12 Aar. Han har skrevet i Randen af den gamle Bibel: „Salig Maren Lauterups Ligtekst den 7. Januar Anno 1703: Naar jeg ickun hafuer dig, da skøtter jeg intet efter Himmel og Jord. Dersom end mit Liff oc Siel vansmectis, saa est du dog Gud altid mit Hjertis Trøst oc min Del“. Længere nede staar: „Oc hun døde Anno 1702 imellem den 28. oc 29. December om Natten Klokken imellem 11 oc 12 slet.“

Hun har altsaa ligget Lig i 10 Dage. Det maa jo have været i Brug den Tid. I et gammelt Dokument i Arkivet i Slesvig, som Møller Jørgen Fausbøl i Branderup har set, staar der, at Sognefoged Peder Lauterup stod frem paa Tinge og bevidnede, at der var død meget Kvæg af Kvægsygen; formodentlig Pest, som rasede slemt i gamle Dage. Det var 1720.

1699 levede i Vellerup følgende Mænd: „Morten Refslund, Jens Lauritzen, 1720 Poul Hansen, Hyrden Peder Hansen, Hans Sørensen, Peder Wind og Nis Heinsen. 1724: Madtz Jacobsen,

Nis Henriksen, Niels Wind, Hans Sørensen, Hans Pedersen, Peder Poulsen, Hyrden Jens Pedersen, Lauritz Jensen, Hans Poulsen, Bonde Poulsen, Peder Wind og Jørgen Jensen.”

Peder Lauterup blev en meget gammel Mand, 88 Aar. Han maa være død omkring ved 1750. At han har ført Slægts- eller Stamnavnet Lauterup allerede den Gang er mærkelig nok, da jævne Folk den Gang intet Slægtsnavn førte. Man har jo Jens Hansen, Hans Jensen, og naar det er en Pige Jensdatter eller Hansdatter o. s. v. Oprindelig er vor fædrene Slægt vistnok udgaaet fra Lauterup i Uge Sogn. Senere hen, da Slægtsnavne blev paabudte, tog mange Navnet efter deres Fødeby; det var da rimeligt, at Peder Lauterup eller en af hans Fædre har gjort det samme. Omkring ved 1720 har Peder Lauterups Søn Hans faaet Gaarden. Hans Hustru hedder —. De har haft følgende Børn: „En dødfødt Søn 1725, Maren Lauterup 1726, Peder Hansen Lauterup 1729“.

Før 1750 har Hans Lauterups ældste Søn Peder Hansen Lauterup faaet Gaarden. Hans Hustru hedder Ellen. De har haft følgende Børn: „Maria Christina, født 1747, død som Barn, Jens Lauterup født 1749, Peter født 1750, Maren født 1752 og Catharina født 1754.“

Af en gammel Delings-, Overladelses- og Aftægtskontrakt, som endnu findes paa min Fødestavn, fremgaar, at da Peder Hansen Lauterup 1773 den 19. April skiftede med sine Børn, har han foruden den halve Gaard med et Toftegods og Kirkens Land her i Vellerup ejet en halv Gaard (2 Ottinger) i Bovlund, som han overlod sin ældste Søn altsammen; det var jo Fæstegods den Gang. Jens Lauterups Fæstebrev er udstedt Aaret efter altsaa 1774 den 1. August af Gehejmeraad, Kammerherre og Amtmand over Haderslev Amt Ridder af Dannebrog Friederich von Klingenberg.

Peder Hansen Lauterups Søn Peder var allerede 1773 gift og bosiddende i Bovlund paa nuværende Brandts Gaard, paa Møllebjerg kaldet Damgaard, formodentlig efter Mølle dammen. Om han har købt den eller giftet sig til den, vides ikke. Hans

Søn Peder Hansen Lauterup har faaet Gaarden omkring ved 1800, Hans Søn igen Peder Lauterup ifølge Kontrakt af 29. Novbr. 1838. 1844 har han købt Musvang i Toftlund Sogn af Gaardejer Hinrich Jessen fra Roost. Gaarden paa Møllebjerg blev da solgt til Peter Erichsen Brandt fra Bedsted for 2000 Daler Courant. Forinden har Peder Lautrup solgt til Christian Petersen her i Vellerup en Eng stor 9 Tdr. 6 $\frac{1}{2}$ Skpr. Engen hedder Nørkjær. Gaarden var da ved Salget kun ca. 49 Tønder stor. Gaarden Musvang fik Sønnen Peder Hansen Lautrup efter Faderen; men han satte den overstyr i faa Aar ved Svir og Drik og anden Galskab, saa at den maatte sælges i 70erne til andre. Peder Hansen Lautrups Søn Peder Lautrup er nu da dette skrives 1910 bosat som Skræder i Toftlund, og der siges, at det gaar ham godt.

Peder Hansen Lautrups 2 Døtre var gift; den ældste, Maren, med Gaardmand Jens Hansen paa nuværende Niels S. Bøttchers Gaard her i Vellerup, og den yngste, Catharina, var gift med Jens Johansen i Tinglev.

En Dødsattest, som findes i den gamle Kontrakt fra 1773, lyder saaledes: „At Peder Lautrup og Ellen Peders Enke, Jens Lautrups Sognefogdens Forældre, er begge hendøde, meddeles herved af

Reimer.

Agerskov, den 26. Maj 1789.“

De er altsaa ikke bleven saa synderlig gamle.

Allerede den 27. Maj 1789 er Aftægten bleven slettet i Skyld- og Panteprotokollen af en Gundermann i Roost, hvor Protokollen da maa have været.

Hvorledes Peder Hansen Lauterup er blevet Ejer af den Bovlund halve Gaard vides ikke; om han har faaet den efter sin Fader, eller han har faaet den med sin Hustru, kan ikke siges. Den ejedes ikke af den første Peder Lauterup. Gaarden har ligget imellem begge Jacob Arnums Gaarde, som indtil 1871 laa nede i Bovlund Nørreby. til disse 2 Gaarde er den bleven indkøbt og delt saaledes, at de fik hver en Otting, saa at de fra 2 nu blev 3 Ottingsgaarde. Jacob Arnums Broder-

søn Laust Arnum, som arvede begge Gaarde har nedbrudt den og bygget en stor flot Gaard paa Højden lidt længere mod Øst. Der er endnu en Eng til Gaarden, som kaldes Jens Laurups Rør.

Det var altsaa 1773, at Jens Lauterup tog Gaardene i Fæste efter sin Fader. Han var allerede den Gang Sognefoged, som kan ses af Kontrakten. Hans Hustru hedder Anna Lena og var fra Ravsted. De er bleven gifte 1771. Anna Lena var meget lille. saa hun maatte klatre op paa en Stol, naar hun skulde se ud ad Vinduet, naar en Vogn kørte forbi, for hun var meget nysgerrig. Da hun var let og smidig, voldte det hende dog ingen stor Ulempe. Jens Laurup var kyndig paa Heste og Kvæg og deres Sygdomme og vidste Raad for mange Ting. Dog synes det ikke, han har været saa dygtig til at ernære sig, siden han solgte den Bovlund Gaard. Men det kan jo ogsaa nok være, at han har søgt Tilladelse til at sælge den, for at have lidt at medgive Børnene, naar der skulde skiftes. At hans Omstændigheder ikke har været saa gode, ses af følgende: „En Gang havde han tilladt sig at købe en ny Stadsvogn; det var ikke fordi, at den var saa statelig; det var kun en tostellet Kassevogn; men saa havde han faaet Bøjle-Agestole med Messing-Knapper, og det stak Folk i Øjnene. Det var navnlig Slægten Poulsen, som følte sig forarget derover. Det synes, som der har hersket gammelt Nag mellem disse 2 Slægter. (Den Poulsenske og den Lauterupske). Saa var det en Gang, da Jens Laurup havde faaet den nye Stadsvogn, at han kørte med sin Hustru og Børn til Ravsted. Da de nu kom forbi Hans Poulsens Gaard, som den Gang laa nede i Vesterbyen (siden blev den jo udflyttet paa Marken, og nu er den udstykket og delt), stod Hans Poulsen i Gaarden og raabte efter dem: „Min lille Øst! (Rumpe) kan du taale det, saa kan du taale mere!“ Hvortil Jens Laurup raabte tilbage: „Aa, kan det ikke bære, saa kan det briste!“

I Jens Laurups Tid var Gaardene i Vellerup af følgende Størrelse begyndende fra Vest:

Peder Hansens Gaard	117	Demat
Hans Poulsens Gaard	118	do.
Jens Jørgensens Gaard	132	do.
Jens Hansens Gaard	127	do.
Simon Chrestsensens Gaard	243	do.
Jens Lautrups Gaard	211	do.
Mads Jacob Bundesens Gaard	194	do.
Anders Nissens Gaard	138	do.

Jens Lautrup og Hustru Anna Lena havde følgende Børn:
 „1. Peder Lautrup født 1772, 2. Monke Lautrup født 1773, 3. Ellen Lautrup født 1776, 4. Jacob Pedersen Lautrup født 1778, 5. Maria Kjestine Lautrup født 1780 og 6. Johan Pedersen Lautrup født 1782.“

1804 afstod Jens Lautrup Gaarden til sin ældste Søn Peter Lautrup, som blev Sognefoged efter ham. 1805 er Fæstebrevet udstedt paa Gaarden med noget Kirkensland samt paa Toftegodset, som sagdes at udgøre 30 Tdr. Den 2. Februar 1805 er Aftægten bleven indført i Skyld- og Panteprotokollen i Roager, hvor den da maa have været, af ovennævnte Gundermann.

I Kontrakten findes følgende Dødsattest:

„Ovennævnte Jens, forhen Sognefoged, findes anført i Agerskov Kirkeprotokol at være død i Vellerup den 16. Juni 1820. Hans efterladte Enke Anna Lena Lautrup død i Vellerup den 1. August 1834. Dette bevidnes.

Aagaard.

Agerskov, den 20. Februar 1834 (skal være 1835).”

Aftægten er slettet i Protokollen den 28. Februar 1835 i Brøns af Stemann.

Jens Lautrup blev 71 Aar gammel; og da hans Hustru overlevede ham i 14 Aar, er hun vel bleven over de 80 Aar. Af Børnene blev Monke gift med Enkemand Jørgen Jensen her i Vellerup, hvis Søster Engeborg blev gift med Monkes ældste Broder Peder Lautrup. De holdt dobbelt Bryllup, altsaa paa en og samme Dag og paa et og samme Sted. Ellen blev gift

med sin Fætter Peter Johansen som var Farver og Gaardmand i Tinglev. Maria Kjerstina blev gift til Ravsted ligeledes med sin Fætter Jacob Petersen, som ogsaa var Farver og Gaardmand dersteds. Hvor Sønnerne Jacob og Johan er kommen hen, ved jeg ikke; om de er bleven gift, ved jeg heller ikke; i hvert Fald synes det ikke, at der har været Børn efter dem.

Det var i Aaret 1802, at min Farfader Peder Laurup og hans Søster Monke holdt Bryllup med de 2 Søskende Engeborg og Jørgen Jensen Tilgaard her i Vellerup. Medens Monkes Ægteskab forblev barnløst, (Jørgen Jensen havde 2 Sønner af første Ægteskab), blev min Farfaders Ægteskab velsignet med mange Børn; hele otte, nemlig:

„Anne Helene Laurup født 1803, Stine Marie Laurup født 1804, død som ganske lille Barn, Christina Laurup født 1805, Sindet Maria Laurup født 1808, Jens Peder Laurup født den 1. Jan. 1810, Ingeborg Maria Laurup født 1812, Jens Jørgen Laurup født 1814, Peter Christian Laurup født 1816.“

Da min Farfader Sognefoged Peter Laurup 1804 overtog Gaarden efter sin Fader, oprandt en tung Tid for vort Land. Det var jo Napoleons-Tiden, og Krigen rasede i alle Europas Lande. Længe holdt Danmark sig udenfor, og dets Handel blomstrede. saa Velsignelsen steg; men i Længden kunde det lille Land ikke holde sig neutralt, hvor gerne det end vilde; det blev tvunget til enten at erklære sig for eller imod Napoleon.

Danmark vilde ikke godvillig udlevere sin Flaade; og saa gik Englænderne i Land og omringede København, som blev bombarderet med gloende Kugler og maatte efter faa Dages Forløb overgive sig og udlevere sin stolte Flaade.

Nu erklærede Danmark England Krig og sluttede sig til Frankrig; det var uklogt; men det var vel tvunget dertil af Omstændighederne.

England kaprede næsten alle dets Handelsskibe, saa at Danmarks forhen saa blomstrende Handel ødelagdes og der-

med Kilden til dets Velstand. Det gik saavidt, at Staten maatte erklære sig fallit; den kunde ikke indløse de alt for mange Seddelpenge, den havde udstedt, med klingende Mønt. En Hundrede Daler Seddel var ganske værdiløs. Efter at Krigen i 1814 var afsluttet, og Danmark havde maattet afstaa Norge, fordi Stormagterne vilde det saaledes, saa det derfor sørgeligt ud i Danmark. Fattigdommen var grænseløs. En Mand kunde drives fra sin Ejendom, naar han skulde betale nogle faa Dalere. Papirspengene var jo værdiløse; og Sølv og Guld var der intet af. En stor Del af Bønderne kunde ikke svare deres Renter, men maatte gaa fra Hus og Hjem, naar de ikke kunde faa Henstand.

Saadan var den første Tid, da Farfader overtog sin Fødegård.

Der er bleven sagt, at Farfader var ikke saa dygtig som Bonde; men hvem var vel det paa den Tid? Gaarden blev dreven, som Fædrene havde gjort i over 100 Aar. Det meste af Jorden henlaa i Hede, og Kvægbestanden var ikke stor. Farfader holdt kun halvt saa meget Kvæg, som Fader siden. Der blev kun saaet Boghvede og Rug; senere, da Mærglingen begyndte, lidt Byg og Havre.

Farfader havde faaet sig en dygtig Hustru i Engeborg Jensdatter Tilgaard. Hun forstod til Gavns at holde Fattigdommen fra Dørene. Der var jo ikke Raad til at købe noget til Føde eller Klæder. Rug til Brød og Boghvede til Grød, kunde de faa af Marken; Flæsk og Kød, Mælk og Smør behøvede de heller ikke at købe. Desuden var hun dygtig til Haandgerning; hun kunde spinde og væve Tøj til Klæder baade til Gang og Sengklæde, saa intet behøvedes at købes, hvad der jo heller ikke var Raad til. Til Folkeløn gaves heller ikke stort ud. Tyendet fik i Reglen Føden og Klæderne og et Par Daler i Løn; det var det hele. Folk var nøjsomme den Gang; det var de jo nødt til; Føden og Klæderne var tarvelige. Til daglig bestod Farfaders Klæder af en strikket blaa og hvid Uldhue paa Hovedet, som han bar baade ude og inde, en ulden Trøje

og dito Knæbenklæder, hvide uldne Strømper og Træsko paa Fødderne. Farmoders Hovedtøj bestod af en Hølle og en saakaldt Holdklud af Kniplinger, saaledes som den ses paa Billedet af den ene af de sønderjydske Piger. Klædedragten bestod af en Vadmels blaa farvet Trøje med Talje, et uldent Skørt i Reglen brun, blaa eller sort farvet, sorte Uldstrømper og Klodser paa Fødderne. Til Søndags eller naar der rejstes ud, var de gamle naturligvis finere; saa havde Farmoder en Kniplings Opstanderhue eller Kappe under Holdkluden, som tog sig meget godt ud. Desuden en Kamgarns Tossels Kjole, et sort Silkeforklæde samt Sko med Sølvspænder, som var en gammel Slægtsarv. Farfaders Klædedragt var ved saadan Lejlighed en høj Cylinderhat, mørkeblaa Vadmelsklæder, Sko ligeledes med Sølvspænder. Ved Lejligheder som Begravelse eller Bryllup bares dog Brudgomsklæderne, som bestod af Klæde.

Som Sognefoged rejste min Farfader i Reglen en Gang om Ugen til Haderslev i Embedsmedfør. Han red altid paa en Hest, som man gjorde den Gang. Vejene var jo daarlige, og han skulde rejse hjemmefra længe før Dag, naar han skulde klare Turen paa en Dag. Lønnen, han fik som Sognefoged, var kun lille, savidt jeg husker 50 Mark lybsk aarlig. Boligen var paa Farfars Tid de fleste Steder her i Byen indrettet paa følgende Maade: En smal Forstue eller Framgulv, som gik gennem hele Husets Bredde; derfra var der paa den ene Side 2 Døre, en til Dagligstuen og en til Køkkenet, paa den anden Side, var en Dør til Loen, som man skulde igennem for at komme til Hestestalden og Kostalden. I Dagligstuen eller Dørns, som det kaldtes, og som var 3 Fag i Firkant, var der 3 Alkovesenge, en Bilæggerkakkellovn, 1 Bord og nogle Stole samt 1 Chatol, ved Bjælkerne var der Hylder, hvor Mælken stod om Vinteren; det var hele Bohavet. Bræddegulvet var bestrøet med hvidt Sand. Fra Dørnset kom man ind i Pisselen, hvor der ogsaa var Alkovesenge; Bohavet var en Del store Kister, som stod langs alle Sider fulde af al Slags Klæder,

Tøj og Lærred. Ved Siden af Pisselen, som var 4 Fag i Firkant, var den saakaldte Kløv, et smalt Rum, hvortil der var Adgang fra Køkkenet. Den brugtes til Opbevaring af alle Slags Køkkenredskaber, hvorfor den var forsynet med Hylde til at hensætte Delene paa; desuden var der en Seng der, hvor Karlene sov. Ovenfor Pisselen var der 2 Kamre, som brugtes til Sovested for overnattende Gæster; i det ene var der Alkovesenge, i det andet stod en Himmelseng, det vil sige en fritstaaende Seng med Kattuns Forhæng om, og en Himmel over. I begge Kamre var der Bord og Stole. I det fineste var der Brædegulv, i det andet brændte, saakaldte Bovsten (hvide Mursten). I Pisselen var der ogsaa Stengulv af samme Slags. Længere tilbage i Tiden havde man alle Steder stampet Lergulv. Naar vi ser hen til Bønderboligerne her i Vellerup nu til Dags med al den Luksus, der forefindes, malede eller oliet Gulve, malede og dekorerede Loft og Vægge, Fjederstole og Sofaer med Sofabord, Spejl med Konsol, Skrivebord, Tobaksbord, Sybord, Serverebord, hvid Kakkelovn, smukke Billeder paa Væggene samt flotte Gardiner for Vinduerne, maa vi jo rigtignok sige, at der er stor Forskel. Det var jo endog-saa kun Dagligstuen, jeg her har beskrevet; i Stadsstuen eller Salen er det endnu langt finere. Om Folk nu om Dage er gladere og lykkeligere end vore Fædre, er dog et Spørgsmaal. De gamle var mere nøjsomme og arbejdsomme end Folk nu om Stunder, dertil ikke nær saa forlystelsessyge som Nutidens Mennesker.

Farfaders største Fornøjelse var Jagten; han var en ivrig Jæger, med hvilket Navn han ogsaa betegnes i en Ramse om 8 Perer, som levede i Vellerup paa hans Tid. Ramsen lyder saaledes:

„Lil Per, stor Per, Per Hansen og P e r J e j e r,

Per Jøsterby, Per Vesterby, Per Thamsen og Per Skrejer.“

Den Gang var der ingen Jagtrettighed; den tilhørte Kongen; og den udøvedes af hans Skovrider med dennes Karle i Lindetskovs Skovriderdistrikt, hvorunder Vellerup hørte. Far-

fader drev altsaa Krybskytteri, hvilket var ulovligt; men det gjorde alle den Gang, hvem der drev Jagtsporten. Det ansaas ikke for nogen Forseelse, om end man vidste, at der vankede stor Straf, naar nogen grebes i den Haandtering eller kunde overbevises om at have skudt et Stykke Vildt. Bønderne syntes jo, de kunde godt tage de Harer og Ræve, der løb paa deres egne Marker, der var mere end nok til Skovrideren endda; han havde dog ikke Brug for alt det Vildt, der var paa Markerne den Gang.

Mangen en gjorde ligefrem en Næringsvej af Jagten; men saa kunde det nok være, at Skovrideren med sine Karle kunde faa i Sinde at gaa lidt strengere frem mod Krybskytterne, naar han fik Kundskab om, at den eller den drev det alt for vidt med den ædle Sport.

Saaledes gik det Farfader. Det var i Aaret 1847, han var den Gang 75 Aar gammel og kunde næppe se at skyde; saa blev det dejligt Sporsne, som det kaldtes, tæt før Jul. Saa paa Juleaftensdag fik den gamle Lyst til at gaa paa Jagt; men saa blev han greben af Skovriderens Karle, der nok vidste, at naar der var Sne, var der mange Krybskyttere ude, særlig nu lige før Jul. Det var ikke langt syd for Gaarden; Bedstefader kunde ikke i Tide se dem, fordi de kom nordfra. De fratog ham saa hans gode Bøsse og hans andre Jagtredskaber; og saa maatte han desuden betale en klækkelig Bøde i Penge. For Tabet af Pengene klagede den gamle ikke; men det gik ham nær, at han ikke fik Lov til at beholde sin gamle Jagtbøsse, som havde været hans Glæde alle Dage; Fader trøstede ham med, at han nok skulde give ham en anden. Folk syntes, det var ikke smukt gjort af Skovriderkarlene saa meget mere, som de altid havde haft frit Logi hos Sognefogdens, naar de kom her paa Egnen; og Farfader var jo den Gang for gammel til at gøre Vildtet synderlig Skade.

Et morsomt Træk om Farfader kan jeg endnu fortælle. Paa et gammelt Egetræ i Haven var en Storkerede. Naar nu Storcken om Vaaren vendte tilbage og stod paa Reden, saa gik den

gamle ud i Yderdøren, tog sin Hue af og hilste gladelig paa den kærkomne Gæst med de Ord: „Velkommen Per!“ Per er jo en gammel dansk Benævnelse paa Storken. Farfader gik til dagligdags under samme Benævnelse.

Farfader var kærnedansk, som alle hans Fædre. I Slutningen af 30erne og Begyndelse af 40erne, da de saakaldte Slesvigholstenere begyndte at rejse Krav om Sønderjyllands og Holstens fuldstændige Adskillelse fra Danmark, saa det kunde blive et eget Hertugdømme og komme under Tyskland med den augustenburgske Hertug som Regent, vaagnede ogsaa Danskheden i Sønderjylland; og Farfader var straks paa det rene med, paa hvilken Side han stod. Da Talen en Gang, jeg ved ikke ved hvilken Lejlighed, var om, at nu kom vi snart løs fra Danmark, da udbrod Farfader: „Æ Tyskere skal den tejet it faa Hertugdømmet Slesvig!“

Kong Frederik den 6. og hans Styrelse var rigtig hans Ideal af en Konge, Landsfaderen, og hans Regering; selv havde han tjent Kong Frederik som Soldat, han havde været Kavallerist. Det var altid Farfadere Fornøjelse at fortælle om de Aar, han havde ligget ved Oksenvad Lager, som det kaldtes. Det var en Øvelsesplads paa Oksenvad Hede, som i Kong Frederik den 6.s Tid blev benyttet til Mønstring og Øvelse en Gang aarlig for Soldaterne og Reservisterne. Det var ellers strengt nok med Soldatertjenesten i Kong Frederiks Tid. Der vankede Prygl i stor Stil; dertil kom den lange Tjenestetid; der var dem, der laa Soldat i 8—14 Aar. I 1848, da Slaget stod ved Slesvig, vilde Hans Krüger rejse en Landstorm for at fordrive Fjenden. Alle vaabenføre Mænd blev opfordrede til at stille; men Vaabnene de havde, duede jo ikke; én havde en Le, én en Fork, én en Høtyv, én en gammel Bøsse o. s. v., og de var jo alle uøvede; og ingen duede til at kommandere. Moder syntes, det var bedst, de blev hjemme og lod de Narrestreger fare; de kunde dog intet stille op mod indøvede Soldater; men saa kan det nok være, at Farfader blev vred, og i sin Iver udbrod han: „Æ tænt et, den tejet et, nok min Pig, te de var en tysk Storm

i æ Hals aa dæ!“ Det tog Moder meget fortrydeligt op, for tysk var hun ikke, om hun end ikke den Gang endnu var vaagnet til fuld dansk Bevidsthed; hun klagede derover til Fader. Fader blev vred og sagde til sin Fader: „Det kan jeg sige Eder! Til mig kan I sige, hvad I vil, men min Kone skal I lade i Fred!“ Saa sundede Farfader sig lidt, saa sagde han: „De kan æ de tej et li min Søn! staa du kun med din Kuen!“ Med Rejsningen gik det, som man kunde vente. Folkene kom kun til Hellevad, saa skiltes de, og enhver drog til sit, der var ingen ordentlig Kommando og Disciplin. Farfader oplevede ikke at se Ende paa Krigen, han døde i Efteraaret 1848 i en Alder af 76 Aar. Farmoder overlevede sin Mand i over 15 Aar. Hun havde alle Dage haft et godt Helbred, og som forhen sagt været en dygtig og stræbsom Kone, hun var tillige klog paa Husraad. Den Gang var der ingen Læger, ikke at tale om Apoteker paa Landet. Og naar det skete, at en Læge blev hentet til en Syg, var det en stor Begivenhed. Det var tit, at en Syg sagde, naar Tale var om at hente Lægen: „Skal jeg have Doktoren, saa dør jeg!“ Det kom vel deraf, at Lægen kun i Reglen blev hentet, naar nogen var dødssyg. Der var mange, der søgte Raad hos gamle Engeborg Laurtrups! og hun hjalp gerne, hvor hun mente, hun kunde. Om Sommeren bjærgede hun alle Slags Urter ind: Ræverølliker, Kirsebærblade, Bukkeblade, Bittersød, (en Rørart, som vokser ved Bredden af Bække og Damme), Hyldeblomster, Lavendler, Thimian, Salvie, Malurt, Graabunke og flere andre Slags. Hun kunde tilberede et Plaster for bulne Fingre eller anden udvortes Bulenskab. Plasteret bestod af Faartalg, Bomolie, lidt Terpentintolie, Voks, Hyldebark og Faaregødning samt brun Tjære. Naboen Thammes Hansen Refslund var en meget hastig Mand; tit kunde han blive saa vred og umedgørlig, saa at hans Husfæller næsten ikke kunde være i Hus hos ham; saa sendte de Bud efter gamle Engeborg, hun kunde altid tale ham til Rette.

Da Farmoder var ca. 88 Aar gammel, havde hun det Uheld ved et Fald at miste sin Førlighed. Fra den Tid kunde hun

ikke gaa, men maatte hele Tiden sidde paa en Stol; og saa begyndte hun ogsaa aandelig at svækkes, hun gik i Barndom, som det kaldtes. Det er fra den Tid, jeg kan huske hende. Hun sad paa en Lænestol ved Kakkelovnen og talte med sig selv. Saa sad hun undertiden og saa paa Kakkelovnen, saa sagde hun: „Saadan Kakkelovn havde vi akkurat ligesaadan hjemme i Vellerup“, hun bildte sig nemlig ind, at hun ikke var hjemme, hvor hun mente sig at være, ved jeg ikke, jeg tror nok, hun mente. Hun var hos hendes ældste Datter, som var gift i Alslev. Stundom kunde hun være saa ulykkelig derover, at hun græd, og for at tilfredsstille hende, maatte vi prøve paa at gaa hjem med hende, som hun kaldte det. Et Par Piger fik hende da oprejst og støttede hende udenfor Huset, men det varede ikke længe, saa var hun saa forpustet, at hun kunde ikke længere, og saa kunde hun nok skønne, at det var bedst, hun kom ind og kom til Hvile igen. Naar saa Moder sagde til hende, hvorfor vil I rejse fra os Bedstemoder? er vi da ikke gode mod Eder? saa svarede hun altid: „Jo, det ved da Gud, I er, men jeg kan da ikke altid blive her, jeg maa jo dog hjem en Gang“. Efter en saadan Tur kom Rejselysten ikke saa let op i hende igen. Om Natten, naar hun vaagnede, kunde hun faa i Sinde at ville op af Sengen, hun sagde, hun skulde op for at faa Davren færdig til Per; som forhen sagt, rejste hendes afdøde Mand jo tit til Haderslev paa Embedsvegne. Det lod sig imidlertid ikke saa let gøre, da hun laa i en Alkove med 2 Luger for, hvoraf den ene var forsvarlig bunden, for at hun ikke skulde faa den op. Hun skændte tit efter det lille Hul, som hun kaldte det, der var saa snævert, at hun ikke kunde komme ud. Moder hørte sædvanligt, naar Farmoder begyndte at rumstere, og hun kunde ogsaa altid faa hende til Ro igen, naar hun talte venligt og alvorligt med hende derom. Jeg kan dog huske en Nat, da det var lykkedes for den gamle at komme igennem det lille Hul; da laa hun paa Stuegulvet og havde stødt et Hul i Hovedet; men hun havde intet Mên deraf. Mærkværdigt nok kaldte hun altid os Drengene for Hans; hun

sagde altid lille Hans, naar hun talte til en af os, ligemeget om det var til Hans, Christian eller mig, hun talte. Naar jeg saa undtertiden sagde til hende, jeg hed jo ikke Hans, Oldemor! (saadan kaldte vi hende i daglig Tale), saa sagde hun altid: „Hvad hed du da?“ og naar jeg saa sagde, Peter!, saa sagde hun: „Saa er du jo min lille Mand!“ Nej sagde jeg saa, jeg vil ikke have dig, Oldemor! Det svarede hun ikke paa. En Gang legede vi Børn med en Bold ude i Haven, og Hans kom da til af Vanvare at slaa Bolden ind gennem Vinduet, saa Glasstumperne røg hen ad Bordet. Farmoder, udbrød da i sin Forskrækkelse: „Nej, skal det saadan være, saa vil jeg ikke være her, Gud fri os!“ Moder kom ved Larmen ind fra Køkkenet og begyndte at skænde dygtig paa Hans, men da Farmoder hørte, det var Hans, der havde haft det Uheld, saa sagde hun: „Var det dig lil' Hans? Tys du kun! jeg skal nok betale det for dig“.

Min ældste Søster og saa en Pige ved Navn Stine, som vi havde, vilde hun absolut forære sin Snustobaksdaase, for de snusede, sagde hun, hun havde nemlig set, at de en Gang imellem for Løjers Skyld havde taget en Pris af hendes Daase for at komme til at nyse. Farmoder havde tit om Vinteren kolde Hænder, skønt hun sad nær ved Kakkellovnen, der var godt opvarmet, naar vi saa af og til varmede et Klæde og svøbte hendes Hænder deri, var hun altid saa glad og taknemlig og sagde: „Du est en skønne Dreng!“

Naar vi havde Fremmede og hun fik en Kop Kaffe med Smaakager til, saa drak hun Kaffen, men Kagerne nænnede hun ikke selv at spise, dem delte hun ud til os Børn. Det maatte hun naturligvis ikke for Moder, for Kagerne var jo til hende og ikke til os, men saa blinkede Oldemor og gjorde Miner til os, det forstod vi nok, det vilde sige saa meget som: „Tys kun, til hun er gaaet, I Smaabørn, saa skal I faa dem allesammen.“ Det var ogsaa et Vidnesbyrd om hendes gode og kærlige Hjertelag.

Farmoder kunde aldrig lide, at man spejlede sig, naar hun

saa det, sagde hun altid: „Spejl dig Mus, hvor glat du er!“

Oldemor havde ogsaa en Hund, den hed Dine, den sad altid om Dagen under hendes Stol, men den var tit saa arrig, at ingen af os Børn turde røre ved den. Den blev jo tit drillet af os, derfor kom det vel, at den intet vilde have med os at gøre. Om Natten laa den hos Farmoder i Alkoven og varmede hende. Den Hund fik en sørgelig Ende. En Gang havde vi sat Gift for Mus under Alkovesengen, det var Pandekager med Arsenik i, deraf havde den ædt noget, hvilket naturligvis havde Døden til Følge. Om Natten skændte Farmoder paa Hunden, fordi den laa saa urolig, hun vidste jo ikke, den havde faaet Gift, om Morgenen laa Dine død i hendes Arm, da hun vaagnede. Siden fik hun et Varmebækken til at varme sig paa, hun brød sig ikke om at have nogen Hund mere.

1863 lige før Jul blev Farmoder syg og døde et Par Dage derefter. Gud undte hende en let Udgang fra denne Verden. Smerter følte hun ikke, hun sov for det meste hele Tiden, indtil Døden lukkede hendes Øjne. Hun blev begravet imellem Jul og Nytaar. Hendes Alder blev over 91 Aar. Det var et langt og virksomt Liv, der her blev afsluttet. Farfaders og Farmoders ældste Datter An Lene, som hun kaldtes, blev gift til Alslev i Højsted Sogn, som før er nævnt, med Smed og Gaardmand Martin Callesen, de havde ingen Børn, hvorfor de tog en Søsterdatter af An Lene til sig og opdrog som deres eget Barn. De døde begge 1871 og ligger begravede paa Højsted Kirkegaard.

Den næstældste Datter Christine, som i sin Ungdom havde været den skønneste af dem alle, gik det meget daarligt. Hun blev gift med Christen Autzen i Fogdrup, Ravsted Sogn. Han ejede baade en Gaard og en Kro i Fogdrup, men var drikkældig og udsvævende, saa han satte alt overstyr. FASTER tog af Sorg og Græmmelse sin Død derover. 4 Børn, som de havde, blev udsatte hos deres Slægt. Den ældste Iver kom til en Farbroder i Maugstrup, den næstældste Peter kom til sine Bedsteforældre her i Vellerup, den 3. Jakob, kom til sin Mo-

ster i Løjtved og den 4. Marie kom som nævnt til Alslev. Der syntes, som om der hvilede en tung Skæbne over disse Børn. Iver blev drikkfældig og udsvævende som sin Fader, og rejste 1869 eller 70 til Amerika, siden er der intet hørt om ham. Han er vist forlængst død. Peter, som var opdraget hjemme, rejste i 1856 eller 57 til Australien for at grave Guld, hvor han satte Livet til, ved at en Mine styrtede sammen om ham. Jakob blev gift og bosatte sig i Løgumkloster, men han døde allerede det første Aar. Marie blev gift med en Drukkenboltdt fra Salting, havde med ham 4 Børn og døde saa ligesom hendes Moder af Sorg og Græmmelse. Faderen Chr. Autzen blev gift igen med en Kvinde, der ligesom han var drikkfældig. De drak sig begge ihjel en Nytaarsnat.

Den 3. Datter Sindet Mari blev gift med en Købmand Jensen i Aabenraa, som døde for tidligt, saa det var heller ikke saa rigeligt for hende. Hun havde 2 Børn, en Søn og en Datter. Sønnen døde som Barn, Datteren blev gift med Kaptajn Thomsen 1877 og rejste med ham til Søs i nogle Aar, hvor de tjente ret godt. Saa rejste hun hjem for at faa Børnene, hvoraf de havde 3 (Drenge), døbte. Det var jo Meningen, at Manden skulde følge efter, naar han havde tjent Penge nok. Ved min Kusines Hjemkomst erfarede hun ved et Telegram, at hendes Mand var død kort efter, at hun havde forladt ham. Selv døde hun et Par Aar efter, og hendes Smaadrenge blev da sat i Pleje hos deres Faders Søster, Enkefru Juhler i Aabenraa. Faster Sindet Mari døde 1881 og ligger begravet paa Aabenraa Kirkegaard hos hendes Mand og Børn. Hun var altid saa mild og venlig i sin Færd, dertil saa dansk i Sind og Skind. Hun havde altid stor Tro til, at vi snart skulde komme hjem til Danmark igen. Som saa mange andre, blev det dog ikke hende forundt at opleve dette.

Den 4. Datter Ingeborg Mari, som var 2 Aar yngre end Fader, og den Søster han holdt mest af, blev gift til Løjtved i Nørreløgum Sogn med Gaardmand Hans Madsen., De havde ialt 4 Børn, 2 Døtre og 2 Sønner. Den ældste Datter (Anna)

blev gift i en meget ung Alder med Kromand og Gaardejer Laust Hansen i Uge, som var en Fætter til Laust Arnum i Bovlund. Den anden Datter Maria (hendes fulde Navn var Engeborg Maria), blev gift med Jørgen Jørgensen, Kromand i Poulskro ved den gamle Oksevej i Klipleve Sogn. Den ældste af Sønnerne fik Gaarden hjemme i Løjtved og en Hustru fra Holebøl Sogn. Den yngste af Sønnerne (Peter Lautrup Madsen) fik sig en Hustru med en Gaard i Bolderslev i Bjolderup Sogn. Sønnen, der fik Gaarden hjemme hed Hans Peter. Slægten i Løjtved blev omkring ved Ulykkesaaret 1864 meget tysksindet, saadan at de forandrede deres gode gamle danske Slægtsnavn til Matzen. Det samme gjorde de andre Bymænd i Løjtved, de er tysksindede næsten allesammen og fører omtrent alle Slægtsnavnet Madsen (Matzen). Efter 1864 kom vi ikke meget sammen med vor Slægt i Løjtved. Det kom deraf, at vi ikke havde ens Sindelag. Midt i Firserne i forrige Aarhundrede døde begge de gamle. De ligger begravede paa Nørreløgum Kirkegaard. Faster var den længstlevende. Siden Begravelsen over hende, som nu er 24 Aar siden, har jeg ikke været i Løjtved. Nu har jeg jo ogsaa mange nærmere Slægtninge, og det gaar jo altid saadan, at naar først ens Forældres Søkende er døde, og Søkendebørnene er dragen hjemmefra og bosatte, saa hører Omgangen op, naar de da ikke bor i den nærmeste Omegn. Den ældste af Faders Brødre, Jens Jørgen, blev Købmand, bosatte sig i Flensborg og blev gift med en Pige fra Hamborg og havde i sit Ægteskab 3 Børn, 2 Sønner og en Datter. I Flensborg kunde han ikke klare sig, saa flyttede han til sin Hustrus Fødeby Hamborg, men der gik det ham ikke bedre, saa rejste han til Amerika for at søge Lykke der. Det var just den Tid, da Nord- og Sydstatene førte Krig med hinanden angaaende Slaveriets Afskaffelse. Farbroder meldte sig til Soldatertjeneste paa Nordstaternes Side, blev Officer og faldt i Krigen. Nu stod hans Hustru, som hed Franciska, ene tilbage med 3 ukonfirmerede Børn, og det var ikke saa let en Sag for hende at

tjene Brødet til dem, imidlertid gik det hende dog ganske godt. Hun fik en Vaskeforretning i Gang, som gik godt, saa hun behøvede ikke at have Sorg for Næring. Hendes velhavende Slægtninge i Hamborg har vel nok hjulpet hende tilrette i Førstningen. De tre ovennævnte Børn, Vilhelm, Terese og Eduard hed de, blev gifte og bosiddende i Hamborg og Omegn. Om de lever endnu, ved jeg ikke, jeg har aldrig set dem lige saa lidt som deres Forældre. Det er sært at tænke paa, man har saa nære Slægtninge, som man aldrig har set. Naar vore Efterkommere engang skulde se eller læse Navnet Laurup oppe fra det tyske, ligger det nær at antage, at det er en Gren af vor Slægt, som imidlertid for stedse er gaaet tabt for det danske.

Den yngste af mine Bedsteforældres Børn, Peder Christian Laurup, slog sig paa Handelen. Først handlede han med Uldvarer, siden gik han over til Handelen med Heste og Kvæg. Han var dygtig til den Handel og kunde maaske ved den have erhvervet sig Velstand, men saa døde han omkring ved 1840 kun 24 Aar gammel.

Af et gammelt Dokument, som endnu er i mit Eje, ses, at 1827 er alle By-, Mark- og Engveje blevne opmaalte og skiftede efter Gaardens Størrelse, efter Ottinger. En hel Gaard havde 4 Ottinger, en halv Gaard altsaa 2 osv. Nu er det mærkeligt nok, at Ottingerne ikke nær var lige store i de forskellige Byer. En 3 Ottings Gaard i her i Vellerup var f. Eks. lige saa stor som en 4 Ottings Gaard i Nabobyen Bovlund.

Dokumentets Indhold lyder saaledes:

Den østligste Gaard:

Peder Nissen	1 ¹ / ₂ Otting	faar af Byvejen	182 ¹ / ₃	Lod a 3 Alen.
Christian Pedersen	2 ¹ / ₂ Otting			305 Lod.
Peder Laurup	2 Otting			244 do.
Tammes H. Refslund	3 Otting			365 do.
Niels Sønnichsen	2 Otting			244 do.
Jørgen Jensen	2 Otting			244 do.
Catharina Knudsen	1 ¹ / ₂ Otting			183 do.
Hans Poulsen	1 ¹ / ₂ Otting			183 do.

Angaaende Markvejene, da er de saaledes bleven behandlede, at den saakaldte Søndermarksvej og Torengvej kunde efter forudgaaende Opmaalning og nøje Beregning svare til de 9 Østerbys Ottinger, imod at Bovlund Vej og Overvejen hørte til Østerbyens 7 Ottinger, og dermed var enhver tilfreds.

Broer og Sile er fælles Sag, og hvad Skade der sker derved paa Vejene. enten i Tø-Brud eller anden Vandskyl, sættes da i Stand af hele Byen efter Ottingspart, og dermed var enhver fornøjet, hvilket vi med vores Hænders Underskrift stadfæster; og tillige indsender vi samme til de høje Kongelige Amtshuse i Haderslev og Apenrade underdanigst bedende om naadigst Approbation. Peder Nissen. Christian Pedersen. Peder Lautrup. Thomas Hansen (Refslund). Niels Sønnichsen (Böttcher). Jørgen Jensen (Tilgaard) i Fuldmagt for Katrine Knudsen (Vilsen). Jørgen Jensen. Hans Paulsen.

Førend jeg nu gaar videre, vil jeg fortælle lidt om, hvad jeg ved om de forskellige Gaarde og deres Beboere her i Byen helt til nærværende Tid. Jeg begynder da med den vestligste Gaard. Der levede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede en Mand, som hed Peder Knudsen Vilsen. Han var gift med Jens Jørgensen Tilgaards Datter Catharina her af Vellerup, altsaa en Søster til Farmoder Engeborg. Han maa have været en stor Mand, for det er ham, der i forhennævnte Ramse er kendetegnet med Navnet Stor Per. Han nedbrød de gamle Bygninger og byggede en ny efter den Tid ret anelig Gaard. P. Knudsen døde tidlig, og hans Enke overlevede ham i mange Aar. I deres Ægteskab havde de kun to Døtre, hvoraf den yngste Mette Catharina blev gift med Bertel Refslund af Bovlund og bosat i Nørre Vollum, Døstrup Sogn. Den ældste Datter Sindet Maria fik Gaarden hjemme og blev gift med Peter Frederik Johansen Lund af Gestrup, Søn af Gaardmand Johannes Lund sammesteds. Dette Giftermaal kom lidt hovedkulds. Sindet var nemlig forlovet med deres Karl Jørgen Thiim, senere Gaardmand i Mellerup, men da Peter Lund bejlede til hende, syntes hun bedre om ham, og besluttede at hæve

Forbindelsen. Det skete da en Søndag, da baade Sindet Maria og Peter Lund var til Kirke, at hun gav ham tilkende i Vaabenhuset, at hun var villig til at gifte sig med ham. Hun gik stiltiende hen og traadte ham paa Foden, saa vidste han Besked, han forstod nok halvkvædet Vise. Nu gjaldt det jo om skyndsomst at faa Bryllup i al Stilhed, for at ikke Jørgen Thiim skulde mærke Uraad og gøre Indsigelse, hvad han som hendes Forlovede nok kunde gøre. De løste da Kongebrev, som det hed, derved undgik de Tillysningen de tre Gange i Kirken. Brylluppet blev holdt i al Stilhed. Peter Lund fik altsaa Gaarden med sin Hustru og havde med hende 3 Børn, Cathrine, Marie og Peter Christian, som fik Gaarden efter dem. Han giftede sig i en ung Alder, 20 Aar, det var i For-sommeren 1862. Det er det første Bryllup, jeg har været med til, jeg husker det godt endnu, jeg var dengang en lille Dreng paa 7 Aar. Saa mange Mennesker havde jeg aldrig set før, og jeg følte mig derfor i Førstningen lidt fremmed og forlegen. Dertil kom Musikken, som jeg ikke godt kunde taale at høre som Barn, naar der var saa mange, der spillede. Tante Marie, som senere vil blive omtalt, var Bordpige og hjalp mig tilrette, men jeg husker godt endnu, hvor Graaden sad mig i Halsen, hvergang Musikanterne spillede. Efter en lille Tids Forløb blev jeg dog fortrolig dermed og morede mig ganske godt. Min Broder Christian, som var 2½ Aar yngre end jeg, gik det værre. Han var med til Brylluppet paa anden Dagen, men saa snart Musikanterne begyndte at spille, græd han og sagde, at han fik ondt i Maven, saa Enden blev, at Moder maatte gaa hjem med ham. Da vi to Brødre blev større, var der intet, vi hellere vilde høre, end Musik. Peter Christian Lund ejede kun Gaarden til 1880. Han og hans Hustru Else, som var fra Overby i Døstrup Sogn, var meget selskabelige, de havde for tit Fremmede, og rejste for tit ud. Saa ved man jo nok, hvorledes alt bliver passet hjemme. Dertil kom, at de i 1876 fik den Idé, at bygge et nyt Stuehus, fordi det gamle var for lavt. Enden blev da, at de maatte overlade det

hele til Kreditorerne 1880. Blandt dem var ogsaa Fader, som tabte 1000 Mark kourant ved den Lejlighed. Kreditorerne solgte samme Foraar Gaarden til en Mand, som hed Johan Jessen, gift med Elsebeth Catrine Møller, opdragen i Herslevgaard. Gaarden kostede uden Besætning 38 Tusinde Rigsmark. Nu 1910 har Johan Jessen udlejet Gaarden til sin ældste Søn Christian, som vel nok en Gang bliver dens Ejermænd. 1854 solgte Peter Lund et Stykke Land til Pottemager Chr. K. Langelund og Hustru Trine, som havde tjent hos ham i flere Aar. Derpaa byggede de et Hus, hvor de drev Pottemagerhaandværket. P. C. Lund solgte 2 Enge til Mads Jakob Petersen, og et Stykke Agerland (Skibelund) til P. Petersen fra Agerstov Nymark, hvorpaa der ogsaa blev rejst en Bygning.

Paa den næstvestligste Gaard synes Slægten Poulsen Pauli at have levet i det mindste over Hundrede Aar. 1699 findes i Kirkebogen Navnet Poul Hansen, senere Hans Poulsen, Peder Poulsen, Bonde Poulsen. Som før nævnt, var det en Hans Poulsen, som levede paa Oldefader Jens Lautrups Tid, der flyttede Gaarden ud paa sin Mark nordvest for Byen. Han havde 2 Sønner, hvoraf den ældste Hans Poulsen Pauli fik Gaarden og den anden blev bosiddende i Refslund, Branderup Sogn. Slægten her i Vellerup er nu uddød paa Mandssiden; og den i Refslund vil ogsaa uddø, da der kun nu er 2 Døtre af Sønesønnen Hans Pauli. Men en Broder til denne lever dog endnu; han hedder Chr. Pauli, er Kromand i Vojens, og har 2 Sønner. Slægten Hans Poulsen synes at have været af et noget varmbloedigt Temperament. Der er mange Historier om dem i saa Henseende, som dog ikke her skal fortælles. Den sidste Hans Poulsen her i Vellerup havde en Datter, som fik Gaarden efter ham. Siden blev hun gift med en Fætter i Roost, Martin Hansen. Saa blev Gaarden efter nogle Aars Forløb solgt til Kvægghandler Peter Winther fra Bjerndrup i Nørreløgmum Sogn for 30 Tusind Mark kourant. Peter Winther solgte den 1874 til Hans Hynding fra Bovlund for 93 Tusind Rigsmark; men da var der dog ogsaa købt en Del Agerland og

Eng ind til den. Det var Hans Hyndings Enke, som udstykkede Gaarden. jeg tror det var i 1890. En Levning af Bygningerne med noget Land til beboes nu af en Mand, som hedder Hans Kjær; men han har forpagtet den til sin Søn Thomas Kjær.

Slægten Tilgaard, som nu er uddød paa Mandssiden, har ogsaa været gammel. De beboede den 3. Gaard fra Vest. Nu den anden, siden Hans Poulsens Gaard er bleven delt. Fader og Søn efter hinanden har ført Navnet Jørgen Jensen, Jens Jørgensen o. s. v. Hvornaar de har antaget Stamnavnet Tilgaard, vides ikke. Jens Jørgensen Tilgaard, som levede samtidig med Oldefader, Bedstefader, havde 3 Børn. Hans Hustru hedder Sindet; Børnene Jørgen Jensen, Engeborg og Catharina. Døttrene er jo forhen omtalt. Sønnen blev gift med en Pige ved Navn Ingeborg, med hvem han fik en Gaard i Havsted, Ravsted Sogn, hvor han vistnok har boet til sin Faders Død, eller i hvert Fald til sin Hustrus Død, som maa være sket omkring ved 1800. Med sin Hustru havde han tvende Sønner. Den ældste hed Jakob Jørgensen og den anden Jens Jørgensen Tilgaard. De er begge fødte i Havsted. 1802 maa Jørgen Jensen have ejet Gaarden her i Vellerup, for da holdt han Bryllup med sin anden Hustru Monka Laurup samme Dag, som Farfader holdt Bryllup med Jørgen Jensens Søster, Farmoder, Engeborg, som før er nævnt. Om Brylluppet stod her paa Gaarden eller hjemme paa min Fødegård, ved jeg ikke. 1803 købte Jakob Jørgensen i Forening med hans Mosters Mand Peder Knudsen Vilsen noget Græsland samt 46 Karlsruet Eng paa Bovlund Mark af Knud Christensen i Langeland for 4900 Mark kourant. Det havde før hørt til en Gaard, som laa østligst i Bovlund kaldet Holmers Gaard. Græslandet blev solgt igen. Men Engene beholdt de i Fællesskab, indtil de blev skiftede i Midten af forrige Aarhundrede. Jakob Jørgensen maa have været ganske ung den Gang; for først omkring ved 1830 er han bleven gift. Han var 2 Gange gift, først med Karen Villumdatter af Hulvad, med hvem han havde en Datter Ingeborg,

som 1851 blev gift med Bunde Refslund i Bovlund; siden med sin Hustrus Søster Enke Kirsten Marie Lassen fra Hundsbæk Gaard i Læborg Sogn. Hun havde med sin første Mand Salomon Lassen 2 Døtre, Magdalene og Mette Kjestine. Jakob Jørgensen var Sandemand og Auktionsholder. Hans Broder Jens Jørgensen købte Gaarden Budsholm i Højsted Sogn. Hans eneste Barn, en Søn hed Hans; han kom ulykkelig af Dage, ved at han kørte løbsk hjem fra Tønder Marked; han slog sig ihjel paa en Sten, da han væltede og var død paa Stedet; med ham var den Gren af Slægten uddød paa Mandssiden. Jakob Jørgensen, som jo var en Fætter til Fader, har faaet Gaarden her i Vellerup før 1830. Som nævnt havde han med sin første Hustru kun Datteren Engeborg, der var en meget smuk Pige, og derfor var meget eftertragtet af de unge Mandfolk. Hun havde imidlertid allerede, da hun gik i Skole skænket sit Hjerte til sin Skolekammerat Bunde Refslund, sagde man, og det er troligt nok, for Bunde saa ogsaa godt ud, dertil var han meget klog og opvakt, og kunde blive Ejer af den største og bedste Gaard i Agerskov Sogn. Det var altsaa en Barndomskærlighed, den første og den bedste, og den holdt troligt ud, ja voksede i deres over 40-aarige Ægteskab, skønt de havde megen Sorg og Modgang. Jak. Jørgensens anden Hustru Kirsten Marie, var en pæn og venlig gammel Kone. Det var et smukt Syn at se hendes Køkken, hvor der sken baade Kand o Kél, o ren vaar Pot og Gryer, som der staar i Karsten Thomsens Vise. Vist er det, at i det gamle Køkken var der en Mængde Kobber og Messingtøj, som holdtes saa blankt ved daglig Pudning, at det skinnede som Guld. Der var Kedler, Potter, Pander Kærter, Lysesakse, Bækken, Morter, Fyrfad og mange andre Ting af Kobber og Messing. Det kan jo nok være, at Kirsten Marie gik for meget op i hendes Prikkenhed, saa at Haandarbejdet og anden Syssel forsømtes noget derved; i hvert Fald var det ikke altid efter Jakob Jørgensens Sind. Jeg kan saaledes huske, at da han en Gang kom ned til os, som han gjorde saa tit, da han jo var vor nære Slægtning, og saa,

hvorledes Farmor, Moder og Pigerne sad om Formiddagen og spandt, kartede og strikkede, da sagde han: „Naa! her bestiller I da noget! oppe hos os gaar de ud af den ene Dør og ind ad den anden og skurer og visker!“ Da Jakob Jørgensens egen Datter var bleven gift til Bovlund, saa fik den ældste af Kjesten Maries Døtre Mette Kjestine Gaarden; ja hun fik den nu ikke; men det var dog Meningen, hun skulde have den; for hun blev gift med Simon Lauridsen, som tjente der, og det var vel ikke saa lige efter den gamles Hoved. I hvert Fald kunde han ikke forliges med Svigersønnen, hvorfor denne blev flyttet over paa en Gaard i Gramby, som det ellers var Meningen, den yngste Datter Magdalene skulde have. Hun blev gift med Kresten Refslund af Bovlund, en Broder til Ingeborgs Mand Bunde Refslund. Jakob Jørgensen overlod dem Gaarden her i Vellerup 1858 for den billige Pris af 4000 Daller dansk Rigmønt. 1861 skulde der have været bygget et Aftægtshus til Jakob Jørgensen og Kirsten Mari, der var allerede kørt en Del Mursten hjem i Nørretoften, hvor det skulde have ligget; men saa døde Jakob Jørgensen, og saa var det jo meningsløst at bygge Hus til Magdalenes egen Moder. Hun blev saa i Huset hos sin Datter, indtil hun døde 1876. 1871 lod Kr. Refslund det gamle Hus ombygge, det vil sige den Del, der brugtes til Beboelse. Han lod Taget opskruet, rejste nye Mure, indsatte nye og større Vinduer og Døre; det gamle havde været saa lavt, at en fuldvoksen Mand næppe nok kunde gaa oprejst under Bjælkerne, og Vinduerne var smaa blyindfattede Ruder rigtig fra den gamle Verden. Saa 1873 den 23. August brændte Gaarden ved Lynnedslag. Det var om Morgenen hen ad Kl. 6, at der trak et svært Uvejr op, saa Folk i Byen var endnu ikke dragne i Marken, derved lykkedes det at være paa Brandstedet næsten i samme Øjeblik, som Nedslaget skete; det var kun lige begyndt at brænde gennem Taget, da vi kom derhen, saa al Ting blev for det meste reddet, hvad reddes kunde. Den skybrudlignende Regn hjalp ogsaa godt til at hæmme Ildens Udbredelse. Det er det sværeste Tordenvejr,

jeg kan huske, Tordenen lød som Kanonskud lige over Hovedet, og det holdt sig længe over, Regnen strømmede ned, saa man ikke kunde se et Bøsseskud frem; Gaden var som en Aa. Gaarden blev nu flyttet op i Toften nordfor Vejen, hvor Af-tægtshuset i sin Tid skulde have ligget. Det blev et stort Tab for Kresten Refslund. Han havde forsømt at faa de gamle Bygninger omtakseret i Brandkassen, da han lod det gamle Stuehus ombygge, og de stod meget lavt forsikrede. Det gik tilbage med hans Velstand. Hans Sønner kunde ikke være hjemme og hjælpe ham, da de to ældste var overskrevne til Danmark som 17-aarige, og den 3., som var meget yngre, var en Krøbling fra Barn af. Den eneste Datter blev gift med Lærer R. Thomsen, den senere Frimenighedspræst i Haderslev. 1884 døde Magdalene, hun havde været brystsvag i mange Aar. Og nu raadede Kr. Refslunds Venner ham til at sælge Gaarden jo før jo bedre. Han tilbød mig Gaarden; men jeg havde i Grunden ikke tænkt paa at købe Ejendom endnu, skønt jeg næsten var 30 Aar, og derfor ikke kunde siges at være for ung dertil. Det gav mig imidlertid noget at tænke paa; og efter nogen Overvejelse kom jeg til det Resultat, at jeg nok vilde have Gaarden, saa blev jeg jo da i min Fødeby, som jeg synes er den skønneste i Verden. Jeg talte da med Fader derom, Moder var død den Gang; men han raadede mig just ikke til at købe Gaarden, men dog heller ikke videre fra. Du skal selv vide det, min Dreng, sagde han. Vi talte om, at det var hans Moders Fødegaard, og at det var sørgeligt, om den skulde gaa over paa tyske Hænder; og Enden blev, at Fader og jeg en Dag gik op for at tage Gaarden i Øjesyn; og den blev saa købt nogen Tid senere for 68 Tusinde Rigsmark. Til 1. Novbr. 1884 skulde jeg tiltræde den. Hvad der er mere at sige om nærværende Gaard, vil jeg gemme til jeg, om Gud vil, fortæller min egen lille Historie.

Jeg gaar altsaa til den 4. Gaard.

Der boede 1774 Jens Hansen, som var gift med Maren Lautrup, som var en Søster til Oldefader Jens Lautrup. Hvor

mange Børn de havde, ved jeg ikke. En Søn, der hed Hans Jensen Rostgaard, fik Gaarden efter dem; hans Hustru hedder ogsaa Maren; det var, saa vidt jeg kan se, hans anden Kone, med hvem han havde en Datter, som hed Sindet, der senere boede i Christiansfeld. Med sin første Hustru havde han 4 Børn; derimellem Sønnen Jens Hansen, kendt under Navnet Jens Hansen fra Højset. Denne var en ejendommelig Mand, om hvem der gaar mange morsomme Historier. Et Par af dem skal jeg fortælle: „Engang, han gik hjem fra Ravsted en meget kold Vinterdag, kom han forbi en Eng, hvor der stod en Mølle til at pumpe Vand over Engen. Da han nu var Møllebygger af Profession, fik han Lyst til at se, hvordan en saadan Mølle var indrettet. Han gik derfor over til den, men faldt gennem Isen, der brast under ham, saa han blev ganske gennemblødt til langt op paa Kroppen. I den haarde Kulde frøs Klæderne stive om ham, før han kom hjem, saa der gik Koldbrand i hans Smaatæer. Han sagde siden, naar der var Tale om den Tur, at han skar Tæerne af og gav Katten dem, for Hunden vilde ikke have dem. En Gang, da han var bleven gammel, kom han, da han gik rundt og solgte Spiseskeer, ind til os hjemme. Han boede den Gang ved Dravedskov. Efter at have budt Goddag fortalte han, at nu var han bleven skilt fra Konen; Moder forstod i Førstningen ikke den Snak. Jo, sagde Jens Hansen, forleden Dag kørte jeg hende til Løgumkloster og begravede hende paa Kirkegaarden. Han sagde, at han kunde synke en hel Klump, (Bolle), naar den ikke kom paa Tværs, han kunde klappe med Ørene, knase med Næsen og knibe med Tæerne. Han var noget af en Tusindkunstner. Foruden Møllebygger og Tømrer var han Bøsssemager, Skomager og mange andre Ting.“

En af Jens Hansens Søstre hed An. Hun blev gift med en Enkemand, som hed Hans Normand, der havde et Kaadnersted paa Vellerup Mark. Samme Kaadnersted havde før ligget i Vellerup By i fornævnte P. Knudsen Vilsens Gadeeng og hørte under Løgumkloster tilligemed P. Knudsens og Hans

Poulsens Gaarde. Disse Ejendomme var skænkede til Klosteret i Løgum 1345 af Frimand Tøger Esbernsen i den sorte Døds Tid, hvad jeg før skulde have fortalt. An Normands havde kun én Datter med sin Mand. De havde det smaat og maatte sælge Stedet. Det købtes omkring ved 1845 af Joh. Appel fra Møllerup. Der blev bygget et ganske lille Hus til de gamle; og de fik en lille Smule Aftægt fra Stedet, men det var jo ikke tilstrækkelig til at leve af, saa de for en Del var henvist til Folks Godgørenhed og da særlig til Vøllerup. Gamle An, som vi kaldte hende, sad Enke i mange Aar efter sin Mand. Hendes Datter, som var bleven gift, boede hos hende i det lille Hus. Det kan nok have Interesse at se, hvordan saadan en lille Lejlighed saa ud, og hvor smaat Folk havde det den Gang, selv de, som fra Barndommen havde været bedre vant, som jo var Tilfældet med An. Gennem Yderdøren, som var i Enden paa Huset, kom man lige ind i Køkkenet, hvor Gulvet var af Kampesten; der var en Bageovn, som ogsaa Aftægtsgiverne kunde benytte, en aaben Arne, hvor der kunde koges, et usselt Bord ved en Side, samt en Triangel paa Væggen, hvor der stod en Kaffemølle og nogle Kopper og lidt andet Smaatteri, endvidere et gammelt Skrin til Klæderne. Ved Siden af Ovenen var der en liden Bod med nogle Hylder til det allernødtørftigste Husgeraad. Fra Køkkenet kom man ind i Stuen, hvor der var 2 Alkovesenge, et gammelt Bord, en Bænk samt et Par Stole. Det var hele Bohavet. Gulvet var af gule brændte Sten. Saalænge hun kunde, kom gamle An hver Dag til Vøllerup efter lidt Mælk, for Aftægtsmælken kunde ikke slaa til, da Datteren havde flere Børn. Fra Slagtingen faldt der jo ogsaa altid lidt af til An Normands, som i det hele var godt lidt af alle. Hun forstod sig noget paa Vejrliget. Hun kunde forudsige, om vi om Vinteren fik megen Sne eller ej. Det var efter nogle Skyer, som i Hundedagene trak op i Nordøst og gik ned i Nord, hun dømte. Hun kaldte det, at Sneen blomstrede i Hundedagene. Det var mærkeligt nok, for det passede altid, naar hun forudsagde megen Sne. Jeg kan endnu huske,

at hun før Vinteren 1865 spaaede, at vi vilde faa usædvanlig megen Sne. Saa kom vi hen til midt i Januar, uden at der endnu var kommen nogen Sne; og Folk begyndte at tale med hende om. at denne Gang slog hendes Spaadom nok ikke til; hun svarede: giv kun Tid, den skal nok komme; og den kom; aldrig har vi haft saa megen Sne, nogen kan mindes, som denne Vinter. Det begyndte med Snestorm sidst i Januar; og lige saa snart Vejene var gjort ryddelige, brød Snestormen løs igen; og saadan blev det ved helt til April, saa Sneen laa mange Alen højt, og al Færdsel var saa godt som standset i al den Tid; man skovlede Sne i over 12 Uger. Gamle An vilde gerne have Samkvem med de Vellerupper; hun kom tit ned i Byen til Gæst; og da var hun i den bedste Stads, hun havde. Hun regnede sig ogsaa til vor Familie. Hendes Fader var jo en Fætter til Farfader. Hendes største Sorg var, at naar hun blev hjælpeløs og ikke længere kunde gaa, hun da skulde komme paa Fattiggaarden. Da hendes Datter døde, og Børnene var komne ud til andre Folk i Pleje, var det jo ogsaa bleven hendes Lod; men saa syntes man i Vellerup, det var Synd for den gamle skikkelige Kone, og saa enedes man om hver Dag at bære Middagsmad ud til hende. Det var jo kun én Dag i Ugen for hver af Byens 7 Gaarde. Desuden lykkedes det at faa en ældre Kone til at være i Huset hos hende. Hun havde jo saa fri Bolig, og Middagsmad var der nok af til dem begge. Gamle An døde om Vinteren 1879 over 80 Aar gammel. Da Hans Jensens Enke Maren Rostgaard skulde skifte med Børnene, det var før 1820, maatte Gaarden sælges; og der blev nok saa godt som intet til Børnene. Aftægt fik hun dog fra Gaarden til sin Død. Mens hendes Mand levede, var der bleven solgt et Stykke af Marken Skibelund til en Mand, som hed Nikolai Green; han byggede der et Hus til et Par Køer. Gaarden blev solgt til Niels Sønnichsen Bøttcher fra Allerup i Toftlund Sogn for 1800 Daler, saa vidt jeg ved efter hvad der er bleven fortalt mig. Niels Sønnichsens Hustru hed Lene, og var en Søster til den sidste Hans Poulsen; hun var altsaa

født her i Byen; og det var hende, der gerne vilde have Gaarden i Allerup solgt, hvor hun ikke gerne gad være, for at komme hjem og bo i sin Fødeby. Niels Sønnichsen døde i Halvtredserne i forrige Aarhundrede. Men Lene var en dygtig og knøv Kone, hun kunde nok klare sig endda. Med sin Mand havde hun 3 Børn: Anne Marie, Anders og Maren; og de var jo alle voksne den Gang og kunde nok hjælpe til. Tiden var jo ogsaa opadgaaende den Gang. Et morsomt Træk, der viser at Lene var en ægte Datter af Hans Poulsen, bør ikke forglemmes: „Det var i 1864. Vi havde Indkvartering af preussiske Soldater. Boghvedegrød, som er vor Nationalret, kendte de ikke noget til. Da Lene en Aften, som sædvanligt, satte et Fad Grød paa Bordet til Folkenes Nadver, var der en Soldat, som fik i Sinde at smage paa Grøden. Han langede ned med sin Haand i Fadet og tog en Klat; men saa kan det nok være, at gamle Lene blev vred; uden Betænkning slog hun ham ved Hovedet med Grødskeen for saadan Uorden. Soldaten blev naturligvis vred, da den varme Grød brændte ham paa Kinden, og Slaget var vist heller ikke saa lempelig, for Lene plejede ikke at lægge Fingrene imellem, naar hun blev for-tørnet. Hun vilde have faaet Slaget tilbage med Renter, naar ikke en Officer, som havde set Optrinet, var gaaet imellem og forbudt Soldaten at slaa saa gammel en Kone.“

Anders Sønnichsen styrede Gaarden for sin Moder, og hun holdt Hus. De tvende Døttre var blevnê gifte, den ældste her i Byen, den yngste i Gammelskov. Først 1866, da Anders var næsten 40 Aar gammel, giftede han sig med Anne Kjestine Vind fra Jørgensby, som tjente hos ham. Gamle Lene, som endnu bar det gamle Hovedtøj og snusede ligesom Mormoder, døde om Sommeren 1883, 89 Aar gammel. Anders Sønnichsen havde med sin Hustru 6 Børn, hvoraf dog kun nu 2 er i Live; de andre ere døde som Børn. Han har arvet noget af det Poulsenske Sindelag; men han har faaet sig en god og besindig Hustru, der forstaar at tage ham paa rette Maade, naar det hastige Sind kommer op i ham. Som nær Nabo maa jeg give

ham det allerbedste Skudsmaal. I de 26 Aar, jeg nu har boet her paa Gaarden, har der aldrig nogensinde været en Kurre paa Traaden mellem os. Jeg har tit været omme hos ham og passiareet om gamle Dage; man kunde altid mærke, at man var saa hjertelig velkommen.

Anders Sønnichsen var en Bonde af den gamle Slags, af dem der ikke saa let løber fra Gaardene. Han var arbejdsom, paapassende og sparsom uden at være gerrig. Derfor arbejdede han sig op til Velstand; ja han var en af de mest velhavende i hele Sognet. De sidste Par Aar af sit Liv kunde han dog ikke arbejde, men maatte for det meste sidde, da han havde Besvær ved at gaa; men saa havde han det saa godt, at han var veltilfreds; han syntes altid, han havde det saa udmærket. Han var kun syg og sengeliggende i ca. 3 Dage. Han døde i Novbr. 1910 næsten 84 Aar gammel. Sønnen Niels har i flere Aar haft Gaarden. Han har flyttet den op i Nørretoften 1906, og vandrer i Faderens Fodspor. Han er født 1870. Søsteren Helene, som blev gift med sin Fætter fra Gammelshov, bor nu i Toftlund. A. Sønnichsens Enke, der var meget yngre end ham, holder Hus for Sønnen.

Den 5. Gaard fra Vest ejedes for over 100 Aar siden af Simon Christensen. Efter ham var Gaarden i nogle Aar forpagtet af en Heisel, hvis Sønner senere var bosatte i Rangstrup. Omkring ved 1815 eller 16 købtes Gaarden af Tammes Hansen Refslund fra Stensbæk, efter hvilket Kro han sædvanlig kaldtes Tammes Stensbæk. Han drev en temmelig udbredt Handel med Heste og Stude, og var dygtig dertil. 1819 brændte Gaarden. Den laa før et Stykke syd for Gaden; men blev nu flyttet op i Toften nord for Vejen lige vest for Kirkeforten. Det var en Hyrdedreng, der satte Ild paa Gaarden i Høstens Tid lige over Middag, da Folkene var dragne til Engene for at bjærge Hø; hvorfor ogsaa næsten alle Køerne brændte, samt det meste af Indboet og det Hø, som var bjærget. Farmoder Engeborg var den første ved Brandstedet; og hun reddede, hvad reddes kunde. Den Gang havde Folk ikke noget for-

sikret i Brandkasserne; det havde derfor været et stort Tab for Tammes, hvis Venner og Naboer ikke var traadt hjælpende til. Men den Gang var Folk mere godgørende og hjælpsomme end nu til Dags. Alle ydede Hjælp efter Evne. Mine Bedsteforældre skænkede blandt andet deres Nabo en af deres bedste Køer. Samme Formiddag, som Gaarden brændte om Eftermiddagen, var mine Bedsteforældres Slægtninge fra Tinglev rejst hjem efter et Besøg. De var komne til Ravsted, hvor de bedede hos deres Slægt, da de blev Ildebranden i Vellerup var; og de var da oppe i Ravsted Kirketaarn for at se hvis Ejendom, det var, som brændte, fortalte de siden. Samtidig med Gaarden brændte ogsaa et Lejehus, som laa lidt nordvest derfor, og som var en Rest af en Gaard, der var bleven solgt og delt. Ligeledes brændte ogsaa Skolen, som laa i Ildlinjen ikke langt derfra, men i Toften nordfor Gaarden. Tammes Refslund var to Gange gift. Hans første Hustru var en Søster til Niels Sønnichsen; de havde følgende Børn: Katrine eller Tinne, som hun kaldtes, der blev gift med Johannes Ratenburg i Bedsted. Anders, der var jævnaldrende med Fader, og som købte og bosatte sig paa Lybæk-Gaard i Tirslund Sogn. Hans Thomsen, der fik Gaarden efter sin Fader. Peder eller Per, som er betegnet med Navnet Per Thamsen i den førnævnte Ramse. Han døde som ung. Marie eller Mitte, som hun kaldtes, der blev gift med Jeppe Hansen i Roost, bedst kendt under Navnet Jep Refsing efter en Gaard, han havde ejet, før han flyttede til Roost. Tammes anden Hustru hed An Mari ligesom den første; hun var en Præstedatter fra Jylland. Hende havde han lært at kende paa sine Handelsrejser. An Mari var en sagtmodig og god gammel Kone. Hun holdt meget af sine Stedbørn; og de holdt af hende igen. Tammes var som før sagt en meget hidsig Mand, og der var tit Rivninger mellem ham og Børnene, der da blev større. Det var An Mari, der maatte tage Stødet af for dem; og naar det blev alt for galt, blev der sendt Bud efter Farmoder, som før nævnt. Naar han var i ondt Lune, kunde han finde paa at slaa Kattene ihjel.

Sine Folk bankede han undertiden; men fortrød det siden efter og gav dem Skillinger til Vederlag. En Gang havde han faaet en stærk nørrejydsK Karl, som skulde tærskes. Da Tammes en Dag kom ud i Loen til ham, blev de uenige, og Karlen skulde have Prygl; men det blev Tammes, der fik dem; han løb da ind og sundede sig lidt, men fik i Sinde at prøve en Dyst igen; men det var atter Tammes, der fik Prygl. Saa stod han op, greb i Lommen og gav Karlen en Specie med de Ord: „Du slaar Fanden ta' mig en god Næve“. Han havde stor Lyst til at spille Kort, dog ikke om Penge. Han spillede ikke andet end Rakker; og det var ham ligemeget, hvem han spillede med, enten det var Piger eller Karle; men aldrig vilde han gaa Rakker i Seng. Naar det traf sig ved Sengetid, at han flere Gange i Rad blev Rakker, saa skulde de stadig have et nyt Spil, indtil det lykkedes ham at spille Modparten Rakker. Omkring ved 1840 døde Tammes. Hans Hustru overlevede ham i mange Aar. Hun døde først 1865, næsten 92 Aar gammel. Skønt Hans Thomsen var den yngste af de efterladte Sønner, blev det dog ham, der fik Gaarden efter sin Fader, fordi han bedre kunde lide ham end den ældste Søn Anders, der som før nævnt fik Lybækgaard. Paa den Tid boede Hinrich Jessen i Rost. Han havde før boet i Tønder, jeg tror, han havde været Garver; han købte i den daarlige Tid den store Gaard i Roost, hvortil endvidere hørte Gaarden Musvang og Træerne i Hyrup Skov, for grumme faa Penge. Senere solgte han Musvang og Skoven og havde vel nu Gaarden i Roost omsonst. Han havde en Søn og 6 Døtre. Sønnen døde, og han delte siden den store Gaard mellem sine 2 ældste Døtre; det blev endda 2 store Gaarde. De andre Døtre blev saa udskiftede med Penge. De 6 Døtre hed: Margarete, Hanna, Elisabeth, Agathe, Henriette og Helene. Anders Refslund fra Lybækgaard havde et godt Øje til Agathe, og han havde i Sinde ved given Lejlighed at bejle til hende. Men det samme var Tilfældet med Broderen Hans Thomsen. Da Anders en Gang i Fortrolighed talte med Broderen om, hvad han havde i Sinde, besluttede

denne at komme ham i Forkøbet. Han drog straks til Roost, bejlede til Agathe og fik hendes Ja. Det var, som man kan tænke sig, ikke tilpas for Anders; men Brudeparret kunde jo ikke hæve Forbindelsen for den Sag. Da talte de med ham om, om det ikke kunde gaa an, at han fik Lise, der var ældre end Agathe, i Stedet for. Det syntes Anders, der var Mening i. Han bad derfor sin Broders Forlovede om at forebringe Lise Sagen; men, føjede han til, saa vil jeg ikke have Nej! Det fik han heller ikke. Anders fik Lise og Hans Thomsen fik Agathe; og det var vistnok bedst passende saaledes for dem begge. Ligesom Faderen drev Sønnen Handel og tjente godt derved. Anders blev en rig Mand derved. Hans Thomsen døde tidlig; kun en 6—7 Aar levede han med sin Hustru. De havde 3 Børn: Thomas, Marie og Anne. Enken Agathe eller Kaade, som hun kaldtes til daglig Brug, styrede selv Gaarden og havde til Hjælp først den ene og saa den anden af hendes ældste Søsters Sønner fra Gaarden Sandet, som ejer Halvdelen af den Roost Gaard. Da saa Sønnen Thomas var blevet voksen, overtog han Styret. Den ældste Datter Marie blev 1872 gift med Gaardmand Christian Lund fra Gestrup, den yngste, Anne, blev 1875 gift med Antoni Jensen fra Lovrup i Døstrup Sogn. De købte en Gaard i Mejlby, Lintrup Sogn, var dygtige Folk og slog sig godt igennem. 1879 døde Agathe, 60 Aar gammel. Hun havde i mange Aar lidt af Astma. Hun var overordentlig fed og svær, det var ogsaa Tilfældet med de fleste af hendes Søstre. Det var et morsomt Syn at se alle de svære Søstre sammen. De fem af dem vejede vist over 200 Pd. Før sin Moders Død havde Thomas faaet Gaarden tilskødet. Han var et originalt Menneske af et meget sangvinsk Temperament. Fra Barn af havde han faaet Lov til at gøre, som han vilde; han blev ikke holdt til Arbejde, men gjorde som han selv vilde. Han største Lyst var at ride og køre. Deri blev han en Mester, særlig til at ride. Det var jo ikke saa underligt, da han blev vant dertil fra Barndom af. Der kunde skrives meget om alle de Kunster og Eventyr, han udøvede ved at ride og køre. Engang havde

han faaet en Ridehest, som hed Phillip. Den havde han tillært at gaa over og igennem alt. Med den red han tidlig og silde over Diger og Grøfter, Markled og Hegn. En Gang vandt han et Væddemaal ved at sætte over et 3 Alen højt Stendige. Ofte gik det jo ogsaa uheldigt for ham; men han slap dog altid uskadt derfra. Saaledes vilde han en Vinter ride tværs over Agerskov Enge; men da han lod Hesten springe over Bækken, sank den ned i det bløde Dynd, saa han maatte hente Folk fra Agerskov til at grave den ud. Hesten Phillip byttede han bort med en anden, som sejrede over ham ved et Væddeløb i Agerskov. Folk sagde, at det var godt, for ellers vilde det have endt med, at han brækkede Halsen. Han fik aldrig en Hest mere, der kunde gøre saadanne Kunster. Naar han kørte, skulde det gaa rask fra Haanden; tit kørte han en Hest forfangen, og tit kørte han løbsk. Han var jo meget stundesløs og bandt tit ikke Hestene, naar han gik fra dem; og saa var det jo at de løb. Han var dog ogsaa raadsnar. Engang havde han været til Mølle og lod naturligvis Hesten staa ubunden paa Møllepladsen, da han gik ind for at tænde Piben. Saa hørte han, det gav et Sus paa Stenbroen, og var straks paa det rene med, at det var hans Hest, der løb. Det første, han gjorde, var at løbe ind til Købmanden for at købe Arnika til at vaske Hesten med. Det var fornuftigt nok, for det viste sig, at Hesten havde faaet slemme Hudafskrabninger, da den havde slaaet over Skaglerne. En Gang havde han købt sig en rigtig Løbskløber. Han havde en meget dovn Hest, og den byttede han med og fik en rask, som han ønskede. Han tænkte, det skulde være sært, om han ikke sagtens kunde styre den. Men den blev hans Overmand; ride den kunde han nok; men saa snart den kom for Vognen, løb den øjeblikkelig løbsk. Mange Kunster skulde prøves for at tæmme den; men intet hjalp; selv to stærke Karle foruden ham selv kunde ikke holde den. Saa maatte han sælge den igen. En stædig Hest, som han havde, skulde hjælpes i Gang ved at en anden Hest trak den afsted. Det hjalp ikke, at den stædige Hest strittede imod, for den forreste, der blev ført ved Munden

af en Karl, var den stærkeste; den slæbte afsted med den med et Reb om Halsen; naar saa de vare kommet i Gang, var det saadan anstillet, at Rebet i en Fart kunde tages af Halsen paa den stædige, og saa gik det løs.

Thomas Refslund var ogsaa flygtig og aandsfraværende saavel i Selskab som i sin daglige Færd. Derom kan der da ogsaa fortælles meget: Han kunde staa og snitte paa en Pind og saa kaste Kniven langt bort i den Tanke, at det var Pinden. Et Barn kan jo være indsmigrende, sød, mildt og elskværdig; men til andre Tider kan det være stædig og uartig. Saadan en ustadig Barnenatur var Thomas, let til Smil og let til Graad. 1879 blev han gift med Line Enemark fra Rejsby Sogn. De havde fem Børn. Line, som i flere Aar havde haft Tæring, døde kort efter den sidste Barnefødsel. Nu oprandt en streng Tid for Thomas Refslund. Hans pekuniære Omstændigheder var daarlige, skønt han overtog Gaarden billig og fik en stor Medgift med sin Hustru. Dertil kom, at nogle af Børnene var svagelige. Og endelig 1901 blev alting solgt. Gaarden blev købt af min Svoger H. N. Hansen fra Hinderup for 68.000 Rigsmark. En stor Lykke var det for Th. Refslund, at han atter var blevet gift; ellers var han blevet trængende; han var jo nu noget til Aars; og det vilde have faldet ham svært at arbejde, som han aldrig havde lært. Hans anden Hustru hed Maren og var en Datter af den bekendte Kvæghandler Jens Friis fra Kops-holdt. Hun havde nogen Kapital hjemmefra, saa hun kunde købe et Landbolsted paa Bjerget her vest for Byen, hvor de nu bor og kan ernære sig. Sønnen Hans har købt Nis Thorsmarks Gaard i Bovlund for 28.000 Rigsmark. Det var, saa vidt jeg husker, 1906, Gaarden her i Vellerup blev udlejet til to Arbejderfamilier. Markerne og Engene benyttes til Græsning og Høslet. Selv bor min Svoger Nissen, som han kaldes, hjemme i Hinderup hos sin Broder, og sparer saaledes Husholdningen, da han skønt 44 Aar gammel endnu er Ungkarl.

Før 1800 boede paa den næststørste Gaard en Mand, som hed Mads Jacob Bundesen; hans Hustru hed Maren. Mads Ja-

cob var saa stærk, at han kunde bære en Sten-Ledpæl hjemmefra og ned til Bolbro paa Søndermarksvejen. Ikke desmindre døde han tidligt, og hans Enke Maren Madsses, som hun kaldtes for, overlevede ham i mange Aar. Maren Madsses var ikke tabt bag af en Vogn; hun forstod udmærket at staa for Styret. Hun var en ivrig, streng Kone, der ikke var bange for selv at tage fat; men hun krævede ogsaa meget Arbejde af sine Folk. De skulde gerne være de første i Marken om Morgenen, og det kneb imellem med at faa dem op om Morgenen. Hun vækkede dem selv; og naar de saa ikke kom straks, brugte hun undertiden det Kneb at gaa for Karlekammerdøren og tale højt med sig selv sigende: „Nu bliver det dog for galt; nu gaar de andre Folk til Marks, og vores ligger endnu i Sengen!“ Naar Folkene var i Marken, gik hun tit ude ved Huset og saa efter dem, om de bestilte noget. Hendes Hyrde drenge sang: „Tidligt op og tidligt i Seng! Gid Fanden være Maren Madsses Dreng.“ Gik noget hende imod, saa brugte hun det Udtryk mod den eller dem, der var Aarsag deri: „De skulde bankes med gloende Køller!“ En Gang var hun blevet sat op i Skat, for hun var jo velhavende; saa blev hun meget vred og gik om til Farfader, som jo var Sognefoged, og udgød sin Vrede for ham: „Jeg arme Enke! at sætte mig saadan op i Skat, de skulde bankes med gloende Køller“.

Med sin Mand havde Maren Madsses kun en Datter, som altsaa var eneste Arving til Gaarden; hende lod hun gaa i Skole i Christiansfeld, for at hun kunde blive godt oplært i Kristendom og Dannelsen. At der ikke fattedes paa Bejlere til saadan en rig Pige, er let at forstaa; ikke desmindre blev hun over 30 Aar, før hun blev gift. Det var med Christian Petersen, som var en Præstesøn fra Løgumgaard i Nørreløgum Sogn. Han havde bejlet til hende 10 Aar før; men da vilde Mor ikke, fortalte hun selv siden, men da han kom igen efter de 10 Aars Forløb, saa vilde Mor. Æ sier de (det var hans Mundheld), saa vilde Mor.

Catharina Bundesen eller Katriin, som hun til daglig kald-

tes, holdt Bryllup med Christian Petersen 1824. Maren Madsses indbød skriftligt til Brylluppet. Brevet er endnu opbevaret hjemme paa min Fødestavn; det lyder saaledes:

Til

Hæderlige og Velfornemme P. Laustrup

Sognefoged i Vellerup.

Vellerup, d. 28. Okt. 1824.

Højtærede Ven og Nabo!

Den sjette Nov. og næste Dag derefter agter min Datter Anna Catharina Bundesen med hendes Brudgom den hæderlige og velfornemme Ungkarl Christian Petersen af Løgumgaard at holde deres Bryllupshøjtid. Første Dag Kl. 10 om Formiddagen forrettes Vielsen i Huset. Paa anden Dags Formiddag Kl. 8^{1/2} agter de at drage til Kirken for at bivaane Gudstjenesten som Ægtefolk. Højtærede Ven og Nabo ville med samtlige Husets Folk der behage paa disse tvende Dage 6. og 7. Novbr. at forøge Brudefolkets Glæde med Eders hæderlige Nærværelse bivaane Vielsen med andægtige Bønner om deres Ægteskabs lykkelige Begyndelse, Fremdragelse og Ende; give og pryde Brudefesten til og fra Kirken med Eders hæderlige Følge; og paa begge Dage nyde og tiltakke tage vores tarvelige Bryllupskost og Pleje. Ved samme Bryllups Højtidelighed ville højtærede Hr. Ven og Nabo være af den Godhed og bevise os den Tjeneste paa 1. Dag at være Skaffer og din ældste Datter at være Bordpige ved Brylluppet.

Brudeparret saavel som jeg udlover stedse at være forbunden til skyldigst Gentjeneste.

Med sand Højagtelse

henlever jeg

Maren Madsses.

Christian Petersen opbyggede hele Gaarden fra ny stærk og solid. Han var en godmodig, men ilter, arbejdsivrig Mand. Der er mange morsomme Smaatræk at fortælle om ham. Her skal nævnes nogle: Naar Folkene i Høstens Tid havde haft en travl Dag, man stod den Gang tit op Kl. 2 om Natten og blev

ved med Arbejdet til efter Kl. 10 om Aftenen, saa sagde han til Karlene: „Æ sier de! I Dag har I gjort en god Dags Arbejde, men vi har faaet mere udrettet før.“ Naar han var ude i Engene at se til Høstfolkene, tog han stunddom Leen og slog et Par Hug, saa sagde han: „Æ sier de Karle! saadan skal I slaa!“ Det morsomste derved var, at han ikke selv var vant til dette Arbejde og kunde altsaa heller ikke ret vise sine Karle det. Naar Karlene om Efteraaret var beskæftiget med Oprensning af Enggrøfterne, kunde de nok en Gang imellem krympe sig ved at gaa med de bare Ben saa tidligt om Morgen, naar saa Christian Petersen kom og saa dem ligge, var det naturligvis ikke efter hans Sind, saa sagde han: „Æ sier de Karle! I maa til at bestille noget!“ En Gang han rakte ned for at fornemme, hvor koldt Vandet var, var der en af Karlene, der gav ham et Puf, saa han trillede ned i Vandet.

Christian Petersen var ivrig efter at faa hele Marken merglet, og tit kom han ud til Folkene at skynde paa dem. De tog det i Reglen med Ro, da de jo var vante til den Overhaling. En Gang havde han dog en Karl, som ikke altid kunde taale det, for en Dag tog denne en Vognkæp, da Christian Petersen kom, og lod, som han vilde slaa ham. „Æ sier de! vil du slaas!“ sagde Christian Petersen. Samme Karl lod nu, som han var fornærmet, og vilde ikke svare sin Husbond ved Bordet om Middagen, naar denne talte til ham; for Christian Petersen var ikke den Mand, der bar Had til nogen, og snakkelysten var han. Det var for en stor Del hans Fejl, at han snakkede alt for meget om løst og fast med sine Folk, saa de ikke altid havde den skyldige Respekt for ham. Saa sagde han til ovennævnte Karl: „Æ sier de: hvorfor svarer du ikke? er du syg?“ Saa kunde Karlen ikke holde sig længere, og Samtalen gik for sædvanlig.

At Karlene fløjtede om Morgen, kunde C. Petersen ikke lide, saa sagde han: „Æ sier de! Den Fløjten om Morgen kunde min Fader aldrig lide“. En Gang havde han en ondskafuld Karl, som hed Frands. Da C. Petersen en Gang agede paa et

Læs Hø hjem fra Engen med samme Karl, svingede denne, da de kom til Gaarden, i rask Trav ind ad Porten. C. Petersen saa straks, at han vilde komme i Klemme i Porten, da Læsset var temmelig højt, og da han nu var en lille vims Mand, sprang han resolut op paa Taget. Saa raabte han til de andre Karle i Loen: „Æ sier de! Her sidder jeg! tej mæ æ Lær (Stigen)!“ En anden Gang vilde han age med Frands ind i Engen; og næppe havde han faaet sat sig paa Agebrædtet, før han raabte hyp, hyp! (Hestene maatte ikke holde). Det kendte Karlen nok; og i samme Øjeblik slog han til Hestene, saa de med et rask Spring satte afsted i fuld Fart; derved tabte C. Petersen Ligevægten og faldt paa Ryggen ned paa Bunden af Vognen. Karlen lod, som han ikke saa eller hørte det for Rumlen af Vognen, og blev ved at køre løs, saa det varede noget, inden C. Petersen kunde komme op igen. En Gang, det var i Saatiden om Foraaret, gjorde alle Karlene Skru og løb af Tjenesten. C. Petersen fik da min Fader, som den Gang var en ung rask Karl, til at saa Havre for sig. Karlene kom dog snart i Tjeneste igen; de kom kun ud til Hans Poulsens; han skammede dem ud, saa de faldt til Føje. Deres Husbond tog villig imod dem igen; han var jo altid snar til Forsoning.

En Gang var Chr. Petersen og Fader i Aabenraa med hver et Læs Korn. De drog meget tidlig hjemmefra, saa at det endnu var mørkt, da de kom til Hellevad. Vejene var meget daarlige; og nord for Hellevad Præstegaard væltede C. Petersen. „Æ sier de, Jens Lautrup! her ligger æ! hvad skal vi nu gøre?“ Fader var jo ung og stærk, han hjalp ham at faa Kornet læsset paa Vognen igen; og anden Skade var ikke sket, saa Rejsen snart kunde fortsættes. Christian holdt mange Stude paa Stalden; og han fodrede dem godt, saa de altid var ved godt Huld om Foraaret. Han var ikke lidt stolt af sine Stude. En Gang kom der en Flok Foderstude forbi, som skulde til Hamborg. C. P. mønstrede dem, saa sagde han: „Æ sier de! æ har manne Stude, som bær kund kom te Hamborre!“ Jeg kan ikke huske meget om C. P. Jeg var kun 6 Aar, da han døde. Jeg kan dog huske,

han var en lille undersat Mand, lidt skævbenet, og at han bar den sædvanlige Hue paa Hovedet, som ældre Folk gjorde den Gang. Munden slog ind paa ham, da han, saa langt jeg kan huske, slet ingen Tænder havde, saa naar han spiste, gumlede han næsten Hagen helt op til Næsen. Den Gang kendte man ikke til kunstige Tænder. Jeg kan ogsaa huske, at han efter Julen kom om til os Børn med en Del smaa Pebernødder, som han havde i en Skindpung. Af dem delte ham saa ud til os; enhver fik sin Portion; og vi stod glade og forventningsfulde omkring ham.

Christian Petersen døde 1861 nogle Aar over de 80. Hans Hustru overlevede ham i 12 Aar og opnaaede den samme Alder. Hun var nemlig 12 Aar yngre. Hende kan jeg godt huske, da jeg jo var 18 Aar gammel, da hun døde. Hun og hendes Mand havde en smuk Aftægtsbolig i den vestre Ende af den Lade, som ligger nord for Gaarden og Gaden. De holdt en Pige til deres Opvartning. Gamle Katrin kom tit om til os og samtalede om alle mulige Ting. Hun sagde meget Herregud i sin Tale. Hun vilde aldrig nyde noget, naar hun var omme. Prøvede vi paa at koge Kaffe til hende, saa gik hun. Herregud, jeg kommer jo ikke for at trakteres, sagde hun. Hun var heller ikke for, at man fulgte hende til Dørs, langt mindre paa Vejen. Naar hun tvistedes med Moder derom, sagde hun altid: „Aa lidt Sukker er en Hægel (Hægle)“. Hendes Klædedragt var den samme som Farmoders; dog gik hun ikke i Skørt og Trøje som denne, men i Hvergarnskjole. Naar hun gik i Byen, havde hun kun et lille Tørklæde af Silke om Hovedet, selv om det var koldt. I Marts 1873 begyndte gamle Katrin at skrante, og det tog saadan paa hende, at hun hen paa Efteraaret for det meste maatte holde Sengen; det var let at se, at hendes Endeligt nærmede sig. Hun døde kort før Novbr. og opnaaede som sagt samme gode Alder som sin Mand. Christian Petersen og Katrin havde følgende Børn:

1. Asmus, som var noget aandssvag. Aarsagen dertil var, saaledes sagde man, at han ikke maatte ægte en Pige, som var

Husjomfru for Præstens i Højsted, og med hvem han var forlovet. Han vilde ogsaa have Gaarden delt i 2 Dele, hvoraf han saa vilde have den ene Del og bygge sig en Gaard paa Rugbjerg; men det vilde de gamle ikke gaa ind paa. Gaarden skulde forblive samlet. Der købtes saa et Landbolsted til ham paa Gestrup Mark. Og han blev halvt nødtvungen til at gifte sig med en Pige, som tjente hos hans Forældre, sagde man. Hvordan det nu forholdt sig eller ikke, saa forløb Ægteskabet dog ret godt; maaske var Opofrelsen fra Pigens Side ikke mindre; det kunde jo synes at være meget betænkeligt saadan at indlade sig i Ægteskab med en aandssvag Mand; for aandssvag var han i høj Grad. Jeg kan godt huske, jeg som Barn var meget bange for ham, naar han var hjemme, og ved saadan Lejlighed kom om til os; han saa saa forvildet ud af Øjnene. Hans Ægteskab varede kun kort, næppe en halv Snes Aar, saa døde han.

2. Maren, gift med Gaardejer Nis Andersen fra Holm. Dette Ægteskab var godt tilpas for de gamle, for Manden ejede en meget stor Gaard. „Æ sier de! Jens Lautrup, sagde Christian Petersen til Fader, Gaarden udgør en hel Plov!“ Sydpaa har man Inddelingen i Plove i Stedet for som her i Ottinger. Hvor meget en Plov er, ved jeg ikke; men det er da mindst lig 4 Ottinger. Ægteskabet var just ikke saa lykkeligt, for Nis blev noget drikfæddig; og efter en Del Aars Forløb maatte Gaarden sælges og en mindre købes.

3. Mads Jacob, som fik Gaarden efter sine Forældre 1856, gift med Anne Marie Böttcher, en Datter af Niels Sønnichsen og Lene her i Vellerup. De havde i deres Ægteskab 3 Børn: Catharina og Christian, det tredie var dødfødt, hvorefter Moderen døde 1864. Mads Jacob havde stor Lyst til Handelen; allerede som ung begyndte han dermed. Senere hen drev han en meget stor Handel baade med Heste og Kvæg, navnlig da med Kvæg, hvoraf han aarlig købte og solgte flere Hundrede. Ofte lejede han ogsaa Græsland i Marsken, hvor han da havde mange Stude paa Græs. I mange Aar handlede han i Fælles-

skab med Fritz Kruse fra Elmshorn, og da gik Handelen godt, saa han tjente mange Penge derved; men da de i Længden ikke altid kunde enes, hørte Fællesskabet op, og nu gik det ikke altid saa glimrende. Mads Jacob var kommet i Lag med en Jøde ved Navn Liebstadt. Til denne havde han for stor Tillid; og han sendte ham aarlig flere Hundrede Stude, som Liebstadt saa skulde sælge i de holstenske Byer, saa behøvede Mads Jacob jo ikke saa tit at rejse sydpaa, men kunde klare det med at købe op herhjemme. Der var mange Folk, der sagde, at denne Jøde bedrog ham for mange Penge; vist er det, at da Mads Jacob som 60-aarig Mand nedlagde Handelen, var han nær ved at være en fattig Mand. Mads Jacob var en Mand med meget iøjnefaldende Fortrin og Mangler. Han var ærlig i al sin Færd, han var rettænkende, forsaavidt som han forstod, godgørende og hjælpsom. Men han var ogsaa paastaaelig indtil Stædighed, fordrende og selvraadig. Selv om han havde Uret, vilde han ikke lade sig sige; han var jo selvfølgelig selv overbevist om, at han havde vel Retten paa sin Side; og saa kan man jo kun prise Manden for, at han holdt paa sin Ret. Da hans Hustru var død, fik han en ældre Pige til Husholderske. Hun varetog sin Gerning godt; men var ellers vredladen og vanskelig. Det andet Tyende huede hende ikke; særlig Pigerne yndede hende ikke; de skiftede hvert Aar. Omsider fik de dog en, som holdt ud; hendes Navn var Karen. Hun var fra Oksborg sydvest for Varde. Hun var en usædvanlig dygtig Pige og kunde taale Husholderskens Skænderier. Hun fik en meget stor Løn; men maatte ogsaa være Enepige. Da Mads Jacobs Datter var voksen, overtog hun Husholdningen. Sønnen lod sig udskrive til Danmark, da han var 17 Aar; det var der saa mange, der gjorde den Gang. Folk vilde kun nødig gaa prøjsisk Soldat. Han kunde derfor ikke være hjemme, og hans Fader købte derfor en Gaard til ham i Danmark. Siden blev han gift med Naboens Datter Laura Hanqvist her fra Vellerup. Saa, det var om Sommeren 1886, skete der noget, som satte Folk i stor Forbavselse. Mads Jacob, som da var henad

de tre Snese, giftede sig nemlig med sin Pige, som endog var yngre end Datteren Catharine. Der var ikke mange, der syntes godt om det Giftemaal; man syntes jo, han kunde have gjort det en Snes Aar før, da Børnene endnu var smaa. At det var et haardt Stød for Børnene, er let at forstaa, og da særlig for Datteren, som nu ikke kunde være hjemme og være underordnet hendes forhenværende Pige.

Til alt Held fik Catharine Plads som Husholderske for Laust Arnum i Bovlund, der paa den Tid var blevet Enkemand. 1889 blev hun forlovet med Peter Terp fra Hinderup; han købte Gaarden af Mads Jacob 1890 for ca. 80.000 Mk.; og saaledes kunde Catharina da blive paa sin Fødegaard, og den kom ikke paa fremmede Hænder. Mads Jacob drog med sin Kone til Danmark for at bo hos Sønnen der; men snart drog de herud igen og købte dem et Landbolsted paa Hyndingholm, Ravsted Sogn. Efter nogle Aars Forløb døde Grethe, saaledes hed Hustruen, og nu var det ikke saa nemt for den gamle ensomme Mand. Han havde vist næppe nok til at leve af; og det havde set daarligt ud for ham, om ikke Catharina som en kærlig Datter havde taget sig af ham. Stedet paa Hyndingholm blev solgt, og Mads Jacob fik Ophold paa sin Fødegaard hos sin Datter og Svigerson. Han fik selv en hyggelig Stue og et Sovekammer, og kunde opholde sig inde hos sine Børn, om han lystede, hvad han for det meste gjorde, naar han var hjemme. En Hest og en Vogn stod til hans Raadighed; dem kunde han benytte saa meget, han vilde. Kort sagt, han havde saa gode Dage i sin Alderdom, som han kunde ønske sig. Han var derfor meget glad ved sin Datter og Svigerson, som ikke var saa sært, og omtalte dem altid med stor Ros.

Paa sine gamle Dage blev Mads Jacob en ivrig Tilhænger af Indre Mission; og han forsømte aldrig at give Møde, naar Missionsvennerne var forsamlede, hvilket tit var Tilfældet, ofte flere Dage paa Rad. Om Vejrliget var aldrig saa daarligt, saa kunde det ikke holde Mads Jacob hjemme; han vilde gerne høre Guds Ord, som han sagde. Og hos ham var det intet

Mundsvej som hos saa mange andre af Missionsfolkene og andre Kristne i lige Maade. Det lignede ogsaa Mads Jacobs Karakter; hvad han gjorde, det gjorde han fuldtud. Ligesom de andre Missionsfolk her i Sognet var Mads Jacob ikke at formaa til at deltage i Rigsdagsvalget. Dansk var han, og tysk vilde han ikke stemme. At stemme dansk kunde han ikke for sin Samvittighed. Missionsfolkene gik ud fra det Skriftsted: Hvert Menneske være den foresatte Øvrighed underdanig! Thi der er ingen Øvrighed uden af Gud, og de Øvrigheder, som ere, haver Gud beskikket; saa hver, som modsætter sig Øvrigheden, modstaar Guds Anordning, men de, som modstaar, skulle faa deres Dom. Derfor ér det fornødent, at være underdanig ikke alene for Straffens Skyld, men ogsaa for Samvittighedens. Det havde deres tyske Præster sagtens indbildt dem. Andre Bibelsprog som f. Eks.: Man bør adlyde Gud mere end Menneskene, lod man ligge.

Det lod dog til, at Mads Jacob paa det sidste var kommet paa andre Tanker. Han sagde selv, at det maaske var Uret, at de havde undladt at stemme. Og han vilde sikkert være parat til Valg næste Gang; men det oplevede han ikke. Han døde i November 1910, næsten 83 Aar gammel. Et stort Følge fulgte ham til Graven, over 60 Vogne. Hans Datter og Svigersøn, som nu har Gaarden, har kun en eneste Datter. Hun hedder Anne Marie Terp og er opnævnt efter sin Bedstemoder. Hun er en meget rar Pige og eneste Arving til Gaarden. Den 4. af Christian Petersens Børn hed Marie; hun døde som ung.

5. Anne, den yngste, blev gift med Gaardmand Hans Refslund af Øbening i Egvad Sogn, Anneks til Hellevad, hvorfor det ogsaa kaldes Lillesognet, og Kirken Lillekirken. C. Petersen sagde ved hendes Forlovelse: „Æ sier de, min Pig! skal du ligge en Sten ved æ lil Kirk?“

Om den østligste Gaard ved jeg ikke meget. 1827 boede der en Mand, som hed Per Nissen; hans Hustru hed Hedchen; hvilket klinger noget tysk; men tysk var de dog ikke. Hedchen sad Enke i nogle Aar efter sin Mand; saa blev Gaarden solgt

til en Mand, som hed Jørgen Nørregaard; han nedbrød de gamle Bygninger og byggede Gaarden op fra ny i sin nuværende Skikkelse. Saa omkring ved 1855 solgte han Gaarden til J. Hanquist, som var en Søn af Svenskeren, den bekendte Kniplingeforhandler O. Hanquist i Tønder. Selv flyttede J. Nørregaard til Billund i Jægerup Sogn, hvor han havde en Gaard og hvor han vel ogsaa var kommet fra.

Hanquist var tysksindet og havde været med som frivillig paa Prøjsernes Side i 1848. 1856 blev han gift med Catharina Christiansen, som var en Datter af Lorenz P. Christiansen fra Sivkro i Bedsted Sogn. De havde følgende Børn: 1. Louise, død som Barn. 2. Oluf Christian, gift med Marie Hynding fra Korntved ved Tønder, hvis Fødegaard han nu har. 3. Margrethe, gift med Cornelius Cornelsen fra Ravsted, nu bosat i Flensborg som Vinhandler. 4. Laura, gift med Mads Jacobs Søn Christian, som før nævnt bosat i Danmark. De bor paa en Gaard, som hedder Refsinggaard i Gjesten Sogn; den samme Gaard, hvorefter Jeppe Hansen i Roost, der var gift med Tammes Refslunds Datter, havde sit Tillægsnavn (Jep Refsing), som før er omtalt.

5. Lorenz, gift med Margrethe Bonnichsen fra Bylderup Sogn.

6. Ludvig, gift med en Pige fra Gestrup og bosiddende i Muspyt, Hellevad Sogn.

J. Hanquist drev sin Gaard paa en anden Maade, end de andre Bymænd i Vellerup. Han havde lært Landbruget paa Herregaardene, som ikke just er passende for mindre Bøndergaarde. Han havde et stort Stykke Land besaaet med Raps; han holdt lutter Køer og Svin. Køerne stod om Sommeren paa Græs baade Nat og Dag, hvorfor man Morgen og Aften kørte med en dertil indrettet Mælkevogn til Malkningen. En Mejerske, to Malkepiger, en Barnepige og en 3—4 Karle holdt han. Det var for meget af det gode paa en mindre Gaard; og det havde endt med hans Ruin, om han ikke havde taget Skeen i en anden Haand. Dertil kom deres store Selskabelighed. De

holdt Omgang med alle Omegnens Hjemmetyskere: Daniel Hinrichsen i Østerterp, N. Rattenburg fra Bedsted, Antoni Beck i Gravlund, J. Toft fra Arndrup Mølle, P. Witzke fra Hydevad, d'Aubert fra Rurup og flere. Baade Hanquist og Madam Hanquist, som hun altid kaldtes modsat de andre Koner i Byen, fejrede deres Fødselsdage, som var begge i Maj med 3 Dages Mellemrum. Saa stod der en hel Mængde Vogne i Gaarden; og der blev drukket tappert ved saadan Lejlighed. Da vi i Ulykkesaaret 1864 blev løsrevet fra vort gamle Fædreland Danmark, blev Th. Højer i Agerskov, som var Sognefoged, afsat fra sit Embede, fordi han ikke vilde aflægge Ed til Prøjserne. Hanquist blev da Sognefoged; men havde Møje nok med at forvalte dette Embede, hvorfor han tit maatte have Skolelæreren til Hjælp. Den Maade, hvorpaa Hanquist drev Gaarden, kunde ikke gaa i Længden; og han solgte da hen i Tredserne Kornet paa Marken og Kreaturbesætningen med Undtagelse af nogle faa Køer og udlejede Landerierne til Græsgang og Høslet. Hanquist var usædvanlig tyk og fed, og hen i 1869 begyndte han at skranke. Han led af Fedt omkring Leveren, sagde Lægen, og om Sommeren 1870 døde han, næppe 40 Aar gammel. Ingen af Børnene var voksen den Gang; og det var en Lykke for Enken, at hendes Mand havde faaet Driften af Gaarden forandret, førend han døde. Enken slog sig ellers godt igennem. Hun indskrænkede den flotte Levemaade og levede mere tilbagetrukket; derfor arbejdede hun sig ogsaa op til jævn Velstand igen. Da den ældste Søn, Oluf, i 90-erne i forrige Aarhundrede var flyttet til Korntved, fik den næste Søn, Lorenz, Gaarden. Han er tysksindet ligesom Faderen, men ellers en ret dygtig Landmand. I Aar 1911 er han blevet Kommuneforstander i Stedet for H. P. Brandt paa Møllebjerg, der var blevet for gammel; og det giver jo en ret god Indtægt ved Siden af Gaarden. Gamle Madam Hanquist bor nu rundt om hos sine Børn, dog mest her i Vellerup.

Det var nu lidt om Gaardene i Vellerup. Paa Vellerup ligger for Tiden 5 Landbols- eller Kaadnersteder, som alle er

Parceller fra de Vellerup Gaarde med Undtagelse af forhen-nævnte Hans Normands Sted, der er af gammel Dato og har forhen ligget i nuværende Joh. Jessens Gadeeng, som forhen sagt. Nuværende Hans Høghs og P. Vestergaards Ejendomme var Parceller fra Tammes Refslunds Gaard. Forhenværende Nikolai Grens Sted er kommet fra N. S. Bøttchers Gaard og nuværende Nis Olesens Sted med dets Aflægger Christian Lorenzens Hus er en Parcel fra Joh. Jessens Gaard.

Nu vender jeg saa tilbage til min egen Fødestavn.

Min Fader Jens Peder Lautrup fik i Følge Kontrakt af 15. Januar 1842 Gaarden, da han var 32 Aar gammel. Allerede i en Del Aar var det ham, der havde staaet for Driften. Han arbejdede som en Hest, stod selv i Graven og kastede Mergel, opløjede al Hedejord og merglede den. Ligeledes merglede han al den øvrige Mark, som var opløjet, men som aldrig havde faaet Mergel. Det var tit, naar om Foraaret Sæden var lagt, at de udkørte paa Marken 16—17 Hundrede Læs Mergel. Den Tid dyrkede man jo ikke Roer, og saa havde man Tid til Raadighed indtil Høhøsten. Farfader sagde, da han overdrog Gaarden til sin Søn: „Du skal ikke have Gaarden for dyr, min Søn, for æ har den tej et da aller kund kommen a æ Stej“. Selv havde han heller ikke faaet Gaarden for dyr, for det var jo en Fæstegaard; og i Reglen betalte den ældste Søn ikke stort mere, end hvad Fæstebrevet kostede, saa at der sædvanlig ikke blev stort til de andre Søskende. Fader overtog Gaarden for 1800 Mark Hamb. Kourant, samt et forsvarligt Aftægt til de gamle; de andre Søskende fik, saavidt jeg ved, Sønnerne hver 2000 Mk. og Døtrene hver 1000 Mk.

Fader og hans Søskendes Skolegang var ikke saa regelmæssig som nu; der blev kun holdt Skole om Vinteren, Læreren var ikke uddannet paa Seminariet; han var kun en almindelig Bondekarl, der kunde skrive, regne og læse maaske lidt bedre end de fleste. Han fik vel nok lidt Skillinger for sin Ulejlighed; og saa fik han Kosten skiftevis paa hver Gaard efter Gaardens Størrelse. Om Sommeren tjente han enten hos den

ene eller den anden af Bønderne. At der ikke kunde læres saa synderlig meget hos saadan en Lærer, er jo let at forstaa; men Tiden fordrede heller ikke saa meget den Gang. Naar man kunde læse, skrive og regne nogenlunde, saa var det tilstrækkeligt; mange kunde ikke en Gang det. Nogen Religionsundervisning fik de selvfølgelig ogsaa i Skolen, og siden ved Konfirmationen hos Præsten, samt efter Konfirmationen paa Kirkegulvet. Fader var ogsaa et Aars Tid i Ravsted for at gaa i Skole dér; maaske de har haft en bedre Lærer. Han kunde jo bo gratis hos sin Faster der. Fader og Nabosønnen Anders Refslund, der siden boede paa Lybækgaard, havde mange Spilopper for, da de var Børn. En Gang var de en Morgen gaaet meget tidlig om i Skolen, førend Skoleholderen var kommen. De krøb da op paa Loftet og skjulte sig der. Da saa Læreren kom for at fyre i Kakkelovnen, begyndte de at rumstere deroppe. Læreren, som var en ung Karl og ikke synderlig dristig, stod da stille og lyttede; men saa var Drengene ogsaa rolige. Da han saa igen begyndte at pusle ved Kakkelovnen, saa sokkede Drengene ogsaa oppe paa Loftet. Det blev Læreren for meget, han løb alt, hvad han kunde, til den nærmeste Gaard efter Folk for at fange Tyvene, som jo maatte være kommet ind ad Loftslugen paa Skolen, da Døren ikke var aabnet, før Læreren kom for at lægge i Kakkelovnen. Drengene fik nu travlt med at skjule sig et Sted udenfor Skolen. Noget efter at Læreren var kommet med en Del Folk for at fange Tyvene, kom ogsaa Drengene frem fra deres Skjul og hjalp ivrig med at lede efter Tyvene paa Loftet og allevegne i Skolehuset og Omegnen. Tyvene maatte jo være flygtede, mente Læreren, da de ingen Steder var at finde.

En anden Gang havde de tømret en Slæde sammen, og saa vilde de til at køre i Kane. De spændte saa en Hest for Slæden; men den var ikke vant til at gaa for saadan en Indretning, og det endte med, at den løb løbsk og Drengene fløj i Vejgrøften og Slæden gik i Skaar. Drengene fik siden en Irettesættelse af Tammes i Form af Prygl, hvad de ogsaa hav-

de fortjent. Anders havde, som før nævnt, en yngre Broder, som hed Per. Til ham sagde Karlen efter Slædefarten: „Det var da godt, at du ikke var med lil Per! for saa var du nok fløjet 7 Al op i æ Vær!“

Fader og Anders gik samtidig til Præsten hos Provst Aagaard, hvem de ogsaa altid havde i velvillig Erindring. Fader var ogsaa med til at bære Lysene foran Kisten ved hans Jordefærd. Fader var kun lille af Vækst. da han blev konfirmeret; ikke des mindre maatte han gaa foran ved Græsslætten den første Sommer efter sin Konfirmation. Det var ellers strengt nok for en 15-Aars Dreng. Han fortalte ogsaa siden, at han i Førstningen blev saa øm i Kroppen, som om han var gennembanket. Han fik ellers et godt Haandelag til at bruge en Le, og god var han til at holde den skarp, saa det at slaa Græs eller Korn siden hen kun var som en Leg for ham. Tidlig kom han ogsaa til at forestaa Omsætningen af Heste og Kreaturer, og han blev derfor ogsaa meget dygtig dertil. Fader fortalte en Gang om en meget dygtig Pige, de havde; Farmoder, som ellers forestod Husholdningen, var henne i Løjtved for at pleje sin Datter, som havde faaet en lille Søn. Det var i Høstens Tid, alle Folkene vare i Marken, og Pigen skulde ene klare alt hjemme. En Dag gjorde hun særlig sit Mesterstykke. Da bryggede hun, havde faaet kjærnet, Køerne hentet fra Marken og malket, gjort den sædvanlige Syssel og faaet Middagsmaden færdig, da Folkene om Middagen kom hjem. Det skulde ikke mange gøre hende efter nu tildags.

Da Farmoder blev ældre, og alle Døtre vare komne hjemmefra, sagde hun ofte til Fader: „Du maa se at faa dig en Kone, for jeg kan ikke længere holde ud at forestaa Husholdningen. Fader var langt over de Tredivé, og det var jo heller ikke for tidligt for ham at gifte sig. Om han havde tænkt paa andre, ved jeg ikke; men det ved jeg, at han i flere Aar havde tænkt paa Moder; men syntes ikke det kunde nytte at bejle til hende; hun vilde vist ikke alligevel, tænkte han. Desuden blev hun forlovet med Gaardmand Andreas Petersen i Holm, Høj-

sted Sogn; men den Forlovelse var ingenlunde efter hendes Sind; det var jo nærmest hendes Forældre, der havde raadet hende dertil, fordi de syntes, det var et godt Parti, hun dér kunde gøre; og de gjorde det jo i bedste Mening. Efter nogen Tids Forløb hævedes Forlovelsen, vistnok med Tilfredshed paa begge Sider. Min Fader var 37 og min Moder over 30 Aar, da de bleve forlovede. Hun var ældste Barn af Farver og Gaardmand Hans C. Christiansen i Klovtoft, Hellevad Sogn. Det blev saa alligevel hende, han havde tænkt paa i flere Aar, der blev hans Hustru; og jeg tør nok sige, at Ægteskabet blev meget lykkeligt, skønt de havde megen Sorg og Kummer at gennemgaa med hinanden. 1847 holdt de deres Bryllup her i Vellerup, det var den 17. December. Brylluppet skulde ellers have været før November; men saa blev Morfader syg; og Moder maatte blive hjemme for at pleje ham. Han døde ikke længe før Brylluppet; og dette kunde derfor ikke være forbunden med nogen Lystighed. Det var kun den nærmeste Slægt og Naboerne, der vare indbudne. Vielsen foretoges i Huset af Provst Lund fra Agerskov. De havde løst Kongebrev og behøvede da ikke Tillysningen i Kirken, som Moder ikke holdt af.

Min Moders Slægtsregister kender jeg ikke langt tilbage; den gaar kun til min Oldefader, som hed Christian Christianen. Han var Gaardejer og Farver i Klovtoft; og hans Hustru hed Hanne, efter hende er min Moder opnævnt, som hed Hanne Christine. Oldemor Hanne havde en Søster, som hed Kirsten, der blev gift med Lars Kromand i Agerskov, hvis Datter Esther fik Kroen og blev gift med Jørgen Top fra Arrild. Fra dem nedstammer min Hustru paa mødrene Side; men derom senere.

Begge Søstrene, Hanne og Kjesten vare forældrelose Børn og de bleve opdragne i Huset hos Degnen i Agerskov.

Christian Farver og Hustru havde fem Børn, som blev voksne: 1. Christian, 2. Hans (Morfader), 3. Johannes, gift med en Søster til Mormoder, 4. Hanne og 5. Anne. Christian var

drikfældig, han tog sig selv af Dage ovre i Korup hos en Slægtning, som han var hos. Johannes, den yngste af dem alle, bosatte sig i Sønder-Stenderup ved Kolding. Hanne døde ugift, og Anne blev gift med Bunde Stenholdt i Bovlund, som var en Broder til den bekendte tysksindede Stenderdeputerede Thies Stenholdt fra Ravsted. Hun blev viet til Bunde Stenholdt, mens han laa paa sit Dødsleje; og han tilskødede da hende Gaarden i Bovlund. Senere blev hun gift med Hans Hynding fra Bjerndrup, Nørreløgum Sogn, hvor hun døde. Hun havde kun 2 Børn, en Søn, Bunde Hynding, som fik Gaarden i Bovlund, og en Datter, Marie Kjestine, som fik Gaarden i Bjerndrup og blev gift med Sandemand Hans Madsen i Løjtved, som ogsaa havde en Gaard der. Morfader Hans fik Gaarden og Farveriet i Kløvtoft. Hans Moder havde siddet Enke i mange Aar; og det var stedse gaaet tilbage for hende, fordi hun havde været ret for rundhaandet mod nogle fattige Halvsøskende, som hun havde. Hun var lige paa Fallittens Rand, den Gang omkring ved 1815 da Morfader overtog Gaarden. Han var noget i Tvivl med sig selv, om han i det hele taget vilde have Gaarden; for han skulde tage den med mere Gæld end den var værd. Han kom dog til det Resultat, at han vilde vove Forsøget. Det kunde dog aldrig gaa værre end galt; og fattig var han alligevel. Saa gav han sig i Lav med Gaarden og Farveriet; og det gik over al Forventning godt. Han oprettede ogsaa en Høkerhandel; og den gik ogsaa meget godt, da der paa den Tid ingen saadan fandtes paa Landet. Det gik saa godt for ham, at han efter en Snes Aars Forløb ikke alene havde faaet al sin Gjæld betalt, men ogsaa havde sat Penge paa Rente. Tiden var jo stadig opadgaaende; det hjalp naturligvis meget. En god Medhjælp havde han ogsaa i sin Hustru Cecilie Petersen, som ogsaa var fra Kløvtoft. Hun var en sjælden dygtig Kone, der ikke var bange for at tage fat; stærk var hun og kunde takke Gud for et godt Helbred; det hjalp jo ogsaa meget. Hun havde det ellers strengt i

mange Aar, da Børnene var smaa, og hun holdt kun én Pige, fordi der ikke var Raad til flere.

Mine Bedsteforældre holdt Bryllup 1816. Nogle Aar derefter døde Oldemor Hanne; og saa toge de Mormoders Moder, som hed Kathrine, til dem i Huset. Hun kunde ikke godt lide Sønnekonen i hendes Hjem, fordi hun syntes, hun var en Øde-land, der satte alt til for hendes Søn og hans Børn. Hun sagde om Sønnekonen: „Hun stører i æ Møser aa æ stor Apothek æ hel Dav; da kan saa sandt alles gaa an for Jørn (Sønnen) aa æ Børn!“

Oldemor Kathrin blev en meget gammel Kone og gik i de sidste Aar i Barndom. Naar der kom Fremmede, spurgte hun dem altid, om de ikke havde hørt, hvordan det gik Struensee og Brandt? sagde de saa Nej! saa sagde hun: „Da skal æ saa sandt nok fortæl jer de.“ Og saa fortalte hun om Fængslingen, Dommen og Henrettelsen. Hun havde jo i sin Ungdom oplevet det hele. Fremmede, der kom til Farveren eller i Butiken, fik altid enten et Glas Mjød med en Tvebak, naar det var Børn, ellers ogsaa en Kop Kaffe med Tvebakker, naar det var voksne. Naar de saa havde spist en Tvebak eller to, saa gik Oldemor hen og tog Tvebakkerne fra dem og sagde: „Naa har de saa sandt faaet nok, naa skal æ Børn haa nover!“

Mormoder maatte ofte sige til Fremmede, der tog det fortrydeligt, at de ikke skulde tilregne hende den Fornærmelse, for hun var jo en gammel Kone, der gik i Barndom.

Mine Bedsteforældre i Klovtoft havde følgende Børn: 1. Hanne Christine, født 1816 i Oktober, 2. Hans Peter, født 1818, 3. Catharina, født 1820 og gift 1846 med Christen Hansen i Hinderup, 4. Christian, født 1822 og gift med sin Kusine Hanne Christiansen af S. Stenderup ved Kolding, 5. Anna, født 1824, 6. Maria, født 1827, Peter, født 1829. Det er mærkeligt nok, at baade Fader og Moder havde lige mange Søskende.

Morfader var noget hidsig af Naturen, Mormoder besindig og venlig og forstod altid at slætte efter, naar der var noget

i Vejen, saa alt igen kom i sin gamle Gænge. Morfader sagde ofte til hende: „Jeg er lykkelig med dig lille Mor; for havde du ikke været, vilde jeg mangen Gang have sagt og gjort noget overilet, som jeg senere bittert vilde have angret“.

Morfader blev ikke nogen gammel Mand; han var kun 56 Aar gammel, da han i 1847 døde. Han havde den Vane at spise Maden for varm; han regnede den ikke, som han sagde, naar den ikke var op imod Kogepunktet, naar den kom paa Bordet. Han mente senere, men for silde, at det vel var Aarsag til hans Mavelidelse; han døde nemlig af Mavekræft.

Mormoder overlevede ham i 22 Aar. Hun døde 1869, over 78 Aar gammel. At mine Bedsteforældre i deres kun 31-aarige Ægteskab havde arbejdet sig op til god Velstand, ses af, at de kunde give deres Børn en god Medgift. Sønnerne fik hver 6000 Mk. Kourant og Døtrene 3000 Mk. Det var kun faa Bønderbørn, der kunde faa saa meget hjemmefra den Gang. Der var noget i, hvad Mormoders Broder Jørgen Petersen tit sagde til hende: Din Høns har kakket godt min Pig; hans egen Høne havde ikke kakket saa godt; hans Børn fik næsten ingenting hjemmefra.

Morbroder Hans Peter var gift med Marie Jakobine Habberlin fra Aabenraa og drev et Farveri der ved Nørreport. Da saa 1847 Morfader døde, solgte han sin Ejendom i Aabenraa og flyttede hjem til Klovtoft, for som ældste Søn at overtage sin Fødestavn. Han var ogsaa den eneste af Sønnerne, der var oplært i Farverhaandværket. De havde følgende Børn: 1. Hans Christian, død 1867, 22 Aar gammel; han var hemmelig forlovet med sin Kusine Marie Hansen af Hinderup, hvilken Forlovelse dog blev aabenlys, inden han døde. Marie Hansen var nemlig ovre i Klovtoft den Vinter, hun gik til Præsten; og da var det, de unge Mennesker blev forelsket i hinanden. 2. Frederik, død som Barn, vistnok en 6—7 Aar gammel. 3. Cecilie, død som Barn, 2 Aar gammel. 4. Chri-

stian, født 1852, gift med min Søster, hvorom senere. 5. Peter, og 6. Ingeborg, død som Barn næppe 1 Aar gammel.

Moder Søster Catharine blev 1846 gift med Christen Hansen af Hinderup, som før nævnt. Hun døde allerede 1852 kun 32 Aar gammel, fra sin Mand og 3 smaa Børn, nemlig den ovennævnte Marie, som 1876 blev gift med Dyrlæge R. Bjorholm fra Ørderup, Toftlund Sogn, der før sit Giftermaal købte en større Gaard i Götterup, Tirslund Sogn, hvor de fæstede Bo. Deres Ægteskab varede kun 20 Aar, saa døde Bjorholm efter en Operation i København; og Marie fulgte ham 4 Aar senere, kun 53 Aar gammel. Bjorholm blev 60 Aar gammel. Deres Børn blev senere gifte. De havde kun 2 Piger, hvoraf den ældste fik Gaarden hjemme, den anden giftede sig med en tysk Skolelærer og blev bosat i Aabenraa. Dette Giftemaal var ikke efter Familiens Ønske, da de jo alle var dansksindede.

Hans Christian hed den anden af Onkel Christens og Moster Katrinas Børn. Han fik Gaarden efter sin Fader i Hinderup, og blev gift med Marie Vinter fra Ørslev, Hellevad Sogn, 1879. De havde med hinanden 5 Børn, hvoraf dog det ældste døde som spæd Barn. Det næste Catharine blev senere gift med Peter Carstensen fra Hellevad og bosat i Götterup, hvor de har købt en Gaard. Det tredie, Anna, er gift med Hans Fabricius af Hønkys og bosat sammesteds. Saa er der endnu Datteren Hanne Christine, mærkelig nok opnævnt efter min Moder, og Sønnen Kristen, begge endnu ugifte og hjemme hos Forældrene i Hinderup.

Det tredie af Onkels og Mosters Børn i Hinderup hed Cecilie. Hun blev 1876 gift med August Jacobsen af Hellevad Mølle. De købte og boede paa Gaarden Hovgaard i Nustrup Sogn.

Morbroder Christian gik hjemme i Klovtoft flere Aar efter Morfaders Død; han drev en temmelig udbredt Handel med Heste og Kvæg. Som før nævnt blev han gift med sin

Kusine Hanna Chrisitansen af Sønder-Stenderup ved Kolding. Det var omkring ved 1860. De havde først hendes Fødestavn, en mindre Gaard. Senere 1865 købte de en af de største Gaarde i Stenderup Sogn. Morbroder var en dygtig Landmand og arbejdede sig op til stor Velstand, skønt han begribeligvis havde stor Gæld at begynde med paa den store Gaard. De havde i deres Ægteskab 4 Børn, allesammen Dreng, hvoraf dog den ældste og den yngste døde som Børn. Den ældste af de efterlevende blev gift og fik Vejen Vandmølle, som Faderen købte til ham; men han slægtede ikke sin Fader paa; han duede ikke til at ernære sig, skønt han vel har faaet hen imod 100,000 Kr. hjemmefra, langt mere end Møllen kostede. Han er for længst kommen fra Møllen og bor nu i Kolding, hvor han underholdes af Familien. Det lader dog til, at det gaar hans Børn ganske godt.

Den anden af Morbroders Sønner hedder Erhard (den ældstes Navn var Hugo). Han har Gaarden, som hedder Østergaard, i Stenderup. Hos ham bor hans gamle Fader, der i Aar bliver 89 Aar (1911), om han lever saa længe.

Den femte af Moders Søsken (Anna) var Idiot fra Barn af. Barnet døde 1865, 41 Aar gammel, 4 Aar før Moderen.

Fader og Moder havde 5 Børn, nemlig: 1. Ida Petrine, født 1848 den 21. September, 2. Hans, født 1851 den 30. Marts, 3. Cicilie, født 1852 i Oktober, 4. Peter, født 1855 den 31. Januar. 5. Christian, født 1857 den 3. August. Jeg ved intet andet end godt at fortælle om mine kære Forældre; og ilde var det, om det var anderledes. De vare dygtige, stræbsomme og sparsomme Folk. Fader var ikke en Mand af mange Ord. Moder kunde bedre tale, om hun ellers var rask; men hun havde et noget skrøbeligt Helbred. Hun var ellers en dygtig Bondekone, der ikke gav sin Forgænger, Farmoder Engeborg noget efter i den Retning. Hun var meget dygtig til at strikke, sy, spinde og væve. At spinde var særlig hendes kæreste Arbejde, særlig om Vinteren, for det kunde holde Fødderne varme, som hun ellers frøs. Vi holdt gerne en

4—6 Faar, som hun vaskede og klippede to Gange aarlig. Ulden skulde være kartet og spunden til Kyndelmisse; ellers maatte Degnen have, hvad der var uspunden til den Tid. Det var et gammelt Sigende. Naar Ulden var spunden, købtes et Par Læs Hør, som blev opbunden i ganske smaa Bundter og hæglet, og saa blev den opbunden i Kranse 12—20 Bundter i hvert Stol. Først blev den ene Halvdel af Bundtet, som kaldtes en Brud og hvis ene Halvdel var omvundet i en Hvirvel, hæglet, og saa blev den hægledede Halvdel opvunden i en Hvirvel og den anden Halvdel ligt og hæglet. Naar saa al Hørren var hæglet, blev den opbunden i Kranse 12—20 Bundte i hvert og hengemt til at spindes. Førend Hørren kunde spindes, maatte den naturligvis først fint opredes, hvilket gjordes paa et langt Bord. Brudene eller Bundterne bleve opløste og fint fordelte i en Linje langs Bordet; saa blev det omviklet om en Stok og om Midten ombunden med en Klud eller naar det var flottere med et Stokbrev, som det kaldtes. Et Stokbrev bestod sædvanlig af 1 Stykke 6 Tommer bred og 20 Tommer lang Voxlærred, hvorpaa der var malet Billeder, og ved den ene Ende var fæstet et Baand til at fastbinde det med, efter at det var viklet omkring Hørrokken. Saa blev Stokken sat i en Opstander, der var anbragt i et Hul, der i den Anledning var lavet i den venstre Ende af Spindehjulet tæt ved Skruen. Naar man saa havde bunden en lille Krukke under Stokken med Vand til at dyppe Fingrene i, kunde Spindingen begynde. Den Hør, som Hæglen redte af, kaldtes Blaar. Deraf var der to Slags, en grovere, den første, og en finere, den sidste. Blaaren blev ogsaa spunden; men ikke paa samme Maade som Hørren. Den blev opviklet i Muffer eller Totter; og naar den skulde spindes, blev en saadan Muffe lagt paa en Indretning, som kaldtes et Spryd, der kunde sættes paa Opstanderen i Stedet for Stokken.

Uldens Behandling skulde vel beskrives lidt udførligere: Ulden fra Foraarsklippingen blev hengemt til Efteraaret. Naar saa om Efteraaret Faarene var klippede, og Aftensædet

om Mikkelsdag var begyndt, blev vi Børn sendt omkring til hvert Sted i Byen for at laane deres Karter. Saa en Aften blev alle Husets Folk, baade Karle og Piger og alle vi Børn, sat ilav med at karte. Vi sadde i Køkkenet i en Kreds omkring Uldsækkene; og Arbejdet gik rask fra Haanden under Sang og Skæmt. For baade Karlene og Pigerne kunde den Gang saa mange gamle Viser, der i Reglen handlede om lykkelig eller ulykkelig Elskov, de saakaldte Kærlighedsviser. I og for sig vel ikke meget lødige; men den Gang syntes man dog, de var ganske dejlige. De gik sædvanlig paa en smuk Melodi; og det bidrog jo ogsaa til, at man nok gad høre dem. Nu høres de ikke meget mere. Sædvanlig var vi færdige med Kartningen ved Sengetid, som var Klokken 9; for det var jo kun en Slags foreløbig Kartning, Halvkartning, kaldte vi det; men saa skulde al Ulden fint nippes og godt blandes, som ogsaa tog nogen Tid, saa Klokken gerne blev 10, inden vi vare færdige. Blandingen foretoges med Kæppe, hvorved vi kastede Ulden i Vejret, saa det røg om Ørene paa os; det var en meget stor Fornøjelse for os Børn, som nok kan tænkes. Naar saa Ulden var godt blandet, kom den i Pakke, for siden at helkartes og spindes. Naar Arbejdet var tilendebragt, vankede der Kaffe, eller ogsaa fik hver en god Portion Pærer, naar det var et Aar, vi havde godt Oplag af dem.

Naar Ulden og Hørren var spundet, blev den vævet. I Reglen vævede vi et Stykke Ulden og et Stykke Lærred aarligt. Undertiden vævede vi desuden Toslæt eller Hvergarn til Vinterkjoler for Moder og mine Søstre, broget Bomuldstøj til Forklæder og Overskjorter samt Bolster, Firsølv og andet mere til Sengeklæder. Om Efteraaret, naar Kartofflerne var optagne, blev en stor Balje fuld af de største afsondrede til at rives for at faa Kartoffelmel. Saa blev vi Børn atter sendt ud i Byen for at laane Rivejern eller Brødrivere, som vi kaldte dem; for hver Gaard ejede kun et Rivejern. Om Aftenen blev vi saa sat i Arbejde alle Husets Folk ligesom ved Kartningen. Vi sad i en Kreds om Kartoffelbaljen med et Fad eller en Mælkebøtte paa

Skødet og Rivejernet i Haanden; og saa gik det løs med Rivningen under Sang og Skæmt ligesom ved Halvkartningen. Efter endt Arbejde var Opvarningen ogsaa den samme.

I hele min Barndom brugte vi ikke andet til Belysning i Stuerne end Tællelys. I Stalden brugtes altid Brændeolie eller Tran, hvad der nu var billigst i Løgterne. Lysene støbte vi selv. Naar om Efteraaret Slagtekoen og Faarene var slagtede, gav det jo en Del Tælle, som brugtes til Støbningen. Det gik til paa følgende Maade: Først lavedes Vægen. Seks Mand sad om en seksarmet Garnvinde hver med sin Pind, som var stukket i Armens Hul. Om denne Pind bandtes Vægerne, som bestod af Blaargarn til Praaser og Køkkenlys og af Bomulds-garn til store Lys. Dette Arbejde udførtes i Reglen om Aftenen før den Dag, Støbningen skulde gaa for sig. Støbningen begyndte i god Tid om Morgenen, for der skulde jo støbes mange Lys til Belysning for hele Aaret. Først blev der fyret godt i Kakkelovnen i Vævekammeret, det var et Rum, vi havde nede ved Siden af Bryggeret, for at der kunde blive godt varmt. Saa blev en stor Balje sat derind og fyldt halvt med kogende Vand. I den sattes en Tønne, som ogsaa blev halvfylt med kogende Vand og saa tilfyldt med smeltet Tælle. Saa blev Lysebordet hentet. Det var en rund Bordplade, som kunde dreje rundt paa sin Fod ligesom en Garnvinde. Rundt om Bordpladen var der 6 Kløfter; i dem sad der 6 runde Brikker med Haandtag, som passede i Bordpladens Spalter saaledes, at de nemt kunde tages ud og sættes ind igen. Brikkerne var forsynede med en hel Mængde Kroge, hvortil Vægerne fæstnedes. Naar det var gjort, kunde Støbningen begynde. Man tog en Brik og neddyppede Vægerne i den smeltede Tælle i Tønden, saa satte man den ind i sin Spalte igen, drejede Bordskiven, tog den næste Brik og saa fremdeles. Det vedblev man med, indtil Lysene havde den ønskede Tykkelse. Under den sidst dyppede Brik stod et Fad til at opfange den Tælle, som endnu kunde dryppe fra Lysene. Man skulde ogsaa passe paa, at Lysene ikke klæbede sammen især i Førstnain-

gen; dertil havde man en lang tynd Pind, som man stak ind og lod gaa ned mellem de sammenklæbede Lys. Naar alle Lysene var støbte, blev de sorterede og hengemt i et dertil indrettet Skrin til Brug senere.

Hvad der var Skik og Brug fra gammel Tid og blev holdt i Hævd og Ære i mine Forældres Tid, er nu for en stor Del gaaet af Brug. Præcis paa Peders Dag den 22. Februar begyndte man at spise Mellemmad om Eftermiddagen. Den bestod af et Par Stykker Rugbrød med Svinefedt, saalænge til Markarbejdet begyndte, da fik man Ost paa Brødet. Saalænge man kun fik Eftermiddagsmellemmad, skulde Middagsmaden være færdig til Kl. 11, da spiste man Unden. Den 1. Maj begyndte Formiddagsmellemmaden, og saa spistes Unden Kl. 12. Om Vinteren stod man op Kl. 6. Fra 1. April Kl. 5 og fra 1. Maj Kl. 4; da begyndte Middagssøvnen. Sæden og Tiden var i mine Forældres Tid væsentlig den samme som nu; man dyrkede ikke Roer, men Boghvede, som nu næsten ganske er gaaet af Brug. Saatiden for Boghvede var de 3 sidste Dage i Maj og de 3 første Dage i Juni. Boghveden kunde staa i Blomst indtil 3 Maaneder, naar da ikke Sommeren var alt for regnfuld og blæsende, for det kunde Boghveden ikke taale. Det var for mig en stor Fornøjelse en køn Solskinsdag at gaa ved en Boghvedemark og indaande den søde Duft af Blomsterne. Der var en Summen af Bierne, som om man gik midt i en Bisværme; og det gad jeg gerne høre; jeg har, fra jeg var ganske lille, holdt saa meget af Bierne, endda der vist ikke er mange, de har stukket saa meget som mig. Paa Bartolomæusdag den 24. August holdt Middagssøvnen op. Paa Mikkelsdag den 29. September holdt Formiddagsmellemmaden op; og saa spistes Unden ligesom i Foraaret Kl. 11. Paa Mikkelsdag begyndte ogsaa Aftensædet. Naar man havde spist sin Boghvedegrød, blev Lyset tændt og sat i en Messing Lysekærte paa et rundt Bord, hvoromkring samtlige Husets Kvinder sad med Haandarbejdet; en eller flere spandt, en kartede, en strikkede, en syede eller stoppede o. s. v. Ved Siden af eller paa Kærtens Fod laa en

Lysesaks eller, som den i daglig Tale kaldtes, en Snipsaks til at snippe Lyset med, naar Tanden, eftersom Lyset brændte ned, blev alt for lang, saa at Lyset lyste mindre godt. Karlene sad bagved paa en Bænk og snoede Tækkereb (Simer). Enhver Karl skulde sno et vist Antal Reb om Vinteren. Det var akorderet i Lønnen.

Den 1. Novbr., som var Flyttedag ligesom tildels 1. Maj, holdt man op med at spise Eftermiddagsmellemmad. Den 1. Novbr. skulde man ogsaa helst være færdig med alt Markarbejde; i alt Fald skulde Ploven være i Hus inden Jul; for stod Ploven ude paa Marken i Julen, kom Jerusalems Skomager og hvilede paa den. Naar Markarbejdet var færdigt, begyndte Tærskningen; en Karl eller to stod og tærskede hele Vinteren. Den, der først blev færdig med Tærskningen, løb ofte om til Naboen eller en anden Mand i Byen, som endnu ikke var færdig, med Fluesmækken, som han kastede ind i Loen til Tærskerne. Fluesmækken var en Pakke, fyldt med alle Slags Skrammel. Naar det var gjort, skulde man passe paa, at man ikke blev greben, for saa blev man ilde behandlet; enten plumpet i et Vandtrug, smurt med Sværte i Ansigtet, eller hvad andet ondt man kunde hitte paa. Jeg kan huske, at vor Nabos Søn Thomas Refslund en Gang kom over til os med en Fluesmække, som han kastede ind i Loen til Karlene; men disse kunde ikke gribe ham, da han var ridende; det var noget uhørt, men det lignede jo godt Thomas Refslund.

I min første Barndom havde vi endnu hverken Kornrensemaskine eller Hakkelsemaskine. Naar Kornet skulde renses, blev det skovlet op i den Ende af Loen, som var modsat Vinden; saa blev det kastet mod den anden Ende af Loen, altsaa mod Vinden med en dertil indrettet Haandskovl; derved fløj de bedste og tungeste Korn yderst og var ganske rensede for Avner og Ukrudt; det lette Korn eller Agerkornet, som det kaldtes, faldt nærmere ved Kasteren og var kun tjenlig til Foder; deraf maatte endda en Del sigtes eller soldes paa et Sold, for at Avner og Vipper kunne skummes af. Det var ikke noget

behageligt Arbejde for Kasteren, for han fik ofte, naar det blæste, Avnerne lige i Ansigtet. Hakkelsen til Hestene blev skaaren paa en Indretning, som kaldtes Hakkelsekiste. En Hakkelsekiste er der vist kun faa nutildags, der kender; at beskrive den er ikke nogen let Sag, saadan at det kan forstaas. Kisten lignede en Krybbe med 4 Ben, dog var den aaben i begge Ender. Under Kisten mellem de bagerste Ben var en Stang eller Liste fæstet; midt i den var fæstet en Stang, som førte til den forreste Ende og der atter fæstet midt paa en Jernskinne, hvis ene Ende var fæstet paa Kistens ene Forben. Jernskinnens anden Ende kunde glide op og ned i en Spalte paa Kistens andet Forben; i den Ende sad Kniven. Kniven kunde altsaa ved Haandtaget drages op og ned. Men samtidig med, at man lod den gaa ned, afskar den Hakkelsen, hvis Længde bestemtes af en Transportør, som var fæstet til Stangen under Kisten, og som hævedes op gennem en Spalte i Kistebunden samtidig med Kniven og altsaa derved skubbede Straaet i Kisten fremefter, da den naturligvis havde en skraa Stilling til Kistebunden og til Straaet i Kisten. Med højre Haand førte man Kniven, og med venstre Haand holdt man om Straaet i Kisten, som jo ellers vilde vippe. Man skulde passe paa, at man ikke skar Fingrene paa venstre Haand, for den skulde jo følge Straaet tæt hen til Kniven. Der var ikke saa faa i gamle Dage, der havde den Ulykke at faa en Finger eller flere afskaaret, især i Begyndelsen, da det var uvant. Fader havde saaledes faaet et lille Stykke af venstre Haands Pegefinger afskaaret. Han havde ogsaa faaet sin Næse slaet lidt skæv, og det gik til paa følgende Maade: Fader og Nabosønnen Anders Refslund var jo som før nævnt jævnaldrende. Engang som Drengene skulde de jo ogsaa prøve paa at tærskes, saa slog Anders Fader ved Næsen med Plejlen, saa at Brusken, den indre Del af Næsen, gik i kvas; det var endda godt, at han ikke ramte ham ved Hovedet, for saa kunde han let have slaet ham ihjel med det samme. Fader kunde vist let have faaet sin Næse sat i Stand igen, naar de havde søgt Lægehjælp, men det brugte

man jo ikke den Gang; og saa meget synlig blev det da heller ikke.

Endnu i mine Forældres Tid holdt man paa de gamle Mærkedage, som mangan nu om Dage ikke en Gang kender. Der var nu først Hellig 3 Kongers Dag, som før blev fejret som Helligdag og i hvis Anledning man havde støbt 3-armede Lys til Brug paa Hellig 3 Kongers Aften, der blev fejret ligesom anden Juleaften og Nytaarsaften, hvor vi i mine Forældres Tid altid havde 2 store Lys paa Bordet.

Den 25. Januar, Povlsdag, maatte Solen kun skinne saa lang Tid, som en Rytter behøvede til at sadle sin Hest. Skinnede den omtrent hele Dagen, betød det Krig og megen Ildebrand; skinnede den slet ikke, betød det Smitsot og Pestilens eller megen Sygdom og Sorg.

Paa Kyndelmisse, den 2. Februar, skulde det helst blæse og fryse saadan, at det kunde blæse en Tot Hø af Møddingen; saa kunde man vente en rig Høst om Sommeren, særlig af Hø. Kyndelmisseknude holder herude med 2 brogede Stude! sagde man, naar det frøs og føg den Dag.

Paa Peders Dag den 22. Februar begyndte Mellemmaden, som før er nævnt. Frøs det paa den Dag, kunde man vente Tø med det første. Hvor Peders Fod paa Isen tren, han kaster i Vandet den varme Sten. Paa Peders Dag kunde alle, der hed Peder, bindes, ligesom alle paa enhver Tamperdag kunde bindes. Bindingen skete ved et Brev. Jeg kan endnu huske Indholdet af et Brev, som jeg en Gang blev bunden med; Brevet lød saaledes:

»Peders Dag! Den Dag mon hedde,
O, hvor blev jeg fuld af Glæde,
Der jeg fandt den for mig stod.
Jeg Papir og Pen mon gribe,
Satte mig saa til at skrive,
Hvad, som her mon skrevet staar.
Kan du sige mig en Hare, der en Hund kan gribe?
Saa er du løst af al din Knibe!
Eller: hvormange Trin du trine skal i grønne Eng,
Førend du triner i Brudeseng:

Ellers er du bunden, indtil du løser dig med Held og Ære!
 Dertil hører:
 Kaffe, Punch og andre Sager,
 Kringler, Vin, det os behager;
 Dertil og Musik og Dans;
 Unge Piger, raske Karle,
 Saa vi os fornøje kan.«

Nu er den gamle Skik helt forsvunden. Nu kan man ikke længer more sig paa en god, uskyldig og hjemlig Maade. Nu er alt mere offentlig; men det forekommer mig ikke nær saa hyggeligt som i gamle Dage.

Fryser det paa Mathias' Dag 24. Februar, faar vi Tø. Mathias han brækker æ Is. Er det Tø, faar vi Frost. Mathias lægger Bro.

I Fastelavnen fik vi Boller, Hedeviger, ligesom nu, men ikke nær saa mange. I Reglen fik vi om Søndagen kun en og om Mandagen 2 Boller hver.

Hver Tamperdag skulde man agte paa, i hvilket Hjørne Vinden var, for der vilde den blive det meste af Fjerdingaaret. Den var jo ogsaa almindelig Bindedag, som nævnt.

Vor Frue Dag, den 25. Marts, flyver Storcken over det røde Hav. Paa den Dag er det ogsaa godt at saa Kaalfrø. Det holdt man meget paa i gamle Dage. Naar det fryser paa Vor Fruenat, vil det fryse i 40 Dage. Den første April narrede man April, som man da gør endnu.

Paa Paaskemorgen er det godt, at Luften er fugtig, saa Træerne dryppe; det giver en frugtbar Sommer.

Paa Valborgaften, den 30. April, brændte man Blus rundt om paa Højene. Det var for at lyse Heks og Trolde til Bloksbjerg. Det var sikkert en Skik, som har holdt sig fra den hedenske Tid. Her kaldes det at brænde Gadeild. Det tyder paa, at Blussene forhen har været afbrændt paa Gaden i Byerne; maaske for at holde onde Aander ude eller genne dem bort fra Byen. Skikken er nu næsten gaaet helt af Mode. Der ses nu ganske faa Blus. I min Barndom var det anderledes, da

kunde man en stille, køn Valborgaften nok tælle Blus i Hundredvis.

St. Hansaften, Dagen før den 24. Juni, var det Skik at opsætte St. Hanskaal. Man satte dem 2 og 2 sammen i en Sprække mellem Loftet og Bjælken. Det skulde jo betyde et Par Kærestefolk, eller et Par, som man mente vilde blive Kærestefolk. Man lagde saa Mærke til, om St. Hansurten groede godt, om de groede til og om hinanden; eller de groede fra hinanden; eller om de visnede og gik ud enten en af dem eller dem begge to. Derefter dømte man. De, der groede til hinanden, fik hinanden og blev lykkelige, de, der groede fra hinanden, fik naturligvis ikke hinanden, og de, der visnede, døde. Man skrev gerne med Kridt paa Bjælken det første Bogstav af Navnene paa hvert Par, der var sat op.

Det er ikke godt, at det regner paa Syvsoverdag den 27. Juni, for saa faar vi uafbrudt Regn i 7 Uger, saa Høsten ødelægges. Gamle Christian Petersen sagde altid, naar det regnede den Dag: „Nu græder de i Sønder Vollum“. Til Sønder Vollum er der mange Enge og en stor Mængde Hø, der skal bjærges; og det er et vanskeligt Arbejde i en vaad Sommer. Det var jo det, Christian Petersen mente.

Fader sagde, at de Bisværme, man fik indtil Laustes Dag den 10. August, kunde blive vinterfærdige og due til at overvintre; men de, som kom efter den Dag, kunde ikke. Nu til Dags kan man sige, at de Sværme, som kommer efter 1. August, kan ikke overvintre, siden Hederne er blevet opdyrkede og Boghveden ikke saas mere.

Paa Bartolomeusdag den 24. August holdtes før det store Løgumkloster Krammarked; dertil rejste næsten alle Folk her fra Egnen, saa at der tit kun var 2 eller 3 voksne Mennesker hjemme paa en Gaard den Dag. Om Aftenen morede vi Børn os ved at staa ude og se Vognene, der kom fra Marked og høre de syngende Folk. Nu er det ogsaa blevet anderledes. Som før nævnt, var det tilende med Middagssøvnen paa Bar-

tolomeusdag. Om Aftenen før Mikkelsdag den 29. September drak man i gamle Dage somme Steder Mikkelsmjød. Mikkelsdag var jo i gammel Tid regnet for en Heiligdag ligesom St. Hansdag.

Ogsaa Mortensdag den 11. Novbr. var i gamle Dage regnet for en Helligdag. Aftenen forud spistes der Mortensgaas. Alt dette er jo nu forlængst gaaet af Mode.

Har vi ikke faaet Vinter før, saa faar vi den paa Karens Dag den 25. Novbr. efter gammelt Sigende. Paa Karens Dag, jeg sige tør, kommer Vinteren, om ikke før, lyder en gammel Spaadom.

De store Højtider, Jul, Paaske og Pinse, fejredes omtrent som nu. Dog holdt man mere paa, hvad der maatte gøres, og hvad der ikke maatte gøres, særlig om Julen. Man maatte ikke slibe i Julen, ikke spinde; i det hele ikke have noget at bestille med alt, hvad der løb rundt. Derfor skulde alle Knive slibes inden Jul. Spindehjulet blev sat til Side; og man tog fat paa andet Haandarbejde, naar man ikke havde Fremmede eller rejste ud; for i Julen hørte Gæstebud til Dagens Orden. Aftenen før Bagningen til Jul var alle Husets Folk, baade Piger og Karle beskæftiget med at trille og skære smaa Pebernødder. Det var ogsaa Skik at opskrive Julemærkerne, hvoraf man kunde se og vide, hvordan Vejrliget vilde blive i hver Maa-
ned hele Aaret rundt. Man begyndte med første Juledag; saadan som Vejret var den Dag, vilde Vejrliget blive i Januar; og som Vejret var paa anden Juledag, vilde Vejrliget i Februar blive og saa fremdeles til den 12. Dag efter første Juledag. Mærkerne opskrev man med smaa runde Kredse f. Eks. 1. Juledag ☽ Januar første Halvdel Sne eller Regn. Anden Halvdel smukt, klart Frostvejr. 2. Juledag ☉ Februar smuk og klar hele Tiden o. s. v. Juletræer var ikke meget i Brug i mine Forældres Tid; vi Børn har aldrig faaet noget Juletræ. Derimod fik vi Jule- og Nytaarsaften hver en tom Tallerken opsat paa et Bord i Gæstekamret. Naar vi saa havde været artige Børn, kom Vorherre om Natten og fyldte enhvers Tallerken med Pe-

bernødder, Æbler og andre gode Sager. Havde en eller flere af os derimod været mindre gode eller ligefrem uartige, gav det ikke saa meget af de gode Sager, ja, det kunde stundom hænde, at der i Stedet for laa et Stykse Cikorie, et Stykke af en gammel Karbørste, en Tørvebrøkkel eller andre ubehagelige Ting. Vi havde meget travlt med at komme op Jule- og Nytaarsmorgen for at se, hvad der var paa vor Tallerken; og vi var meget glade, naar der ikke var andet end gode Ting, ligesom vedkommende blev meget skamfuld, naar det ikke var Tilfældet, men han i Stedet for fik en Tørvebrøkkel paa sin Tallerken. Det kunde nok hjælpe til, at han opførte sig bedre en anden Gang.

Paa Nytaarsdag, som var Faders Fødselsdag, gav han os hver en Rigsbankmark i Nytaarsgave. Bedstemoder i Klovtoft gav os hver en Rigsbankdaler, som var 6 Mark. Disse Penge blev sat i Sparekassen; for vi fik aldrig Lov til at købe Bombom eller andet Slikkeri for vore Skillinger, hvad godt var.

1856, den 30. April søgte og erholdt Fader Tilladelse til at faa sin Fødegaard, som jo var en kgl. Fæstegaard, til Ejendomsgaard. Det kostede 124 Rdl. 77 Skilling. Samme Aar solgte han ca. 30 Tdr. Land øst og syd for Steinbjerg til Jørgen Thiim fra Mellerup for 100 Mark. Kourant pr. Tønde. Landierne laa saa langt borte og uden for Synet, og uvedkommende græssede tit deres Kvæg og Faar derpaa; ja, det gik saa vidt, at en Landmand fra Mellerup stjal og kørte Boghvede hjem derfra en Gang. Det var i Bedstefaders Tid; han mærkede nok, at der blev stjaalet af Boghveden; han kunde ogsaa nok se Sporet af Vognen, man havde brugt til at køre den bort med; og saa besluttede han at holde Vagt. Han lagde sig der en Aften i Skjul med sin Bøsse i Nærheden. Saa hen paa Natten kom Bondemanden med sin Kone kørende efter Boghvede. Da de saa havde faaet tillæst, gik Farbroder hen til dem og sagde, at nu skulde de have Tak, naar de nu vilde køre det hjem til Vellerup, saa vilde han give dem Skænken (en Punch) oven i Købet. Det maa have været lidt flovt for dem saadan at

blive opdagede; og de kom heller aldrig oftere paa Marken i slige Ærinder; de maatte endda være glade, at de slap uden Lovens Straf. Saadanne grove Tyverier var ikke saa sjældne i gamle Dage. En Gang, det var før Farfaders Tid, stjal man 3 fede Svin. Det gik saaledes til: Svinestien var den Gang i den sydligste af Gaardens fire Længer, altsaa længst fjernet fra Beboelseshuset, som var ligesom nu i den nordligste Længe; desuden var der en Ydresti, som Svinene kunde gaa ud i; ikke desmindre var det mærkeligt, at Tyveriet kunde udføres, uden at nogen mærkede det; maaske har de slaet Svinene for Panden, for ellers vilde de jo have skreget. Det gaar ikke saa stille af at læsse Svin. Ligemeget, om Morgenen, da man kom for at fodre Svinene, var de borte. Men Vognsporet kunde ses, og det kunde følges nordpaa efter Agerskov og derfra efter Gestrup, hvor man fandt Svinene slagtede og ophængt alle 3 i Loen hos en Bondemand. De slagtede Svin fik man med tilbage. Om Tyven blev straffet, ved jeg ikke. En anden Gang, det var i Farfaders Tid, var der ogsaa Tyve paa Spil. I gamle Dage, da man brugte langt mere Kobber- og Messingtøj i Huset end nu, kørte der Folk rundt og solgte af disse Sager; de kaldtes Kedelførere; og de havde Privilegium paa gratis Natte-logi hos Farfaders. De sov i det ene af Rummene over for Piselen. Saa en Nat, mens de laa der, hørte de nogen pusle ved Vinduet, og da de nok kunde skønne, at det maatte være Tyve, der var paa Færde, sprang de rask ud af Sengen og gjorde Allarm. Derved skræmmedes Tyvene bort, og i deres Befippelse glemte de en lille Knibtang, som vi endnu havde i Behold, da jeg var hjemme. Vi kaldte den altid Tyveknibtangen.

Mine Forældre talte tit om de 3 tørre Aaringer. Det var sidst i 50erne i forrige Aarhundrede, man havde 3 tørre Somre i Rad. Høsten var kun lille, men blev godt bjerget, saa man nok kunde spare lidt ved Foderet, da det jo som Følge deraf havde større Næringsværdi. Der var mange Steder stor Vandmangel; og her i Byen maatte næsten alle gøre deres Brønde

dybere. Til alt Held var Efteraarene saa milde, saa Kvæget kunde gaa ude til hen imod Jul. Fader og Onkel Kresten handlede sammen med Heste; men det var ikke nogen stor Handel, de drev. Sædvanlig købte de kun 2, højst 3—4 Heste ad Gangen, som de solgte enten i Løgumkloster eller Aabenraa Markeder. De gjorde sig ofte stor Ulejlighed med Indkøbet. De gik vist oftere, end de kørte paa Handelen; jeg kan saaledes huske, at de gik baade til Strandelhjørn i Bevtoft Sogn og til Nr. Ønlev i Hjordkær Sogn; hver af disse Ture var dog mindst 4 Mil frem og tilbage, og Fader var den Gang henved de 60 Aar. Jeg kan godt huske, at Moder, engang Fader træt og mødig kom hjem fra saadan en Tur, skammede ham ud; de havde jo da, sagde hun, Heste og Vogn til at køre med. Men Fader var alle Dage nænsom ved Hestene; han sagde, at en Dags Hvile for en Hest var mere værd end en Skjæppe Havre, og det har han vel nok faaet Ret i. En Hest, der daglig skal løbe paa Landevejen, kan vel nok behøve en Skæppe Havre om Dagen, og saa vil den endda vist blive for tidligt udslidt modsat en, som slipper med at udføre Markarbejdet hjemme.

Paa Kvæghandelen, som ikke var større end den aarlige Omsætning, gik Fader altid, undtagen naar han købte Kvæget paa Markederne. I min første Barndom kan jeg huske, at han om Efteraaret rejste til Marked i Sønderomme i Nørrejylland, hvor han købte sortbrogede Stude med meget lange Horn, som vi saa fedede om Vinteren og solgte om Foraaret. Disse Stude syntes Fader altid var lette at faa i Stand, for de var i Reglen 4 Aar gamle, stundom 5—6 Aar, naar de købtes. Den Gang var det ogsaa fattigt og simpelt i Nørrejylland. En Gang, Fader og Gaardmand Lorenz Ries fra Stenderup, Toftlund Sogn, rejste til Marked i Sønderomme, overnattede de i en Kro, hvor de fik anvist Nattelogi i et Kammer paa Loftet. Op paa Loftet klatrede de ad en simpel Stige. Kammeret lignede mere et Hønsehus end et Soveværelse for Mennesker. I det ene Hjørne stod en Stabel Hedetørv (Flover), 2 Stole var der med Halm-siver til Sæde. Sengen var opslaaet henne under Vinduet; og

Sengeklæderne saa meget uappetitlige ud, saa de overvejede med hinanden, om de skulde gaa til Sengs, eller om de ikke hellere maatte blive siddende oppe paa Stolene. Resultatet blev dog, at de gik i Sengen; men Vinduet var utæt, og en Rude var ganske i Stykker, saa at de maatte bruge en Hedetørv til at tætte for Aabningen.

En anden Gang var de paa Rejsen til Markedet inde hos Præsten i Grindsted for at købe et Par Stude af ham. Præsten gik i jernbeslaaede Træsko inde i sin Stue, hvor der var Gulv af Granitsten (Topsten). Hvilken Forskel paa den Tid og nu. Naar Præsten boede saadan, hvordan har da Bønderne og andre Smaakaarsfolk haft det? Det kan man næppe tænke sig. Præsten solgte dem sine 2 Kørestude for nogle faa Penge. Prisen har jeg glemt, skønt Fader en Gang har sagt mig den. En Dag eller 2 efter at Kreaturerne var kommet paa Stald, som jo var om November Tide, skulde alt Ungkvæget svies. De var jo paa den Tid meget laadne, og det var til Hinder for Vaskningen. Det var jo ikke let at komme til Bunds i saa tykt et Haarlag. Svidningen gik til paa følgende Maade: „Naar det om Morgenen var stille Vejr, blev en Vogn kørt ud i det tomme Møddingsted; ved den bandt man Kreaturerne, som skulde svies, et ad Gangen; saa havde man en Gryde med Ildgløder til at tænde ved; to Karle havde hver en Visk Straa, som de toge af en Tagkjærv, der laa i Nærheden til det Brug, og saa stode de efter at have tændt Visken i Ildgryden hver paa sin Side af Kreaturet, som var bundet til Vognen, og afbrændte med den flammende Halmvisk Haarene. De skulde passe paa, at ikke brændende Gnister bleve liggende, særlig paa Dyrets Ryg, for det sved i Huden, hvad man vel kan tænke. Det var jo ikke fri for, at saadan Svidning grænsede op til Dyrplageri; for mange Karle tog det ikke saa nøje med, om de brændte Kreaturerne en Gang imellem, og det er vel nok derfor, at Skikken nu er gaaet af Brug.“ En 14 Dage eller en Maanedes Tid derefter foretoges Vaskningen. Man vaskede i gamle Dage altid i Arsenikvand (Rottekrudt), som nu kun kan faas hos en

Dyrlæge og under hans Opsyn. Den Gang var der en ældre Mand, som hed Johannes Jessen, og boede i et Hus ved Herslevgaard, der nu er forsvundet, som gjerne vilde hjælpe Folk her paa Egnen med Vaskningen. Han stillede tidligt om Morgen og kogte Arsenikken. Naar den saa var tilstrækkelig opløst, den skulde koge godt i en Time, blev den hensat paa Gulvet i Vaskerummet i den samme Kedel, den var bleven kogt i, for at svales saa meget, at den ikke skoldede Kreaturerne. Saa begyndte Vaskningen, som gamle Johannes altid hjalp ved; den foretoges med en Børste. Ved Mørkets Frembrud skulde man gerne være færdig dermed; men Johannes var ikke færdig endda. Kl. 8 om Aftenen skulde nemlig alle Kreaturerne eftergnides grundigt med en Halmvisk, for at de ikke skulde slaa an, som det kaldtes; det vil sige, Arsenikken kunde ætse Huden paa Dyrenes Ryg og Hals, saa der opstod Betændelse, det kunde blive saa slem, at Huden flere Steder kunde gaa af; derved led Dyrene jo meget, de kunde stundom dø deraf, naar det blev meget slemt. Det skete dog aldrig for Johannes; han var meget paapassende i saa Henseende. At han selv kunde holde den Vaskning ud Dag ud og Dag ind til henimod Jul, er ikke til at forstaa. Hans Fingre vare ogsaa saa medtagne, at de sommetider var næsten hudløse. Han brugte altid Terpentinolie til at indgnide Fingrene med. Man skulde synes, det kunde gøre ondt værre. Hvad han fik for saadan en Dags Vaskning husker jeg ikke, men det har ikke været meget. Den Gang kunde man faa meget Arbejde for faa Skillinger.

Fra min allerførste Barndomstid kan jeg ikke huske saa meget. Jeg kan dog huske, jeg har vugget min yngste Broder Christian, der var $2\frac{1}{2}$ Aar yngre end jeg. Vi havde en gammel udskaaren Trævugge, hvori alle vi Søskende har ligget; den er vistnok endnu i Behold hjemme paa min Fødegaard. I den er ogsaa Fader og alle hans Søskende bleven vuggede, ja vel maaske Farfader og hans Søskende ogsaa og længere tilbage. Samme Vugge har gjort megen Tjeneste. I min Barndom var den udlaant til vor Røgter Christian Daniel, som vi kaldte ham:

Han hed ellers Christian Smidt. Han boede i et lille Hus ude i Jørgensby; og han udlaante den, efter at han selv havde den afbrugt, til andre i Jørgensby, saa den gjorde vel Tjeneste derude i henved 20 Aar. Saa lod min Moder den hente hjem igen. Nu er Brugen af Vugger her paa Egnen ganske gaaet af Brug; Barnevognene er jo mere bekvemmelige. Jørgensby er ikke nogen gammel By. Fader kunde huske, at der kun laa 2 Huse ude paa den store Agerskov Østerhede, hvor nu Jørgensby med sine over 20 Huse og Smaagaarde ligger. Det ene af de to var Fattighuset for Agerskov Sogn; i det andet boede en Mand, som hed Jørgen Jespersen Vind; efter ham har Byen sit Navn. Samme Mand havde 6 Sønner og en 3—4 Døtre, som omtrent alle bosatte sig ude paa Heden. Det var henimod Midten af forrige Aarhundrede. Et Stykke Hedeland kostede den Gang næsten slet ingen Ting; og at bygge et Hus kostede heller ikke stort. Der blev jo bygget saa sparsomt som muligt. Saaledes blev den store Østerhede befolket i Løbet af nogle faa Aar. Jørgen Jespersens Hustru var en Gaardmandsdatter fra Agerskov. Hendes Stamnavn var Severin, og alle hendes mange Børn fik dette Navn vedføjet Mandens, saaledes at de kom til at føre Stamnavnet Severin-Vind. Det var ikke nogen lystelig Tilværelse, de Jørgensby Mænd førte i det første Slægtled. Der var Smalhans allevegne, og der herskede stor Fattigdom. Naar det kom hen efter Kyndelmisse, saa var deres Foder tit opbrugt, skønt enhver kun holdt en ussel Ko eller to. Saa søgte de gerne hen til Vellerup og Bovlund, hvor de havde de mange Enge og derfor altid rigeligt Foder, for at tigge noget Foder sammen. Lyng kunde de jo ogsaa bjærge, men den var jo ikke noget Kraftfoder; dog kunde den nok hjælpe til at holde Kvæget i Live til Foraaret kom, og det var da altid noget. Den Gang var de Jørgensby Mænd nødt til at gaa ud for Dagløn saa meget som muligt, for at Familien ikke skulde sulte. Hvilken Forandring nu! Nu er der ikke Tale om at faa en Daglejer i Jørgensby. De holder derimod nu selv Daglejere og fast Tyende. Hvor de før holdt en Ko eller to holder de nu 10—12

Stykker Kvæg, og somme endda flere. Desuden en god Hest eller 2 og saa en hel Del Svin. De har faaet nye og gode Huse og al Hede er opdyrket, saa de nu altid har rigeligt med Foder. Hvert Efteraar ses i Reglen flere Kornhæser ved hvert Hus. De Jørgensby Mænd kan nu nok kaldes Foregangsmænd paa Landbrugets Omraade.

I Fattighuset boede selvfølgelig Sognets Fattige, det vil sige en Del af dem, thi mange, maaske de fleste, bjærgede Livet ved at tigge. En Gang udbrød der Tyfus i Fattighuset, og da døde mange af Fattiglemmerne. Det var ikke saa sært, for Lejligheden var kun lille; der var smaa Rum og grumme lavt til Loftet, og Renlighed var en ukendt Ting den Gang paa slige Steder. Der fortaltes, at man til sidst havde stort Besvær med at faa Ligene jordede, for Folk skøttede ikke om at gaa ind i Fattighuset, især nu da Smitsoten rasede der. Et Par Drukkenbolte var der dog, som ikke var saa bange; det var dem, som saa maatte sørge for Begravelsen. I Midten af forrige Aarhundrede blev det elendige Fattighus solgt og nogle Landerier ved Agerskov By købt, hvorpaa der saa blev opført en stor og rummelig Fattiggaard, som nok kunde rumme Sognets fattige, skønt der i en Del Aar her var mange af dem. Jeg kan huske, at der blot af Børn, som blev opdraget paa Fattiggaarden, var omkring ved 20 Stykker. Nu til Dags er der næsten slet ingen fattige; jeg tror nok, at der nu for Tiden kun er 3, og deraf er endda den ene landsfattig, som det hedder. Det vil sige: Sognet faar Betaling af Provinsen for at have ham paa Fattiggaarden. Forhen var det saadan, at enhver trængende var sognepligtig og derfor forsørgelsesberettiget i det Sogn, hvor han var født. Nu er det saadan, at naar en Mand eller Kvinde er trængende og ikke har haft fast Ophold i 2 Aar i et og samme Sogn, saa er Provinsen pligtig til at forsørge dem. Det kaldes landsfattig, som ovennævnt.

Til at holde Styr paa alle de mange Betlere, der var i gamle Dage, var der en Stodderkonge, som han kaldtes; det var en Slags Sognepolitibetjent, som blev lønnet af Sognet. Det

var jo ulovligt at gaa rundt paa Tiggeri; men Nød bryder alle Love, som man siger. Hvad skulde de stakkels Folk hitte paa for at faa Føde og Klæder? Tit havde de en stor Børneflokk, og ofte var det vanskeligt at faa Arbejde; og Arbejdslønnen var lille den Gang. Arbejdsgiverne havde det selv smaat nok mangan Gang i den Tid. Det var særlig udensogns Tiggere, Stodderkongen skulde holde i Ave; men han kunde ikke stille stort op med dem, de var alt for mange. Særlig til Julen kom der mange, navnlig fra Lillesognet (Egvad), Sognsogn (Nørreløgum) og Tirslund Sogn. Sidst nævnte Sogn kaldes endnu stundom æ Bejkun Sogn; en Benævnelser, som dets nuværende Beboere begribeligvis ikke ynder. Fra min første Barndom kan jeg huske, vi havde en Stodderkonge, som hed Martin. Han boede paa et lille Landbolsted, som laa og endnu ligger midt imellem Agerskov og Gammelskov. Han var særlig efter en Betlerske fra Branderup Sogn, som boede paa Sognets Fattighus, som kaldtes Trodssenborg. Det var ikke uden Grund, for samme Tiggerske var den mest frække og forstokkede Kælling, som nogentid har levet; hun løj og stjal ved Siden af Tiggeriet, hvor hun kunde. Hun kaldtes i daglig Tale Stine Flæsker, hvilket Tillægsnavn hun havde faaet, fordi hun havde stjaalet Flæsk en Gang. Der gaar mange Historier om hende; og de er ikke kønne. Martin Stodderkonge tog hende tit og førte hende til Toftlund i Arrest, men han skulde gerne have en haandfast Karl til Hjælp, for ellers løb hun fra ham. Hun brugte mange Kneb. En Gang, han transporterede hende, sagde hun, hun skulde lade sit Vand; det kunde han jo ikke nægte hende, og da han saa gik et lille Stykke bort, saa løb hun bort fra ham i de bare Sokker; og han var ikke i Stand til at indhente hende. En anden Gang, han tog hende, sagde hun undervejs, at hun skulde hjem til sit lille Barn for at give det Die, og da han ikke vilde tro hende, knappede hun Trøjen op og malkede ham lige i Øjnene og løb saa, alt hvad hun kunde. Ofte havde han hende bunden med et Stykke Reb, og tit fik hun Prygl af hans store Stok, naar hun satte sig til Modværge.

Endnu i Midten af forrige Aarhundrede stod det kun daarligt til med Postgangen. Der var jo ikke mange, der holdt Aviser, og Brevskrivningen var heller ikke meget udviklet den Gang. I Reglen var det saadan her i Sognet, at Posten blev bragt eller hentet fra Haderslev en Gang om Ugen, og saa blev den baaret rundt i Sognet af Stodderkongen, som den, der kom mest rundt i Sognet. Først omkring 1864 blev en ordentlig daglig Postgang indrettet. Den første gaaende Post havde vi fra Løgumkloster. Han skulde besørge Posten i Landeby, Visbjerg, Østerterp, Bedsted, Svejlund, Hinderup, Mellerup, Vellerup, Bovlund, Bjerndrup, Løjtved, Tohede, Koldkaad, Ulstrup og Løgumgaarde. Det var en lang Tur, og den kunde slet ikke gøres paa en Dag, om han skulde gaa ind hvert Sted, men det behøvedes ikke den Gang; der var ikke saa mange, der holdt Blade, og fra Skolen kunde han jo faa sendt alt til Udflytterne med Børnene, saa han behøvede ikke at gaa langt udenfor sin Vej. Alligevel var det en drøj Tur for Postbudet, om Vinteren skulde han ud længe før Dag, og han kom ikke hjem før sildig Aften. Eftersom Postvæsenet efterhaanden udviklede sig, kunde der dog stadig sættes flere Postbude i Gang, saa hver fik kortere Tur. Nu er det jo saaledes, at ethvert Sogn omtrent udgør et Postdistrikt, hvorfra der udgaar flere Postbude, saa nu kan for det meste ethvert Postbud klare sin Tur paa en halv Dag. Den daglige Selskabelighed var ikke saa stor i gamle Dage som nu om Stunder. Derimod holdt man paa de store Bryllupper, Barselgilder og Begravelser, og det kan nok have Interesse for mine Efterkommere at høre, hvordan det ved slige Lejligheder gik til for Bønderne her i Byen. Et Bryllup varede i to, ofte tre Dage. 8 Dage før Brylluppet blev en Broder til Brudgommen og en ditø til Bruden udsendt for at byde til Bryllup. En bød i Øst og en i Vest. De var sædvanlig ridende. Bydeformularerne lød omtrent saaledes: „Jeg skulde hilse fra (her nævnes Brudgommens og Brudens Navne) om I ville være saa god at komme til Bryllup paa (her nævnes Dagen) om Formiddagen Kl. 10; og om den eller den vilde

være Brudgomsfører, den eller den Brudefører, den eller de Brudepiger, den eller den Bordpige og den eller den ridende Svend“. Bord- eller Opvarningspigerne, hvoraf der sædvanlig var 4 eller 6, alt efter Brylluppets Størrelse, skulde møde Dagen før Brylluppet for at laane Tøj sammen, som det hedder, Terriner, Tallerkener, Gafler, Knive, Glas, Kopper o. s. v., alt, hvad der skulde bruges ved Brylluppet. Tit blev det sent om Aftenen, før Bordpigerne blev færdig dermed, for der var jo ved et stort Bryllup meget Tøj, der skulde laanes. Paa Bryllupsgaarden blev der jo forud for Brylluppet bagt og slagtet, og hvad andet der skulde gøres, for ved Brylluppet maatte intet mangle. En fire Uger før Brylluppet drak Brudeparret i ældre Tid Fæstel (Fæsteøl). Et Par Vidner blev bedt af de nærmeste Naboer eller Slægtninge, og de kørte med Brudeparret til Præsten for at bestille Tillysning til Ægteskabet. Tillysningen skulde ske 3 Søndage i Rad før Brylluppet, og den lød saaledes: „Der lyses til Ægteskab første Gang for Ungkarl Jens Hansen, Søn af Gaardmand Jens Hansen og Hustru Maren født Larsen af Bovlund; og Pigen Mette Marie Sørensen, Datter af Skomager Niels Sørensen og Hustru Ane født Iversen i Rangstrup. Har nogen noget at indvende mod denne Forbindelse, han sige til i Tide og paa rette Sted. Men han, som er Fredens og Kærlighedens Gud, han give til denne Forbindelse sin Naade og Velsignelse“.

Naar saa Bryllupsdagen oprandt, og Vejret var godt, saa var der jo stor Glæde, og alt var saare dejligt, men selv om Vejret var daarligt med Regn og Slud, saa tog man slet ikke det for et ondt Varsel, men sagde saa, der regner Guld i Brudeskød. Et lille Skaar i Glæden var det dog alligevel at faa Stadsen tilsølet. Alle Gæster blev modtagne med Musik ved Indgangen paa Bryllupsgaarden. Af Musikanter var der gerne en tre-fire Stykker, stundom flere, naar det var paa en større Gaard. Naar saa alle Gæster var ankomne, blev Brudetoget ordnet til Kirke. Først de ridende Svende, hvoraf der ved et stort Bryllup nok kunde være en hel Snes, saa en Vogn med

Musikanterne, saa flere Vogne med Brudepiger, saa en Vogn med Bruden og Brudeførerskerne, saa en Vogn med Brudgommen og Brudgomsførerne, saa Vogne med de nærmeste Slægtninge og saa alle de øvrige, saa mange, som der kunde blive. Saa satte Toget sig i Bevægelse; de ridende Svende i Galop forud med Undtagelse af de 2 saakaldte Ledesvende, det var dem, som havde indbudt til Brylluppet, de red i Trav lige foran Vognene. Ridesvendene kom jo, da de red hurtigere, først til Kirken; men saa skulde de i Galop tilbage til Brudetoget for at hilse paa Bruden og saa tilbage til Kirken, hvor de stod opstillet for at modtage Toget, naar det lidt efter ankom. Musikeren spillede naturligvis lystige Stykker undervejs, særlig forbi Huse og Gaarde, hvor man stod og hilste eller gav Salut til Ære for Brudeparret. Den Skydning var tit Aarsag til Ulykker. Det var ikke sjældent, at Heste blev skræmt derved og løb løbsk eller væltede Vognen i Grøften, saa en eller flere kom til Skade, og det var jo en slem Forstyrrelse af Bryllupsglæden. Her paa Eggen var Skydningen dog ikke saa meget i Brug som paa mange andre Egne. Hjemfarten fra Kirken var lig Henfarten, dog sad nu Brudefolkene paa een Vogn; de var jo nu Mand og Kone. De ridende Svende, som jo først kom hjem, red i susende Galop Brudeparret i Møde og svingede med Hattene og saa hjem igen for at tage imod Brudefølget. Efter Hjemkomsten blev alle beværtede med varm Vinpunch og Smaakager, som de nød staaende i Framgulvet, eftersom de kom. Mens Brudetoget var i Kirke, var Bordene hjemme blevet dækket i Piselen. Nu var det Skaffernes Sag at faa alle Folk bænkedes til Middagsmaden. Af Skaffere var der to, som sædvanlig var de to nærmeste Naboer. Først bænkedes Brudeparret, Præsten, Brudeførerne og Brudgomsførerne paa hver sin Side af Brudeparret. Dette gik ganske let for Skafferne; men værre var det med Slægtningene og alle de andre. De skulde meget nødes, før de vilde gaa, for naar Skafferne sagde til denne eller hin: Værsgod! sæt dig nu derop! saa fik han altid til Svar: Nej, æ tror nok

endno! lad nu den eller den gaa først, han er ældre eller nærmere dertil end jeg o. s. v. Ofte maatte vedkommende tages med Magt og sættes paa Plads. Den Skaffer, der skulde tage sig af de mandlige Gæster, havde det værste Arbejde, for Kvinderne er jo ikke saa stærke til at gøre Modstand som Mændene; og desuden udsatte hun sig mere for at faa sit Tøj sønderrevet end disse, og det var jo flovt. Det mærkeligste af det hele var, at de, der var værst at nøde, ofte var dem, der i Grunden ønskede at sidde øverst. En mærkelig Ærgerrighed i Grunden. Mens Skafferne fik Gæsterne til Bords, var Musikanterne beskæftigede med at stemme deres Violiner i Loen. Naar saa alle Gæsterne var bænkede blev Maden sat paa Bordet. Der gaves gerne først Kødsuppe med Mel- og Kødboller samt Ris, dernæst Oksekød med Kartoffler og Peberrod, saa 2 eller 3 Slags Steg med Sauce og Kartoffler og endelig Tærte, hvoraf der sædvanlig var en 4 Slags stundom flere. Til Maden gaves der i Reglen Vin, Rødvin og Gammelvin, at drikke. Maden bares ind i Piselen af Bordpigerne, men sattes paa Bordet af Skafferne paa passende Steder med passende Mellemrum. At faa Maden øst op, skaaret i Stykker og delt omkring skulde Gæsterne selv sørge for. At sørge for, at der altid var tilstrækkelig Vin paa Bordet, skulde Ledesvendene tage sig af. Det Arbejde kunde være brydsomt nok; for Gæsterne morede sig med at holde dem for Nar ved at vippe ned Proppen paa de tomme Flasker, tænde Ild paa et Stykke Papir i Flaskehal- sen eller trille de tomme Flasker hen ad Gulvet i Hælene paa dem. Hver Gang, der bares en ny Ret Mad paa Bordet, spillede Musikanterne. Præsten var naturligvis Hovedtaleren; men enhver kunde jo ellers tale saa meget, han vilde, naar han ellers havde lidt Anlæg i den Retning. Der blev først talt for Brudeparret, saa for Brudedeførerskene, Brudgomsførerne, Brudepigerne, Skafferne, Ledesvendene, de ridende Svende, Bordpigerne og den nærmeste Slægt, og saa kunde enhver ellers vælge et hvilket som helst Tema at tale om. Saadant Bryllupsmaaltid kunde nok vare en fire Timer og derover. Naar

saa Spisningen var til Ende, blev der paa Skaffernes Opfordring lydelig eller i Stilhed bedt en Bordbøn, hvilket ogsaa skete før Maaltidets Begyndelse. Der blev ogsaa sunget en Salme under Spisningen. Saa sagde Skafferne Velbekomme; og saa rejste man sig fra Bordet, og ønskede, idet man trykkede hverandre i Haanden, gensidig Velbekomme. Til Brudeparret og deres Forældre sagde man dog Tak for Mad. (Jeg har glemmt at anføre, at ved Udgangen af Kirken efter Vielsen, blev Brudeparret ønsket til Lykke af Følget, saa mange som der kunde komme til; Resten aflagde deres Lykønskning i Hjemmet). Mens Piselen nu blev gjort ryddelig, benyttede de fleste af Gæsterne, særlig Kvinderne, Lejligheden til at bese Brudegaverne, hvoraf der ved et stort Bryllup var mange. Hovedmængden deraf bestod af Sølvtøj og da navnlig af Spiseskeer med Giverens eller Givernes Navn. I gammel Tid var det ogsaa Skik, at der fra de andre Gaarde i Byen blev givet en Skinke før Brylluppet; og paa Bryllupsdagen tidlig om Morgen bar man en Spand nymalket Mælk om.

Naar Piselen nu var fejtet og gjort i Stand, begyndte Dansen. Først skulde Brudedansen danses; det var altid en Vals. Bruden skulde danse først med den ene Skaffer, saa med den anden, saa med Brudgomsførerne og saa endelig med Brudgommen. Det kunde være anstrengende nok for Bruden, for det var jo længe at danse ud i en Køre, og desuden var det tit, at en eller flere af dem, hun skulde i Lav med, var meget daarligere Dansekavalerer. Naar Brudeparret havde afdanset, var Dansen frigiven, saa enhver kunde danse efter Behag. Noget efter Midnat brød man i Reglen op. Man skulde jo hvile ud og samle Kræfter til næste Dags Bryllup. Da blev Gæsterne ligesom den første Dag modtaget med Musik i Bryllupsgaarden og beværtede med Vinpunch og Smaakager. Til Middagsmad fik man i Reglen Vinsuppe og Skinke eller Steg, men i Stedet for Tærte fik man Risenblomme. Naar Brylluppet var til Ende, maatte Bordpigerne Dagen derefter bære alt det laante Tøj hjem. Det var strengt nok for Bordpigerne med al den slæben

Tøj sammen og hjem igen; men i gamle Dage var Folk ikke saa magelig af sig som nu om Dage; desuden vare de fri paa anden Bryllupsdag, da skulde Brudepigernē staa for Opvarningen, og Arbejdet gik jo under Skæmt og Latter.

Barnedaab eller Barselgilde vare i gammel Tid ogsaa forskellige fra, hvad der nu er i Brug. Naar et Barn blev født, blev en af Huset sendt om i Byen for at kundgøre det; det lød saaledes: „Jeg skulde hilse fra N. N. og hans Kone, at de havde faaet en Søn eller Datter“. Saa spurgtes der til Moderens Befindende, og om det var et dygtigt Barn o. s. v. Barselgildet, som i gammel Tid i Reglen var 8 Dage efter Fødslen, fejredes kun en Dag. Der blev bedt en Kone i Nabolaget til at ledsage Barnemoderen til Kirke, naar hun holdt sin Kirkegang. Saa blev der, hvad der her i Sognet endnu er Skik og Brug, bedt 5 Faddere, 3 af Mandkøn og 2 af Kvindekøn eller omvendt, eftersom Barnet var en Dreng eller en Pige. Forinden den egentlige Barnedaab holdtes der ofte saakaldt Konebarsel; det var Byens Koner, som vare budne i den Anledning. Det gik mangen Gang vildt til ved saadant Konebarsel, særlig i gammel Tid, for Konerne fik sig stundom en lille Rus, og saa var der ingen Ende paa, hvad Skarnstreger de kunde hitte paa; de rev Huen af hverandre, ja der fortælles, at de stundom overfaldt Manden og droge hans Bukser af; naar de endelig droge hjem igen, var det ikke uden Fare at møde slige Kvinder; og Mændene saa i Reglen at slippe udenom dem, naar det var muligt. At Barnemoderen kunde udholde saadan Staahøj, kan man undres over nu til Dags. Ved det egentlige Barselgilde vare Gæsterne indbudne til Middagsmad. Der gaves i Reglen Vin-suppe og kogt Skinke. Skinkerne kom hele paa Bordet, prydede med udklippt Papir og Kryddernelliker og bleve skaarne for af Gæsterne. Ligesom ved Bryllupper var der to Skaffere, som skulde faa Folk bordede og hjælpe Bordpigerne ved at sætte Maden paa Bordet. Om Aftenen dansedes der, men det var dog ikke al Tid Tilfældet.

Helt ind til 1888 har de store to Dages Begravelser holdt

sig her i Byen; nu er de ogsaa gaaede af Brug allevegne. Naar en var død, blev der, ligesom ved en Barnefødsel, bekendtgjort alle Steder i Byen og hos Slægtningene sigende: „Jeg skulde hilse og sige fra N. N., at den eller den (her nævnes Navnet) var død paa det eller det Klokkeslæt“; saa svares der: „Herre Gud! er han (eller hun) død? det var dog sørgeligt“, eller „Det var dog godt, at Gud løste op for ham (eller hende)“, naar det har være tet langt og trangt Sygeleje. Begravelsen skete en 6 eller 8 Dage efter Dødsfaldet; der var jo Forskel, om det var om Sommeren eller Vinteren. Det kunde ikke godt ske før, for der var jo meget, der skulde gøres forinden. Der skulde jo ligesom ved Bryllupper brygges, slagtes og bages. Desuden skulde Snedkeren lave Kisten i Huset, og Liget skulde lægges i Kiste og klædes, som det kaldes, hvilket foretoges af en dertil beskikket Kone i Sognet, i Reglen Jørdemoderen. I gamle Dage var det Skik her i Byen at bede alle Byens Koner til Straalæg, som det kaldtes. Der blev i Pisselen sat to lave Skraver oven paa den ene Dør, men paa den blev der udbredt noget Straa og derover igen et Lagen, hvorpaa Liget lagdes, som saa igen blev dækket med et andet Lagen indtil Brystet, saaledes at Liget laa med utildækket Ansigt og med foldede Hænder over Lagenet. Derved hjalp Byens Koner, som saa bleve beværtede med Kaffe, hvorpaa de gik hjem igen efter at have grædt, hvem der kunde, og ynket de sørgende Efterladte. En Dag eller to før Begravelsen bleve to Naboer kaldte om i Sørgehuset og bedt om at indbyde til Begravelse eller Ærel (Arveøl), som det kaldtes. Der skulde bedes en 4—5 Bordpiger, som skulle bære Tøj sammen Dagen før Begravelsen ligesom ved Bryllupper og Barnedaab; og der skulde bedes en 6—8 Mænd eller unge Karle til at bære Kisten paa Vognen og til Graven. Var det en ugift Mand eller Kvinde, der var død, skulde Bærerne være unge Karle eller gifte Mænd; og de skulde helst være fra selve Byen, om det var muligt. Desuden blev Nabobyerne bedt til Ligfølge, men ikke til Begravelse, naar de da ellers ikke vare nære Slægtninge eller hørte til Sør-

gehusets Omgangskreds. Enhver By havde sit Bydelag, som det kaldtes. Her til Byen hørte Bovlund, Mellerup og Hinderup med alt, hvad dertil hører. Den ene af Bedemændene gik i Øst, den anden i Vest; efter Hjemkomsten bleve de beværtede i Sørgehuset med Te og Smørrebrød med Kød og Pølse o. s. v. Snedkeren, som lavede Kisten, var ogsaa med ved Begravelsen; han skulde fæste Laaget paa Kisten, naar Degnen havde sunget en Salme eller to. Tidligt om Morgenen paa Begravelsesdagen, naar der var malket, blev der baaret en Spand nymalket Mælk om til Begravelsesgaarden. Indbydelsen lød saaledes: „Jeg skulde hilse fra N. N., om I ville være saa god at komme og følge Lig til Jorde eventuel til Begravelse den og den Dag og det og det Klokkeslæt, og om den eller den vilde være Bærer, Bordpige o. s. v.“. Ved Begravelsen beværtedes hele Følget med Kaffe og Kager, eftersom de kom. Naar saa Degnen har sunget et Par Salmer, slaas Kisten til. Forhen var det Skik mange Steder, at den afdødes Slægtninge toge Afsked med den døde, som det kaldtes. Man trykkede Liget paa Haanden, klappede det paa Kinderne, ja kyssede det undertiden paa Munden. Denne Uskik, som man nok kan kalde det, er nu dog gaaet af Brug, eftersom det nu er forbudt at synge ved aaben Kiste. Naar Bedemændene vare gifte Mænd, vare de selvskevne til at være Skaffere, ellers skulde de bede de to nærmeste Naboer dertil. Skafferne skulde være de første Mænd paa Pletten om Morgenen for at modtage Følget og sørge for, at alle blev beværtede med Kaffe. I ældre Tid, førend Kaffen kom i Brug, blev Ligfølget beværtet med Æggeøl, hvori der var ristet Brød. Det spistes med Skeer af en Skaal eller Kumme med to Hanker. Der spiste to Mænd af hver Skaal, og de nøde det staaende, idet enhver holdt Skaalen i hver sin Hank med venstre Haand. Derfra stammer vel Navnet Ærrel eller Arveøl eller Gravøl, som vore Fædre i Oldtiden kaldte det. Naar Liget var udsjunget, som det kaldes, blev Kisten baaret ud paa en stor Kassevogn (den Gang havde man jo ingen Ligvogn); og naar alle vare læssede, satte Ligtoget sig

i Bevægelse til Kirkegaarden. Paa Ligvognen sad Manden og Konen, naar det var et Barn, der skulde jordes; var det derimod Konen, der var død, kørte Manden og den ældste Datter, om hun var voksen, ellers Konens Søster eller i Mangel deraf en anden Kvinde af den nærmeste Slægt. Var det Manden, der var død, sad den ældste Søn hos sin Moder o. s. v. Bagefter Ligvognen kørte Vognen med den nærmeste Slægt, derefter det øvrige Følge. Paa de to bageste Vogne kørte begge Naboer, som jo ogsaa vare Skaffere, med deres Familie. At ordne Ligfølget skulde Skafferne ogsaa sørge for; det var maaske af den Grund, at de skulde køre sidst. Ankomsten til Kirkegaarden blev Kisten, hvorpaa der ikke saas en eneste Krans (det er først i den nyere Tid, at den Uskik med de mange Kranse har faaet Indpas og bleven almindelig her paa Egnen. Jeg kalder det en Uskik, for hvad ligner det at tildække med Blomster og grønt, hvad der skal overgives til Forraadnelse? Det opægger kun Nysgerrigheden hos Folk og borttager Dødens Alvor; hvad virkelig ikke er godt), baaret til Graven og nedsænket deri under Klokkeringning. Præsten kastede Jord paa med de endnu brugelige Ord, hvorpaa Bærerne kaster Graven saa meget til, at Kisten er ganske skjult; saa besøger Graveren Resten. Efter Jordpaakastelsen gaar Følget ind i Kirken at høre paa Præstens Ligprædiken. Saa kører man hjem, ikke som paa Henvejen i en samlet Skare; men lige som enhver kan blive rede til. Men Ligvognen maa nu være den sidste, som kommer tilbage. Naar Folk har været hjemme og faaet spændt af, gaar de straks om paa Begravelsesgaarden, hvor de beværtet med Vinpunch og Smaakager (Bækkenødder) ligesom ved Bryllupper paa Forstuen, hvor Bordpigerne modtage dem ligesom de komme. Naar alle Gæster er komne, maa Skafferne sørge for at faa dem til Bords efter Slægt og Rang ligesom ved Brylluppet. Middagsmaden bestaar af fersk Kødsuppe med Mel- og Kødboller samt Ris med Rosiner; derefter Kød med Kartofler og Peberrod, og som sidste Ret Risenblomme med Vin blandet i varmt Vand, sødet med Sukker. I gammel Tid nøje-

des man med Vinsuppe og Flæsk og ovenpaa Risengrød med sødt Øl eller Mælk. Der blev paa Skaffernes Opfordring bedt til og fra Bordet samt sunget en Salme, i Reglen „Nu takke alle Gud“, ligesom ved Bryllupper. Saa blev der takket for Mad, røget og passiareet, til Kaffen kom paa Bordet. Naar den var nydt, drog de Gæster, der var langvejs fra, hjem; de øvrige blev endnu beværtede med Te, hvortil de nøde grovt og fint Brød med Kød, Pølse o. s. v., som var skaaret paa Tallerkener til selv at lægge paa. Beværtningen paa den anden Dags Ærrel var den samme som paa den første. Paa den tredie Dag skulde Bordpigerne bære alt det laante Tøj hjem igen. De laante Borde og Stole skulde Gaardens Karle bære hjem igen, de havde ogsaa hentet dem. Saadan gik det til ved Bryllupper, Barnedaab og Begravelser hos Bønderne her i Byen; og saadan var det ogsaa allevegne her i Omegnen. Smaakaarsfolk kunde begribeligvis ikke gøre det i saa stor Stil, dertil havde de jo hverken Lejlighed eller Evne, men de gjorde det jo saa i Forhold dertil. At de gamle Skikke nu er gaaet af Brug, ved jeg ikke, om man kan kalde heldigt; for man skal holde Fædreens Skik i Hævd, ellers indsniger der sig fremmedes Skik, og det skal vi lukke vor Dør for. Det kan dog nok være, at det er heldigt, at de to Dages Begravelser er blevet afskaffet; det var dog til stort Besvær for de Efterladte, særlig naar det var et meget sørgeligt Dødsfald. Barndomstiden hjemme hos Fader og Moder staar for mig som den lykkeligste Tid i mit Liv. Og saadan har vel de fleste Mennesker det; jeg kan i hvert Fald ikke tænke mig, at det kan være anderledes, for da er man fri for alle de Sorger og Bekymringer, der senere hen i Livet melde sig. Det kan jo nok være, at de, der har faaet et daarligt Hjem, ja, der er jo dem, der slet intet Hjem har haft, at de kan se anderledes paa Barndomstiden; men det er jo sørgeligt for de stakkels Mennesker.

Ak, ingensteds er Roserne saa røde,
 Og ingensteds er Tornene saa smaa,
 Og ingensteds er Dunene saa bløde,
 som de, vor Barndoms Uskyld hvilte paa.

Det skønner man ikke altid paa, mens man er Barn, først bagefter føler man, hvor lykkelig man har været, naar man tænker tilbage paa sin Barndom; og saa maa man fremdeles sukke med Digteren Baggesen:

»De svandt, de svandt de blide Barndomsdage!
Min Rolighed, min Fryd med dem svandt hen!
Jeg kun Erindringen har nu tilbage.
Gud lad mig aldrig, aldrig tabe den!«

Jeg vil nu prøve paa at nedskrive, hvad jeg kan huske fra min første Barndom, Ungdom og Manddom, om Gud vil give mig Lov til at faa det fuldendt. Det er jo ikke store Ting og har kun for saa vidt Interesse for mig selv; men jeg tænker dog alligevel, mine Børn og Efterkommere kan glædes ved at læse det. Det slutter jeg ud fra mig selv. Jeg ved, jeg vilde have været glad for, om mine Fædre havde nedskrevet, hvad de vidste.

Det første, jeg kan huske fra min Barndom, er, at jeg sad under min Moders Kappe og faldt i Søvn paa Hjemrejsen fra Besøg hos Slægtninge, som alle Smaabørn jo i Almindelighed gør.

Jeg kan huske, jeg som Treaarsbarn var med til Barne-daab omme hos vor Nabo Mads Jakob Petersen. Der var vor anden Nabos Søn Thomas Refslund ogsaa, som var otte Aar ældre end jeg. Han klatrede op i et stort gammelt Bøgetræ, som staar endnu 1912 og kan vel staa endnu i over 100 Aar, før det dør af Ælde. Han faldt ned af samme Træ og slog Hovedet, saa Blodet flød, men han havde dog ingen Men deraf. Jeg plukkede Hyldebær sammen med en lille Pige, som for Resten var en Datter af Faders Ven og Præstekammerat, den førnævnte Anders Refslund fra Lybækgaard. Det drillede mine ældre Søskende mig senere med.

Jeg kan huske, en Gang Fader og Moder var til Gæstebud og kom lidt sent hjem, at jeg havde lagt mig under et gammelt Slagbord, som stod for det midterste Vindue i Dagligstuen, hvor jeg faldt i Søvn og var meget gnaven, da Moder

ved Hjemkomsten sankede mig op og vækkede mig. Vi fik ellers sjældent Lov til at være oppe, naar Fader og Moder, hvad sjældent skete, kom lidt sent hjem. Som Smaa børn skulde vi sædvanlig i Seng Kl. 8. Vi havde en Pige, en fjern Slægtning af Moder, som hed Mathilde, hun afklædte min yngste Broder og mig og bar os i Seng, naar Fader og Moder ikke var hjemme.

Vi havde en Pige, som vi kaldte Mitte; hun blev gift med en Gaarmand i Branderup, som hed Thomas Fausbøl. Vi var med til Brylluppet, hvor vi fik Hønsesuppe og Flæsk til Middagsmad. Ved Brylluppet var ogsaa Anders Hørlück fra Rurup og Jørgen Fausbøl fra Branderup Mølle, som var forlovet med Hanne Christine Refslund, som var en Søster til Bunde Refslund fra Bovlund og Kresten Refslund fra Vellerup. Jørgen Fausbøl og Anders Hørlück, som senere blev gift med J. Fausbøls Søster fra Mandbjerg, blev uenige, om hvad ved jeg ikke, men jeg kan huske, at den ene af dem fo'r op i et gammelt Æbletræ, og den anden kom løbende med en Spand Vand, som han slog efter ham. Jeg kunde ikke forstaa, hvad det skulde betyde; jeg opfattede det nærmest som en Leg; men da jeg hørte, hvor de skændtes, kunde jeg dog nok forstaa, at der var Alvor i Legen. Pigerne fik dem dog forsonede igen, saa det blev ikke til Haandgribeligheder. Som Barn kunde jeg ikke godt taale at høre Musik, særlig ved et Bryllup, hvor der var flere Musikanter; jeg kunde ikke godt lade være med at græde. Med min Broder Christian var det samme Tilfældet i endnu højere Grad. 1862 var han og jeg med til et Bryllup her i Byen hos Peter Christian Lund. Saa snart Musikanterne begyndte med at spille, stak Christian i med at græde og klagede for Moder, hos hvem han sad, at han fik ondt i Maven. Moder maatte gaa med ham hjem, og saa var den Elendighed forbi; saa vilde han nok blive hjemme. Hvad mig angaar, saa var det heller ikke stort bevendt med min Frimodighed. Saa snart Musikanterne begyndte at spille, sad Graaden mig i Halsen; men jeg holdt mig dog. Jeg sad til Bords i Dagligstuen hos en Del andre Børn og unge, og Tante Marie, Moders Søster, som

var Bordpige, hjalp mig til Rette, da hun nok kunde se, hvordan det var fat med mig. Efter nogen Tids Forløb blev jeg da ogsaa fortrolig med Musikken, ja, det gik saa godt, at jeg ud paa Aftenen turde vove at træde en Dans med en lille Pige fra Løgumkloster, som hed Marie Skov og var Kusine til Bruden. Vi dansede inde i Kredsen, for i selve Kredsen kunde vi ikke komme rundt for de voksne. Vi havde en Avlskarl fra Klovtoft, som hed Andreas Petersen, en Fætter til Moder og tillige hendes Gudsøn. Han gik hjem med mig om Midnatstide, da jeg begyndte at blive søvnig. For Resten var jeg med til hele Brylluppet, som varede i 3 Dage i Rad. Adskillige Ting kan jeg endnu huske fra dette Bryllup. Der var en ældre Mand, som hed Bertel Refslund; han var Halvbroder til Bunde og Kresten Refslunds Fader og boede i Nørre Vollum, Døstrup Sogn. Han var gift med en Søster til Brudgommens Moder, altsaa et Søskendebarn af Fader, men den Gang Enkemand. Han holdt meget af Spiritus, og ved slige Lejligheder som Bryllupper fik han sædvanlig en Rus. Om Eftermiddagen den anden Bryllupsdag morede en Del unge Karle sig med at springe Buk, som det kaldtes. Bertel fik de til at staa Buk, og saa rendte de ham omkuld næsten hver Gang, fordi han stod saa usikker paa Benene, noget brutal som han var; det saa helt morsomt ud, naar gamle Bertel trillede paa Jorden.

Ved Brylluppet hørte jeg for første Gang Trine Potttekones Viser. Hun vil senere blive omtalt; her vil jeg kun nedskrive en af hendes Viser, som jeg den Gang syntes var den morsomste. Det er en Kæmpeviser, som haves i flere Former; hendes er lidt grovkornet og lyder saaledes:

»Per Svinedreng han satte ved Busken og kvaj;
 No, no, ni no — ni, no, no, ni. no!
 Mon jeg skuld' faa Kongens Datter i Aar?
 Di de li de li de li de ral lalla!

Svared den Orm, som i Busken laa;
 No, no, ni, no o. s. v.
 Du kan ikke vide, hvad Lykke, du kan faa!
 Di de li o. s. v.

Om Aftenen saa silde, da Duggen faldt paa,
Liden Kirsten fik Lyst til Per Svinedreng at gaa.

Femten Nagler og dertil en Pind,
Den tog hun fri, og saa gik hun ind.

Ingen saa haver jeg Stævne sat;
Og ingen lukker jeg i mit Bur om Nat.

Jo mig, saa haver du Stævne sat;
Og mig lukker du i dit Bur om Nat.

Og hør nu, Per Svinedreng, hvad jeg vil sige dig!
Nu vil jeg op i Sengen til dig.

Min Skjorte den er saa sort som Jord;
Den har ej været tvæt siden i Overfjor.

Jeg var tilfreds, din Skjorte var sort som Beg,
Saa skal du endda vend dig om til mig!

Og hør nu liden Kirsten, hvad jeg vil sige dig?
I Morgen saa klager jeg til Kongen over dig!

Du maa klage til hvem du klage vil!
Jeg skal staa dig saa nær, jeg kan svare dertil.

Om Morgenen saa tidlig før det blev Dag,
Per Svinedreng gik ind for den Kong at klag'

Og hør mig du Konge baade faver og fin,
Jeg kan ikke lig i Fred for liden Kirstin!

Og hør du liden Kirsten, hvad jeg vil sige dig!
Her staa nu Per Svinedreng og klager over dig!

Ja, heller vil jeg malke Mælk udi Spand,
End du vil være Dronning over Engeland?

Hvad heller vil du malke Mælk udi Spand,
End jeg vil være Dronning over Engeland!

Per Svinedreng drog af sine Handsker smaa;
Da havde han femten Guldringe paa.

Per Svinedreng drog af sin gamle Graahat;
da var hans Haar med Guld besat.

Per Svinedreng drog af sin Kjortel graa;
Den vakreste Kongesøn monne der staa.

Som ganske lille Pog begyndte Moder at læse med mig. Hun gjorde det paa den Maade, at hun sammenlignede Bogstaverne med et og andet. G var ligesom en Brøndkrog, H var ligesom Haar, idet hun tog mig i Haaret, Ø var ligesom Øret, idet hun tog mig i Øret, q var ligesom Kukmanden o. s. v. Hun fik mig saa vidt, at jeg ikke alene kunde stave, men ogsaa læse temmelig godt, da jeg skulde i Skole. Hun lærte mig ogsaa at skrive lidt; men det lykkedes ikke saa godt; det havde jeg meget svært ved at lære; min Haand var for usikker, og derfor har jeg aldrig kunnet tilegne mig en smuk Haandskrift, skønt jeg har skrevet meget i mine Dage. Da jeg var seks Aar, skulde jeg i Skole. Min Moder havde givet mig mange gode Formaninger om, hvorledes jeg skulde opføre mig i Skolen. Jeg skulde være artig og god, gøre alt, hvad Læreren sagde til mig, sidde kønt rolig paa min Plads og ikke læse højt, naar jeg læste paa min Lektie o. s. v. Jeg fik en Daler med, som jeg skulde give Læreren, naar jeg kom ind i Skolen og gav ham Haanden til Goddag. Saa tog mine Søsken- de mig da ved Haanden, og jeg travede af Sted til Skole for første Gang. Jeg kom ind i Skolen, gik op til Læreren, som sad paa Katederet, gav ham Haanden og Daleren og sagde Goddag; men saa blev jeg var, at der øverst af Pigerne næst ved Katederet sad en Pige, som var meget større end alle de andre, og saa tænkte jeg, det var Læreren Hustru; saa gik jeg hen til hende, gav hende Haanden og sagde Goddag; men saa kan det nok være, at alle de andre Børn tog til at le; og saa blev jeg flov og begyndte at græde; jeg kunde nok skønne, jeg havde baaret mig naragtig ad. Læreren kom mig til Hjælp, han lo slet ikke ad mig, men sagde, jeg kunde sætte mig, hvor jeg helst vilde; saa gik jeg ned og satte mig hos min fire Aar ældre Broder Hans, som sad paa den næst nederste Bænk. Der sad jeg saa med Graaden i Halsen den første Eftermiddag, fordi alt var saa uvant for mig og slet ikke, som jeg i min barnlige Enfold havde forestillet mig det. Det var den første Skuffelse, men ikke den eneste. Livet er jo fuld af Skuffelser

helt igennem. Den næste Dag kom Læreren ned til mig og vilde læse med mig. Jeg tog da min Fibel og begyndte at hviske. Læs kun højt, sagde Læreren. Nej, sagde jeg, for Moder har sagt, at jeg ikke maa læse højt i Skolen. Saa maatte Læreren jo forklare mig, hvorledes det skulde forstaas med at læse højt og sagte. At dette Optrin ogsaa gav Anledning til Latter for de andre Børn, kan man jo nok tænke. Jeg havde ogsaa tænkt mig, at alle Skolebørnene legede i Læreren Have; det var vi jo vant til hjemmefra, hvor vi altid legede i Haven. Det var ogsaa en Skuffelse for mig; siden kunde jeg dog nok forstaa, at det ikke kunde gaa an med saa mange Børn i saa lille en Have.

Den første Gang, jeg sad efter, var det ogsaa min barnlige Enfoldighed, der var Skyld deri. Der sad en Dreng fra Bovlund, som vi kaldte Jørgen af Jons, paa Bænken overfor mig. Han hviskede til mig, at jeg skulde sige til en Dreng, som sad paa venstre Side af mig, at han skulde fløjte. Det gjorde jeg da, og Hans Skomager fløjtede. Saa skulde han sidde efter om Middagen; men saa sagde han, at det var mig, der havde sagt til ham, at han skulde fløjte. Saa skulde jeg naturligvis ogsaa sidde efter. Jeg fortalte ikke, at det var Jørgen, der havde støbt Kuglen, og at jeg kun havde ladet den gaa videre til Hans Skomager, som skød den ud, ellers skulde Jørgen naturligvis ogsaa sidde efter. Hans Skomager græd; men det gjorde jeg ikke. Jeg vidste slet ikke, at det var noget slemt at sidde efter, ja jeg vidste i Grunden ikke, hvad det var, og da Middagen kom, vilde jeg gaa hjem med de andre Børn, som jeg plejede; men Læreren mødte mig og holdt mig fast. I Førstningen troede jeg, at det var Spøg fra Læreren Side, og jeg klemte paa for at komme forbi. Jeg sagde, jeg skulde hjem til Unden. Læreren sagde mig, at jeg kunde ikke komme hjem, fordi jeg havde været uartig. Saa begyndte jeg at græde, og saa ynkedes Læreren over mig og gav mig fri; men jeg maatte love ham, at jeg herefter altid vilde være en god Dreng. Det tror jeg ogsaa nok, jeg holdt, for ikke længe efter gav Læreren

mig en smuk lille Billedbog, hvorpaa der stod: „Ny Billedbog for flittige Børn“. Den Bog holdt jeg meget af; den gav mig som Barn mange glade Timer; jeg har den endnu i Behold og kan den næsten udenad. Den indeholdt baade Vers og Smaafortællinger. Det første Vers lød saaledes:

Først i Skolen skal du lære
 Rigtig godt dit A. B. C.
 Derfor flittig maa du være,
 Som et artigt Barn dig te.
 Naar du saa gaar frem med Tiden,
 Slider dygtig, bliver stor,
 Skolen glemmer du ej siden,
 Tak til den i Hjertet bor.

Ja ikke alene til Skolen bor der Tak i mit Hjerte, men ogsaa til mine Lærere og da navnlig til denne første Lærer, som havde et sjældent Greb paa at omgaas og undervise Børn. Hans Navn var Nissen og han var fra Ellum ved Løgumkloster. Han slog aldrig Børnene; det behøvede han ikke, for hvert Barn følte med sig selv, at det var Synd og Skam at gøre Læreren noget imod, saa elsket var han. Han forlangte heller aldrig mere af et Barn, end hvad det evnede. Det var en hel Fornøjelse for os Smaabørn at høre paa, hvorledes de store Børn kunde synges med Læreren i Sangtimen, det gjorde et dyb Indtryk paa mig, det glemmer jeg aldrig. I ældre Tid var der ikke bleven sjunget i Skolen uden maaske en Morgensalme. Desværre fik vi ikke beholde Lærer Nissen længe. Jeg gik vel i Skole hos ham et Aars Tid, saa blev han forflyttet til Aabenraa og kort Tid derefter til Æbeltoft, hvor han virkede til sin Død. Ære være hans Minde!

Hans Efterfølger var Mads Smidt fra Bovlund Nymark. Han kom hertil lige fra Seminariet i Tønder, som den Gang var et dansk Seminarium. Han havde ikke saa godt et Greb paa at være Lærer som Nissen. Men ogsaa ham har jeg dog i kærlig Erindring. Mens han var Lærer, indtraf Ulykkesaaret 1864 og Kong Frederik den 7des Død kort forud. Jeg kan godt huske, hvor vi gik og lyttede, naar Kirkeklokkerne i Agerskov

og Bedsted lød om Aftenen, naar vi gik hjem fra Skole. Vi tænkte ikke paa, at vi snart skulle rives løs fra Danmark, tværtimod, vi mente, at en Dansker magelig kunde gøre det af med flere Tyskere. I Skolen sang vi: „Den Gang jeg drog afsted“, og andre Krigssange. Ja, jeg kan huske, vi opfordrede Læreren til at synge „Dansken har Sejer vundet“; men han svarede, at det skulle vi vente med, til det var Tilfældet, hvad han dog nok haabede skulle ske om ikke længe. Efter Dannevirkes Rømning sang vi meget: „Om Danmarks Kvide der lød en Sang, I Skoven sidder en Kulsvierkvinde og Fædreneland, ved din bølgende Strand.“

Efter den sørgelige Krigs Afslutning sang vi meget om Vinteren: „I Sne staar Urt og Busk i Skjul“. Det var jo saadanne Sange, der passede til Stemningen.

Vi havde en Pige, som hed Stine Grøndal. Hun var fra Kastrup ved Gram. Hun tjente hos os i 7 Aar og var en meget god og tro Pige. Mangen Søndag Aften om Vinteren dansede Pigerne og Karlene med os Børn i Køkkenet. Gamle Stine, som vi siden kaldte hende, var altid Forsanger, skønt hun dansede hver Dans med. Jeg kan endnu huske flere af hendes Dansemelodier og Kærlighedsviser, som Tyendet den Gang sang. Vi dansede sædvanlig til Kl. 8. Flere af de Danse, Stine lærte os, er nu gaaede af Brug, f. Eks. Lybsk Vals, Ungkarls Vals, Galopade o. s. v. Fra Kl. 8 til 9 legede vi gerne Blindbuk eller Blindemaane, som vi kaldte det. Det gik lidt rask til ved den Leg, og ofte skete det, at vi slog et Vindue eller Ølpotten, som stod paa Tørvebænken, i Stykker. Saa kom Moder ud og skældte paa os, og saa var Legen forbi for denne Gang. Stine var forlovet med en Karl, som hed Hans Jensen; det var en Broder til forhennævnte Mitte, som blev gift med Th. Fausbøl af Branderup, hvilket tilforn er fortalt. Den Forlovelse gik overstyr, af hvilken Aarsag ved jeg ikke; men Stine tog sig det meget nær og græd ofte derover. Siden blev hun dog atter forlovet med en Karl, han tjente hos Peter Lund her i Vellerup, og hans Navn var Peter Jepsen. Moder sagde

vore Soldater kunde klare sig mod den store Overmagt; og jeg løb ind i et Kammer, hvor jeg græd og bad til Vorherre om Sejr for Danskeren. Efter at Dybbøl var taget af Prøjserne og Fredericia besat af Østerrigerne, sad den danske Hær dels paa Fyen og dels paa Als. Als kunde ikke tages, det var man da sikker paa. Fjenden havde ikke nogen Flaade den Gang, der kunde maale sig med den danske. Og i Augustenborg Fjord laa Pandserskibet Rolf Krage, som skulle holde Als Sund ryddeligt for Fjenden. Det kom derfor som et Lyn fra en klar Himmel, da Efterretningen lød: Als er ogsaa falden i Fjendevold. Det var for mig den største Skuffelse under hele Krigen; og endnu den Dag i Dag kan jeg ikke fatte, hvorledes det kunde lykkes Fjenden. Prøjserne sejlede ved Nattetid fra Sottrup-Skov over til Arnkiløre paa Als i smaa aabne Baade; men kunde Rolf Krage ikke let have hindret det, om den havde været paa sin Post; den kunde efter min Mening sejle disse Baade i Sænk som Nøddeskaller; og selv om det var lykkedes Prøjserne at sætte et Hold Soldater over, kunde de danske Soldater saa ikke i en Haandevending have afvæbnet dem? og saa være rede til at modtage næste Hold eller maaske skyde det i Sænk. Fjenden kunde jo ikke føre Kanoner over i Baadene. Nej, her vare de danske Vagter ikke aarvaagne nok. Der fortælles, at da Rolf Krage sejlede gennem Sundet og hørte Skydningen ovre paa Als Side, troede den, at Als var tagen og skyndte sig selv i Sikkerhed. Hvordan det rigtig hænger sammen, opklares vel aldrig; og det maa jo have været Guds Vilje, at det skulde ske og at vi skulde falde i Fjendevold, som jeg haaber dog kun for en Tid.

Der er jo ingen Ting evig her paa Jorden, alt er omskifteligt. Nu er det Tyskerne, der er ovenpaa. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede var det dem, der laa under.

Nu kunde man jo synes, da Prøjsen-Tyskland er bleven saa stor og mægtig, at det nok kunde vise sig stor og ædelmodig mod de undertvungne Folkeslag med ikke tysk Tunge-maal, saa at det lod dem beholde deres Sprog og Fædrene-

skikke; men vi se og føle daglig, at det ikke er Tilfældet; men at de tvertimod mishandler og plager disse Folkefærd paa alle mulige Maader. De har intet lært af deres egen Fornedrelse og Ulykke i Begyndelsen af forrige Aarhundrede; og derfor tror jeg, at Undergangens Time en Gång vil komme for Prøjsen. Gud er retfærdig; og han lader det Onde kun rase til en Tid, saa griber han ind.

Nu, da Als var tagen, var det danske Folk helt modfalden. Fra England og Frankrig var ingen Hjælp at vente, som vi dog saa sikkert havde stolet paa. Der var derfor intet andet at gøre end slutte Fred og tage mod, hvad Prøjsen og Østerrig foreskrev os. Og hvad det vilde blive, kunde vi jo vide paa Forhaand. Der var vel enkelte og deriblandt Pastor V. Birkedal, som holdt paa, at Krigens skulde fortsættes. Vi havde jo dog endnu de 3 Stifter Fyen, Laaland-Falster og Sjælland med København, Danmarks Hjerte; og Europa kunde umuligt lade hele Danmark gaa til Grunde; men som sagt, det danske Folk var modløst; og Enden blev, at Danmark maatte afstaa Holsten, Lauenburg og det danske Kronland Sønderjylland til Prøjsen og Østerrig.

Ved Fredsslutningen i Prag mellem Prøjsen og Østrig fik Frankrig, som dog havde nogen Velvilje for Danmark, § 5 indført, som bestemmer, at det danske Nordslesvig skal tilbagegives Danmark, naar den danske Befolkning ved en fri Afstemning i Flertal stemmer derfor. Nu er der hængaet langt over 40 Aar, og endnu har Prøjsen ikke opfyldt sin Forpligtelse. De har jo Magten, og derfor mener de, de behøver ikke at tage Hensyn til Retten. Gud raader for, hvad Tiden os skal bringe. Prøjsen er vel ikke evig.

Det var jo nu Beskrivelsen af Krigene i 1864 og 66, saadan, som jeg kan huske det. Det er sandt, det maa jeg dog tilføje. Ved Freden mellem Danmark og Prøjsen-Østrig blev den Bestemmelse taget i § 19, at enhver Slesviger indtil 1870 havde Ret til at optere, det vil sige lade sig overskrive, vælge Undersaatsforhold til Danmark, og dog uhindret faa Lov til at

bo her, ligesom danske kunde lade sig overskrive til Prøjsen med Ret til at bo i Danmark. Følgen deraf var, at næsten alle unge Karle i Nordslesvig valgte dansk Undersaatsforhold for at slippe fri for den forhadte prøjsiske Soldatertjeneste; saa meget mere, som man jo ventede en snarlig Opfyldelse af ovennævnte § 5 i Pragfreden. Ligesom i § 5 agtede Prøjerne heller ikke Retten i § 19. Man jog de danske Optanter som andet Vildt, hvor de kunde faa fat paa dem, og førte dem over Grænsen. Omsider fik de danske Undersaatter dog Lov til at være her, men de skulde være forsynet med et Besættelsesbevis, som blev udleveret paa indgivet Ansøgning, naar vedkommende da ellers ikke havde været straffet eller været i Konflikt med de prøjsiske Love. Saa gled Tiden hen for mig, som vel for de fleste Landsmænds Børn, med Skolegang, nu og da lidt Arbejde og ellers med Leg, som er nødvendig for alle Børn. Hjemme legede min afdøde Søster Cecilie og jeg mest sammen. Fader havde bygget et lille Hus af Sten, tækket med Tag, hvori der baade var Dør og Vindue; der legede vi dejligt næsten hver Sommerdag, vi kom fra Skole. Vi havde jo travlt med at holde Huset i Orden indvendig, med at feje og gøre rent og ordne alt det Smaatteri, vi kunde skrabe sammen af alle Slags Bohave; tit plukkede vi Blomster og Grønt i Engen og bandt Kranse, som vi hang rundt om i Huset. De udbredte Vellugt og Ynde, og vi var meget glade og stolte derved, især naar det imellem skete, at Fremmede eller voksne tog Stadsen i Øjesyn og udtalte deres Beundring derved.

Engang var min Faster og hendes Mand samt begge mine Fætre Hans-Peter og Peter fra Løjtved paa Besøg hos os; de var tysksindede, og da de saa et Dannebrogflag, som hang over et Billede i vort lille Hus, tog Hans-Peter Flaget og satte det udenfor i Regnen; han vilde se, som han sagde, om det var ægte, men da han mærkede, at den Behandling fandt ingen Velvilje hos os, og hans yngre Broder ogsaa skammede ham ud, da han nok kunde skønne det samme, hang han det dog ind igen, idet han skældte efter Flaget og alt, hvad dansk var.

Vi hørte og læste Eventyr og Historie i Skolen og Hjemmet, deriblandt Ingemanns Romaner, hvoraf vi havde taget mange berømte Personer i Brug ved vor Leg; Børn vil jo gerne efterligne, hvad der er stort og ophøjet. Denne glade Leg varede til jeg var 11 Aar, og det vil jeg kalde det første og det bedste Afsnit af min Barndom. Da levede jeg i Uskyld og kendte ikke til Synd og Ondt, end mindre følte jeg deres Byrde. Min Moder syntes nu, min Søster Cecilie var blevet for stor til at lege saa barnagtig længere; hun (min Søster) var over 2 Aar ældre end jeg og jeg skulde snart konfirmeres. Altsaa fik den lykkelige Tid Ende, og nu gik Sagen i en anden Retning i Lighed med andre jævnaldrende Børn. Om Sommeren med at spille Kegle, lege med Bolden o. s. v., om Vinteren med at løbe paa Skøjter paa Isen saa ofte, der var Lejlighed dertil.

Undertrykte bønder paa Gram gods 1734.

Af Johan Hvidtfeldt.

Naar man tænker paa nordslesvigske bønder i ældre aarhundreder forestiller man sig som regel en flok af stovte, frie mænd, som baade økonomisk og socialt stod betydeligt højere end deres stamme- og kaldsfrænder i kongeriget. Opfattelsen er dog ikke helt rigtig. Mange steder var bøndernes vilkaar hernede ikke et gran bedre end den vornede fæstebondes eller den stavnsbundne hedebondes. Ogsaa i Nordslesvig fandtes der godser, ogsaa her var der herremænd og godsforvaltere, som udnyttede bønderne til det yderste. Man er ofte tilbøjelig til at forestille sig, at der i det 17. og 18. aarhundredes bonde- og bysamfund ikke eksisterede nationale og sociale problemer, og at det indbyrdes forhold mellem de sociale klasser var præget af ro, selv om forskellen i og for sig var større end nu. Trænger man dybere ind i fortidens problemer, vil man dog opdage, at der ofte var en stærk social gæring, selvom samfundets politiske struktur hindrede denne i at give sig stærke udtryk.

Blandt de nordslesvigske godser, hvor bøndernes stilling var daarlig, indtager Gram gods en temmelig fremskudt plads. Grev Schack og hans efterfølgere og deres godspersonale var ikke altid bondevenner. Et lille indtryk af hvorledes angsten for „stemplinger“ hos „trælbønderne“ kunde plage herskabet, faar man gennem følgende befaling, udstedt 21. november 1734 af grevinde Anna Sophie Schack, født Rantzau.¹⁾

Som nogle af Fohle og Ganderop Beboeres opsetzighed og gienstridighed mod Øfrigheds-Ordre saaledes paa nogen tid har tiltaget, at de iche har undseet sig for kort tid siden, end og paa fremmede steder, at vise en domdristig prøve, af saadan høytstraffelig ulydighed, dem self til største Skiendsel og forhaandelig udrobelse iblant andre skichelige og lydige Underdaner. Og som mand fornemmer, at de skal fordriste sig paa deres Grandstevninger at forretage Øfrighedens Ordre, dend sammesteds examinere, om de dend vil efterkomme eller iche,

¹⁾ Findes i Gram godsarkiv: Supplikker 1648—1865.

hvilchet aleene om iche andet paafuldte, Stufkarren og Bremerholmen fortiente, thi Grandstevninger og Bøndermaader er iche indsat eller tilladt til anden ende, end at bønderne der de ting, som deres Aggerdyrchning og andre bondevesen angaar kunde forhandle, mens ingenlunde, som disse Ganderupper og Fohler dem misbruger; Thi paa dend maade som de bruger dem, kand de iche hede Grandstevne, mens Stempling, Sammelrottelse og Myterie, som efter Loven med største Lifsstraf vorder anseet: Saa til deslige høyt straffeldige Misbrug at faae afskaffet, som Almuens saa vel den uskyldiges som den skyldiges undergang i sin tid kunde foraarsage, vorder hermed samtl. Fohle og Ganderup Beboere alvorligt og strengelig forbuden, at de efterdags iche understaaer sig at sammen kalde, holde eller komme, til slig møøde, Myterie eller sammenrottelse, for at besørge sig med hverandre, om Øfrighedens Ordre skal efterleves eller iche? Understaaer sig nogen herimod at handle, skal den uden al Naade have sit Gaardsfeste forbrudt og vere Godset til evig tid forviest, og dend som dermed anfanger skal foruden sin fæstes forbrydelse med Skuefkarren eller Bremerholmen afstraffes: Og paa det dermed kand haves tilbørlig indseende, og de skyldige til afstraffelse behørig vorde angivne, haver Peder Jørgensen og Thomas Christensen i Ganderup hermed at have nøyagtig og forsvarlig indseende, og saa snart de skulle formerche, at nogen sig herimod skulle forsee, da den Skyldige strax for mig at angive saa fremt de iche self vil være samme straf undergiven. Gram den 21. November 1734.

A(nne) S(ophie) R(antzau) G(revinde) v(on)
Schack.

Velærværdige Hr. Hans Høyer ville denne min Ordre af Predigstoelen for Meenigheden forkynde, og med hans Paa-skrift, naaer det er skeed, remittere. Gram ut supra A.S.R. v. Schack.

Underdanigst forkyndet for Meenigheden i Fohle Kirke Dominica 22. post Trinitatis [21. November].

H. Christensen Højer.

En udmærkelse.

Som „Dansk historisk fællesforening“ for få år siden valgte en afhandling af pastor Carsten Petersen i „Sønderjydske årbøger“ som den bedste, der i årets løb var offentliggjort i de historiske samfunds årbøger, har den for året 1943 atter nævnt en af vore artikler som den værdifuldeste. Hr. cand. mag. Peter Kr. Iversen, nu ved landsarkivet i Åbenrå, har modtaget årets præmie med følgende udtalelse:

Peter Kristian Iversen: Herremand og bonde i Vestslesvig i 1660erne og 1670erne. Et bidrag til Schackenborgs historie.

Afhandlingen er solidt underbygget, især ved Arkivalier i Schackenborg Godsarkiv, og giver værdifulde Oplysninger om en Godsdrift, der var afvigende fra den sædvanlige danske, idet Feltherre Hans Schack modsat den gængse, stadigt intensivere Drift af Hovedgaardsjorderne ved Hoveri udlejede disse til Bønderne og stræbte efter at nedlægge Bøndergaarde for at bringe endnu mere Jord ind under denne Driftsform. Samtidigt afskaffede han Avlingshoveriet mod en Pengeafgift. Gennem Tal vises det, at disse Reformer gav Herremanden et større Udbytte, end de traditionelle Driftsformer var i Stand til. De skyldtes ej heller humane Hensyn, men snarest det Forhold, at Hans Schack overtog Møgeltønderhus i en saare slet Forfatning i Henseende til Avlsbygninger. Der blev da ogsaa senere gjort Forsøg paa at genindføre Avlingshoveriet, men Bønderne gjorde bestemt Modstand derimod, og Kontrakten af 1660 blev til en Mærkepæl i det vestslesvigske Landbrugs Historie med Virkninger videre ud.

Denne Kontrakt omfattede tillige en Afløsning af Landgildens Naturalydelse med Penge, og Bøndernes økonomiske Forhold var ret gode, men Stridspunkter var der,

og Feltherren krævede Lydighed, mens Bønderne uden at vige holdt paa deres Ret. Til Studiet af de økonomiske Forhold er føjet Beretninger om Processer, der viser, hvor haardt Hans Schack tog fat, og hvor sejt Bøndernes Modstand var i en Tid, der var dem lidet gunstig.

Det kunde bebrejdes Forf., at Afhandlingen i nogen Grad savner Perspektiv ved den bratte Begyndelse med 1660, men i den følgende Aargang af Sønderjydske Aarbøger har han en god Redegørelse for Forholdene i Møgel-tønder Len 1536—1660, som afrunder Skildringen. Den er i det hele taget saa vel skreven og godt funderet baade paa Kildematerialet og paa Stedkendskab, at den fortjener at præmieres.

Det er redaktionen af „Sønderjydske årbøger“ en særlig glæde at kunne føje sine lykønskninger til den smukke og vel-fortjente udmærkelse.

Anmeldelser.

De hansborgske Registranter. I. Forordninger 1544-1580.

**Udgivne ved Caroline Emilie Andersen af Selskabet for
Udgivelse af Kilder til dansk Historie. (Gad, 1943).**

Kong Frederik I.s søn Hertug Hans den ældre fik ved hertugdømmernes deling i 1544 Haderslev, Tørning, Tønder, Løgumkloster og Rendsborg amter samt Nordstrand, Femern og Bordesholm Kloster. Efter krigen mod Ditmarsken i 1559 erhvervede han desuden den mellemste del af dette land. Det var saaledes et noget spredt omraade den dygtige og retsindige fyrste havde under sit styre. Mens der er bevaret forholdsvis lidt af de sønderborgske hertugers ældre arkiver, har hertug Hans efterladt sig et betydeligt arkiv, hvis vigtigste del er den statelige række af brevbøger, de saakaldte hansborg-registranter, der omfatter aarene 1543—1580. Disse indeholder et rigt kildemateriale til sønderjysk historie, og det maa derfor hilses med glæde, at Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har besluttet at udgive disse. Opgaven er overdraget Arkivar, mag. art. Caroline E. Andersen, og første bind af udgaven foreligger nu. Det omfatter forordninger, hof-, kancelli-, rets- og digeordninger; disse er gengivet in extenso og paa originalsproget, mens det er meningen, at de øvrige dele af brevbøgerne kun skal udgives i uddrag og paa dansk.

Naar man betragter det materiale, der nu er udgivet, vil man maaske let blive lidt skuffet, idet dets værdi for udforskningen af sønderjysk historie vist maa siges at være forholdsvis begrænset, dels fordi saa meget af det angaar de frisiske og tyske egne, men ogsaa fordi de paagældende forordninger er af ret ensidig karakter, idet en forholdsvis stor del af de 101 numre indeholder bestemmelser vedrørende dige- og kirkevæsenet, især kirkernes og præsternes økonomiske forhold. Men kender man lidt til indholdet af hansborg-registranterne, vil man være klar over, at de kommende bind vil komme til at rumme et meget omfattende og rigt kildestof til sønderjysk — specielt nordslesvigsk — historie.

Selve udgivelsen af aktstykkerne maa siges at være mønstergyldig. De er gengivet ord- og bogstavret, bortset fra smaa ændringer m. h. t. brugen af u og w (v) og i og j, en fremgangs-

maade der maa foretrækkes for den, Secher benyttede i sin udgave af de danske forordninger, hvor han udelod en del af de overflødige bogstaver, som var saa almindelige i renaissance-tidens brevskaaber. Gengivelsen er meget nøjagtig og præcis, og udgiveren har som indledning til hvert aktstykke givet en kort oversigt over indholdet og en lille skildring af de forhold, der gav anledning til forordningens udstedelse. Der kan nu og da rettes visse indvendinger mod disse indlednings sproglige form (f. eks. er brugen af ordet kirkeherre s. 24 og 55 mindre heldig); men dette er ganske uvæsentligt i sammenligning med det utal af værdifulde oplysninger, som udgiveren giver om sønderjyske forhold i det 16. aarhundrede.

En enkelt saglig bemærkning i tilknytning til disse indledninger vil der være grund til at fremkomme med, da den angaar et kildeskrift af ikke ringe interesse. Side 159 omtales en fortegnelse fra 1563 over de indtægter, som præsterne i Haderslev provsti havde. Den er benyttet af P. Rhode, og udgiveren mener, at aaret for fortegnelsen skal være 1568 i stedet for 1563. En saadan tanke er nærliggende, men kan dog formodentlig ikke være rigtig. Selve fortegnelsen, der var samlet af Provst Georg Boetius, eksisterer nu ikke mere, idet den gik tabt ved Vonsbæk præstegaards brand 22. september 1688. Det var den daværende herredsprovst for Tyrstrup herred Johannes Ryde, præst i Vonsild-Dalby, som havde udlaant bogen til Pastor Christopher Schrøder i Vonsbæk. Men heldigvis havde han været saa forudseende først at tage en afskrift, og denne findes nu i Haderslev provstearkiv i Landsarkivet i Aabenraa.¹⁾ Denne afskrift, hvori oplysningerne om Vedsted, Dalby, Stenderup og Ødis mangler, har ogsaa aaret 1563 som tilblivelsesaar, og at en fejlskrivning eller fejllæsning synes udelukket, fremgaar af oplysningerne under Øsby, hvor det hedder: »Register... hvilket H. Jacobus Fabritius haver skrevet efter en alvorlig og streng M. Georgii Boëtii præpositi bud og befaling sub poena privationis officii in Øsby 18. oktober anno 1563«. Det mærkelige er, at de tingsvidner, som forlanges i hertugens brev af 4. april 1568, ogsaa synes at være blevet taget ved denne lejlighed, idet et saadant fra 1563 eller 1564 omtales fra Stepping²⁾, og et tingsvidne angaaende tinglysningen af »en kort sum register og indhold paa den indkomst og jord, som er til Nør Stenderup præ-

¹⁾ En afskrift heraf i Rtk.: Undersøgelseskommissionen i Haderslev Amt 1708—15. Samlinger og Forarbejder til Jordebogen over Haderslev Amt I. Beskrivelser af Kirkerne ....(Ra.).

²⁾ Smstd.

stegaard«, blev udstedt 18. maj 1564³⁾. Der kan saaledes næppe være tvivl om, at allerede i 1563 har provsten forlangt indberetninger om præsternes indtægter. De fleste af disse er ogsaa indkommet og blevet samlet af provsten. Det er under disse forhold mærkeligt, at hertugen fem aar senere forlangte nye indberetninger, men da dateringen baade af brevet og Bojes fortegnelse maa anses for at være sikker, synes ingen anden forklaring mulig.

Hvis man, naar denne opgave engang er løst, tænker paa at fortsætte med udgivelsen af det specielt sønderjyske kildemateriale, vil det være to nærliggende opgaver at faa trykt de ældre slesvigske forordninger, kongelige saavel som hertugelige, og udgivet det materiale, som findes i »Patenten« og »Inländische Registranten«. Selvom der er mange huller i disse to rækker, indeholder de bevarede bind dog et saa rigt kildestof til hertugdømmets indre historie, at en udgivelse vil være naturlig. Der kan ingen tvivl være om, at udgiveren af hansborg-registranterne ogsaa vil kunne løse denne opgave paa fyldestgørende maade.

J o h a n H v i d t f e l d t.

Laura Joh. Christensen:

Konge og Hertug.

(Sønderjydske Bogforlag 1944).

Lærerinde, Frk. Laura Joh. Christensen fra Egersund har haft den gode idé paa grundlag af det efterhaanden store stof, der er udgivet til belysning af de augustenburgske hertuger, at udarbejde en folkelig skildring af denne slægts forhold til det danske kongehus. Skildringen spænder over godt et aarhundrede; den begynder efter et par indledende kapitler med hertug Frederik Christians opvækst og uddannelse i aarene omkring 1780, og slutter med en kort omtale af dronning Caroline Amalies sidste aar. Hun døde i 1881.

Skildringen er baaret af en naturlig fortælleglæde, og Frk. Christensen er ogsaa i besiddelse af megen fortælleevne. Livet paa Augustenborg og Graasten fremtræder levende for læseren; forholdet mellem hertug Frederik Christian og hans kone, den danske kongedatter Louise Augusta, er fremstillet meget an-

³⁾ I vidisse af 5/7 1625, hvoraf afskrift i T. K.: II. A. 1670—1770. nr. 68. I. Haderslev Provsti. Indberetning om Præsternes Indtægter 1737 (Ra.) samt i A. VI. nr. 74 i. C. 227 ff. (La.).

skueligt. Derimod kan der indvendes et og andet mod den almindelige historiske baggrund. Her savnes ofte den nøjagtighed, som er nødvendig i historiske arbejder.

Første del slutter med hertug Frederik Christians død i 1814. Han følte sig krænkede og tilsidesat, dels paa grund af Holstens indlemmelse i Danmark 1806, hvorved han følte sine arveretigheder gaaet for nær, og dels fordi Frederik VI havde forhindret ham i at søge valg som svensk tronfølger. Anden del handler om hans sønner, især den ældste, Christian August. Derimod er der ikke gjort noget ud af dennes søn, der i 1864 forsøgte at spille en rolle som hertug »Friedrich VIII«. Ham gjorde Bismarck det af med. Sammenkomsten mellem disse to vilde ellers ligge for Frk. Christensens pen.

Frk. Christensen dømmer mildt. Hun søger at forstaa de personer, hun skildrer. Det er i høj grad kommet Augustenborgerne til gode. De har næppe nogensinde faaet saa blid en behandling paa dansk. Efter at have læst Frk. Christensens bog undrer man sig igen engang over den udfordrende politik, Christian August førte mod Danmark og danskheden i Sønderjylland. Der var vel trods alt en mulighed for, at Danmarks krone kunde tilfalde Augustenborgerne. Denne mulighed har Christian August i hvert tilfælde selv forspildt.

Frk. Christensen fortjener anerkendelse, fordi hun har gjort et stykke af vor fortid levende og det er at ønske, at hendes fortællelentalent maa komme andre emner til gode i fremtiden.

Troels Fink.

Franz v. Jessen:

Mit Livs Egne, Hændelser og Mennesker.

I. 1870—1902. (Hagerup 1943).

Franz v. Jessen har udsendt første bind af sine erindringer, der naar til 1902. Det er et af de fortræffeligste memoireværker, der i lang tid er kommet paa dansk. Det blev mødt med udelt anerkendelse fra alle sider, da det fremkom.

Paa dette sted er der særlig grund til at omtale, hvad Franz v. Jessen har at fortælle om Sønderjylland. Det er ikke lidt. Hans slægt stammer fra denne landsdel, og minderne fra krigene 1848—50 og 1864 spillede en stor rolle i hans hjem. Under hans skolegang i Ribe fik han problemerne nær ind paa livet og knyttede forbindelser nedover grænsen. Sønderjylland har siden haft en sjælden trofast og virksom ven i Franz v. Jessen.

Hans første store indsats var udgivelsen af den store »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie« (1901), der i sin franske udgave fik saa stor betydning, da Sønderjylland blev bragt paa bane i 1918. Arbejdet med haandbogen og et ophold i Berlin, samt Krabbeaffæren bragte Franz v. Jessen i kontakt med adskillige af den sønderjydske sags varmeste venner i kongeriget og de ledende mænd i Nordslesvig, og han har givet lunerige og nænsomme smaa portrætter af flere af dem, bl. a. fremtræder H. V. Clausens skikkelse levende i al sin elskelighed. Skildringen af den store debat om Køllerpolitikken i 1899 i Berlin og karakteristikkene af Gustav Johannsen er et stykke glimrende journalistik. I Krabbeaffæren spillede Franz v. Jessen en fremtrædende rolle. Folketingsmand Krabbe blev et stridens tegn, da han offentligt havde forsvaret sin datter, der som redaktør af Dannevirke faldt de ledende danske i Nordslesvig i ryggen. Der rejste sig megen modstand imod ham ved folketingsvalget i 1901; men der meldte sig ogsaa forsvarere.

I. C. Christensen fremtræder i et lidet flatterende lys; han vilde gerne staa sig godt baade med forsvarere og angribere. Til drøftelsen af Krabbeaffæren er der for nylig ogsaa givet et bidrag af Jensen-Sønderup i hans politiske erindringer. Han søger at undskylde Krabbe, mens Franz v. Jessen ikke lægger fingrene imellem. Krabbe blev valgt trods et flertal af nej-stemmer (der var ingen modkandidat). Hørup hævdede med styrke, at Krabbe var lovlig valgt, Franz v. Jessen svarede: »Javist, lovlig valgt med lovlig lidt«. Skæbnen vilde, at Fru Wildenradt-Krabbes veje senere kom til at krydse Franz v. Jessens. Hun blev gift med en hollandsk journalist, og deltog sammen med ham i en international journalistkongres i Bordeaux, men hun maatte skyndsomst fortrække, da hendes færd blev bekendt. I 1914 optraadte hun igen i Bordeaux, og maatte igen fortrække, denne gang mistænkt for spioneri.

Franz v. Jessen fortæller med meget lune og er tillige i besiddelse af den selvironi, vi danske sætter saa stor pris paa. Med stor interesse maa man imødesæ det næste eller de næste bind.

Troels Fink.

Kulturelle Forhold i Sønderjylland 1920-42.

(1943).

Den 10. August 1943 fyldte amtsskolekonsulent Nikolai Svendsen i Tønder 70 aar. Han blev paa dagen hyldet med et skrift om »Kulturelle Forhold i Sønderjylland 1920—42«, redige-

ret af Jakob Petersen og udgivet af Dagbladet »Dannevirke« og Sprogforeningen.

Nikolai Svendsen har baaret et stort læs i det genforeningsarbejde, der er udført i Sønderjylland i tiden mellem de to verdenskrige. Han har en stor del af æren for den organiske maade, hvorpaa den danske skole er gledet ind paa sin naturlige plads i grænselandets vanskeligste egne. Det er derfor ligesaa naturligt og smukt, at man hylder ham med en skildring af genforeningsarbejdets kulturelle side.

Nikolai Svendsens kollega i Aabenraa-Sønderborg amt, amtsskolekonsulent Novrup, lægger for med den største af afhandlingerne, en skildring af folkeskolens kaar i aarene 1920-42, et emne Nikolai Svendsen selv har behandlet i »Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie«. Novrup har dog betydelig mere plads til sin raadighed, ikke alene er fremstillingen ført op til dato, bl. a. ved omtalen af den sidste nye skolelov af 1939, men der har ogsaa været plads til en bredere skildring af udviklingen. Ogsaa seminarierne er omtalt. Til orientering i den sønderjydske folkeskoles forhold er Novrups afhandling særdeles værdifuld.

Rektor Egeberg Jensen, der af selvsyn kender de tre af de fire sønderjydske gymnasier, fortæller om eksamenskolevæsenet, baade gymnasier og realskoler. At begge skoleformer er blevet vel modtaget af befolkningen, fremgaar af resultaterne: 1551 studenter, 3355 realister og 1050 med almindelig forberedelseseksamen er udgaaet fra de nordslesvigske skoler. (Tallene gælder de i landsdelen hjemmehørende). Fremstillingen er krydret med smaa selvoplevede træk, især fra 1920; f. eks. dette til belysning af begyndervanskelighederne: I første G. satte en elev ordene »Ros og Dadel« i flertal, saa det blev til »Roser og Dadler«. Meget hurtigt kom imidlertid de sønderjydske elever paa lige fod med deres kammerater fra kongeriget.

Den næste artikel i rækken er Hans Lunds om højskoler, efterskoler og landbrugsskole. Der fortælles interessant, ikke alene om de skoler, der blev oprettet, men ogsaa om de tilløb, der blev gjort adskillige steder i den optimistiske periode omkring 1920, inden de økonomiske vanskeligheder begyndte at gøre sig gældende.

Det talmæssige resultat af skolernes arbejde virker næsten overvældende. Ialt har 17953 elever besøgt de frie ungdomsskoler i Sønderjylland. Deraf var 10257 fra kongeriget, 6853 fra Nordslesvig og 843 fra Sydslesvig. Der er den karakteristiske forskel paa grænselandets høj- og efterskoler, at højskolerne i overvejende grad er blevet besøgt af elever fra kongeriget, mens efterskolerne faar flertallet af deres elever fra landsdelen selv.

I genforeningsarbejdet er det en værdifuld vekselvirkning, der finder sted ved sønderjydernes højskolebesøg i det gamle land og de kongerigske elevers besøg paa de sønderjydske skoler.

Provst Schülein, Løgumkloster, skildrer kirkens forhold, et emne, han tidligere har behandlet i »Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie«. Skildringen er her noget udvidet. Resultatet af det kirkelige genforeningsarbejde formulerer han paa følgende maade: »Dansk kirkeliv har faaet sin ret og fundet sin form saaledes fælles med det øvrige land, at der er sket den aandelige genforening, at ingen dansk vil føle sig fremmed i en sønderjydske kirke, hvor dansk gudstjeneste holdes«. Adskillelsen mellem dansk og tysk er blevet stærkere og mere følelig, og den folkekirkelige tyske betjening er i aftagende.

I det folkelige liv indtager forsamlingshusene en betydelig plads som rammer om det rige foreningsliv, der har udviklet sig. Om rammer og indhold fortæller Jakob Petersen, der fremhæver, hvordan de ydre forhold er blevet bedre i de sidste 20 aar, men samtidig slaar til lyd for den kunstneriske udsmykning: »Der burde i ethvert forsamlingshus være et midtpunktsamlende billede, enten dette saa var i sten eller lærred«. Der ligger her en stor opgave, som der forhaabentlig er vilje til at tage op, naar freden kommer.

Naar man ser oversigten blot over de landsdelsomfattende organisationer i Sønderjylland, maa man sande Jakob Petersens ord: Vi danske er blevet et foreningsfolk. Der omtales ikke færre end 32.

Amtslæge Lausten-Thomsen fortæller levende og instruktivt om arkiv, bibliotek og museum. Amtslægen har heldigvis ikke opfattet opgaven snævert; der findes en omtale af arkiver og museer baade i Nord- og Sydslesvig, og forudsætningerne før 1920 er der ogsaa gjort rede for.

Redaktør Niels Hansen har givet en lige saa kyndig som fortrinlig og kærkommen oversigt over den sønderjydske presses forhold.

Bogen slutter med en afhandling af Thork. Claudi Westh om nye sønderjydske landbohjem. Her gøres resultatet af de store udstykninger op. Der er oprettet ca. 1740 nye brug med offentlig hjælp, dertil kommer nogle faa uden offentlig støtte. Det er blevet regnet ud, at der i Nordslesvig i 1920 burde findes ca. 4000 flere landbrug, for at ejendomsantallet kunde svare til det øvrige lands. Vi er altsaa naaet omtrent halvvejs. Foruden landbrugsejendommene er der ogsaa oprettet ca. 310 landarbejderboliger med offentlig støtte.

I festskriftet til Nikolai Svendsen er der aflagt beretning om forskellige sider af genforeningsarbejdet, en beretning, der

ikke kan andet end fylde en med en vis stolthed. Det er imponerende resultater, der er naaet. Sønderjylland har i tidligere tid været nationalt forsømt, især i tiden før det nationale genembrud, men i tiden derefter var mange kræfter bundet af den politiske kamp; i aarene siden genforeningen er det forsømte blevet indhentet, saaledes at Sønderjylland nu ligger paa linie med det øvrige land, ja paa sine punkter (bl. a. forsamlingshusene) et hestehoved foran. Der er grund til at sige tak til alle dem der har lagt kræfterne i; og tak til dem, der har aflagt beretningen. En smukkere hyldest kunde Nikolai Svendsen ikke faa.

Troels Fink.

Haderslev-samfundets årsskrift.

Tidligere elever har ved mange skoler dannet foreninger og udsendt årlige medlemsskrifter. Få, om nogen har gjort det, i smukkere form eller med lodigere indhold end Haderslev-Samfundet, sammenslutningen af Haderslev Katedralskoles gamle elever. Siden 1934 har det hvert år udsendt et hefte i stort kvartformat under redaktion indtil 1940 af den tidligere sekretær for »Historisk Samfund i Sønderjylland« dr. phil. Karl N. Bock og boghandler Johannes Chr. Nielsen, hvis pæne tegninger og vignetter i alle årene har givet årsskriftet noget af dets præg.

Naturligvis er et sådant årsskrift først og fremmest et binde middel imellem gamle kammerater og imellem dem og deres skole; men i dette tilfælde er det meget mere: en vægtig, stærkt historisk indstillet årbog for det danske Haderslev og tit for hele den sønderjydske danskhed. I første årgangs forord siger redaktionen, at den »haaber at kunne gøre Aarsskriftet til noget mere end et almindeligt Elevblad; Maalet skulde være et Skrift, der i al Beskedenhed kan yde en national og kulturel Indsats i vor Hjemstavn«. Det tør i dag siges, at dette mål er nået på en særdeles smuk måde.

Straks i første årgang står første afsnit af årsskriftets vægtigste og omfangsrigeste historiske afhandling »Edvard Lembckes Erindringer af mit Liv, optegnede for mine Børn. Ved Johannes Nielsen«, og der bringes derefter hvert år ny dele deraf lige til 1941. Lembcke var Haderslev Katedralskoles konrektor fra treårs krigen til 1864, og de otte store afhandlinger giver ikke kun gode oplysninger om digteren af »Vort modersmål er dejligt«, men om både livet i og udenfor Katedralskolens mure. Der er mange ting i skildringerne, der i dag ses med andre øjne, end Lembcke kunde

se dem. Det gælder ikke mindst hans karakterskildringer i anden årgang af medlærere og andre af hans samtidige; men, som Johannes Nielsen skriver, »at havde Lembcke vidst, at hans Erindringer engang vilde blive offentliggjort, havde mangt og meget været skrevet anderledes. Man kan jo saa paastaa, at det netop er godt, at han var uvidende derom, da man saa kommer i en intimere Berøring med de Personer, han skildrer, og ikke mindst med Forfatteren selv«. »De Mennesker, Lembcke møder, deler han i to Grupper, dem, han kan lide, og de andre, og sidstnævnte Kategoris smaa Fejl og Skævheder trækker han kraftigt op til en Karikatur, dog gør han det ikke uden Vid og Lune«. Laurids Skau hører til dem, Lembcke ikke kan lide. Tilsyneladende tager han ham i forsvar imod al den sladder, der gik om ham; »men min personlige Agtelse og mit Venskab kunde jeg kun give en Hædersmand«. Helt overlegent skriver han: »en Bog, han udgav, en Biografi af en afdød Patriot, Hans Nissen, var skrevet med en Klarhed i Sprogformer og Fremstilling, som mange dannede Forfattere kunde misunde ham«. En sådan sætning fortæller mere om Lembcke end om Skau. Hans Krüger derimod hører til Lembckes yndlinge. Her tier sladderer: »Hans Krüger fra Bevtoft var en Skikkelse, man kunde dvæle ved med mere ublandede Følelser«.

Havde der ikke stået andet i Haderslev-samfundets årsskrifter, vilde det endda have haft sin store værdi; men selv om Lembckes minder både i den ene og anden mærkelse fylder mest i hefterne, er der nok at glæde sig ved fra andre forfattere. I 1935 fortæller P. A. Callø om »Hvordan jeg kom paa Haderslev Latinskole, og hvorledes jeg kom derfra«, og i tilslutning dertil aftrykkes frimenighedspræst Rasmus Thomsens redegørelse i »Modersmaalet« for 26. juni 1902 om Calløs Kammerat »Primaren Kresten Thomsen«. I 1937 fortæller redaktør Tage Jessen »Spredte Træk om Redaktør Jessen« og redaktør Bjørn Hanssen »Barndoms minder om min Far«. Det er godt at fortælle vor tids ungdom om vore gode førere fra fremmedtiden, så den ikke bare ser deres historiske gerning, men også får et indtryk af deres personlighed og menneskelige værd. Det er såre smukt og rigtigt, når Jessen kan skrive: »Som bekendt førte min Faders »moderniserede« Protest-Standpunkt til, at han kom i et taktisk Modsætningsforhold til sin yngre samtidige, Nordslæsvisgs Organisator H. P. Hanssen.

I Virkeligheden supplerede disse to fremragende Mænd hinanden ypperligt, maaske bedre, end de selv fuldtud var klar over«. Det er ord, der fuldt ud vil kunne underskrives af dem, der har kendt og holdt af dem begge.

I 1938 bringes der fra professor Jonas Collins pen en

dygtig og indgaaende Skildring af »Haderslev og Haderslevere for 40 Aar siden«. — et haec meminisse juvabit« — det vil glæde også en gang at mindes dette. 1940 fortæller pastor emer. Carsten Petersen »Da vi gamle gik i Skole«, livfuldt og solidt, som han altid har skrevet. Rektor H. P. Hansen har læst Collins artikel, og 1941 giver han og andre nogle tilføjelser til den under ordtaget. »Mere end en Drøm«. Fru Ryon-Hansen skriver om den: »Ja, tag Haderslev-Samfundets Aarsskrift fra 1938 frem, og læs endnu en Gang Jonas Collins »Haderslev og Haderslevere for 40 Aar siden«. Saa har De dem lyslevende, vore Værter og vore Tilskuere. En ung dansk Student maatte gribes og blev grebet af denne stærke, levende, fortrøstningsfulde Danskhed under fremmedes Herredømme. Hvem af os fantaserede ikke om at ende sine Dage som Embedsmand i Haderslev!«

I 1941 følger M. Favrholdt og Olav Christensen i dr. Bocks sted i redaktionen. De har ført den videre i det gamle spor. I 1942 bringes under overskriften »Memoriæ Coldingenses« optegnelser af rektor Tauber i Kolding fra rejser i Nord-slesvig i årene 1820 og 1821. Derefter følger en artikel af Henry Karlsson om »Hertug Hans den ældre«, der i 1567 ved en fundats lagde grunden til Haderslev Katedralskole. 1943 gives fortsættelsen af Taubers optegnelser og en stor artikel af Johannes Nielsen om »Fritz Jürgensen i Haderslev«.

Det er kun enkelte af afhandlingerne her er nævnt, selv om det er de værdifuldeste. Der er mange flere foruden alt det stof, der synes selvsagt i et årsskrift af og for en skoles gamle elever.

På hvert af de smukke hefters forside er der et billede af skolens indgangsdør med indskriften »Patriæ et litteris« — For fædreland og videnskab. Det er både skolens og årsskriftets løsen; ingen, der i mindste måde har fulgt skolens arbejde siden genforeningen eller har læst årsskriftet igennem årene, kan være i tvivl om, at det er lykkedes at øve en gerning, der svarer til de meget sigende latinske ord.

H. Lausten-Thomsen.

Nyere litteratur vedrørende Tønder bys historie.

Naar man betragter den litteratur om Tønders historie, som har set dagens lys i de sidste aar, skulde man tro, at man stod overfor en af landets storstæder. Grunden til denne litterære rigdom maa delvis tilskrives jubilæet i 1943, da det var 700 aar siden, hertug Abel gav byen lybsk ret. Men det er ikke altid, at et jubilæum fremkalder en historisk litteratur, og naar Tønders historie er blevet saa ivrigt dyrket, skyldes det ogsaa, at et

par af dets tyskfødte bysbørn har været historikere af fag og ganske naturligt har viet udforskningen af deres fødebyns historie en del af deres kræfter. Det gælder Professor Otto Scheel og i særlig grad den nu afdøde Dr. Ludwig Andresen. Paa dansk side har Seminarielærer Claus Eskildsen i de sidste aar gjort et stort arbejde for at bringe kendskabet til Tønders fortid ud i vide kredse. En spore til disse og andre mænds litterære virke har byens særegne nationale stilling utvivlsomt været. Igennem aarhundreder mødtes her dansk, frisisk og tysk kultur, og Tønder blev i højere grad end nogen af de andre nordslesvigske købstæder en grænseby.

Den første større redegørelse for byens historie er C. E. Carstens: *Die Stadt Tondern*, et ikke helt ringe værk fra 1861, som dog nu er forældet. Det var dog først med Ludwig Andresen, født i Tønder 1880, at byen fik sin første virkelige historiker. I en lang række specialundersøgelser — især i *Zeitschrift* og *Die Heimat* — har han belyst vigtige sider af Tønders historie — forstudier til hans store livsværk: *Die Geschichte der Stadt Tondern*, hvoraf han dog kun naaede at faa udgivet første bind, der gaar til 30aarskrigen (se nærmere *Sønderjydske Aarbøger* 1940, 290 ff.). Til dette værk slutter sig den store udgave af Tønders borgerskabsprotokoller med indgaaende redegørelse for byens befolkningsforhold gennem tiderne: *Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern* (1937).

Da Ludwig Andresen døde i sin fødeby 16. december 1940, var det en dygtig og betydelig forsker, der gik bort, en forsker, hvis redelighed og dygtighed altid er blevet anerkendt fra dansk side. Enhver, der har kendt Ludwig Andresen, vil altid mindes ham som et ualmindeligt fint menneske. Det var derfor ogsaa fuldstændig berettiget, naar man i anledning af jubilæet udgav en række af Andresens vægtigste artikler under titlen: *Beiträge zur neueren Geschichte der Stadt Tondern* (1943); her findes bl. a. hans to betydelige afhandlinger »Die Familie Preuss und ihre Zeit« og »Von der schleswischen Amtsverwaltung zur preussischen Kreisverwaltung in Tondern«. Det maa pointeres, at udgaven ikke er fuldstændig, og der er flere af Andresens andre artikler, man godt kunde have ønsket optrykt, ogsaa afhandlinger som ikke angaar Tønder. En udførlig bibliografi, der ledsager udgaven, gør det dog let at finde frem til hans talløse arbejder.

Andresen naaede ikke at fuldende sit store værk om Tønder, og det blev danske forskere, der kom til at give den første udførlige og fuldstændige skildring af byens historie: *Tønder gennem Tiderne I—II* (Skrifter, udgivne af Historisk Sam-

fund for Sønderjylland Nr. 3 og 6, 1943—44), der er udgivet af Hist. Samfund for Sønderjylland og redigeret af Dr. phil. M. Mackøprang. Det skal af nærliggende grunde ikke gøres til genstand for nærmere omtale i Sønderjydske Aarbøger.

Allerede inden første bind af dette store værk forelaa, var der dog fra dansk side udgivet en anden byhistorie, skrevet af Claus Eskildsen, der i mange aar har virket som seminarlærer i Tønder: Tønder 1243—1943. Mens »Tønder gennem Tiderne« er den fuldt videnskabeligt underbyggede, detaillerede udredning af alle problemer i forbindelse med byens aarhundredlange historie, er Eskildsens bog en populær oversigt over hovedlinjerne i dens udvikling. Eskildsen er en dygtig fortæller med en betydelig evne til at popularisere et tungt stof, og det er med fornøjelse, man læser hans veldisponerede og velskrevne bog. Man kunde dog have ønsket, at bogen først var udkommet efter »Tønder gennem Tiderne«. Om den ældste tid og den nyeste tid har forfatteren en indgaaende viden, da der her er en omfattende litteratur at bygge paa. Men til fremstillingen af det 17. og 18. aarhundredes historie har han ofte manglet materiale, fordi der ikke forelaa fyldestgørende behandlinger. Det giver i nogen grad bogen en vis ujævnhed, idet behandlingen af de forskellige tidsafsnit ikke er helt ensartet. Byjubilæer har baade deres gode og deres daarlige sider.

Mens vi er ved jubilæet, maa det fremhæves, at denne begivenhed har virket som en stærk spore paa den litterære energi i byen. H. Bernsen og Hans Christian Clausen har i dagens anledning udgivet en bog Tønder i Dag (1943), der dels fortæller om nutidens foreninger, institutioner og forretninger, dels giver nogle smaa populære skildringer af dens allernyeste historie. Bogen er udmærket illustreret og giver eftertiden gode og interessante oplysninger om byens skøbne i de første aar efter genforeningen. Man skulde tro, at det historiske behov hermed var tilfredsstillet, men Tønders nye energiske forlag »Guldhorn« har ment noget andet. Ved juletid 1943 udsendte det en lille Tønder Aarbog 1943, der dels bringer en oversigt over de vigtigste begivenheder — ikke mindst personlige — i tiden 1. jan.—1. novbr. 1943, dels en lille afhandling om forlagsvirksomhed i Tønder, hvor Claus Eskildsen fortæller om de bøger og aviser, der er blevet trykt og udgivet i den lille marskby, siden den første bog: Tønder-Salmebogen saa dagens lys i 1731. Det er meningen, at en saadan aarbog skal udgives hvert aar.

I denne forbindelse maa ogsaa nævnes en lille bog: Tønder, udgivet af Ingeniør Vilh. Marstrand som 4. hefte i en serie, der er betitlet Vore ældre byers tilblivelse. Forfatteren vil være kendt af historisk interesserede for sin be-

rømte bog om Aabenraa. Det nye værk er kun paa 31 sider. Men selvom de er smaa, saa er det dog fantastisk, i hvilken grad forfatteren paa disse 31 sider kan naa at faa omkalfatret opfattelsen af ældre dansk historie. Man læser f. eks. side 19, hvor guldhornenes gaade nu efter 300 aars forløb endelig er blevet løst: »Fundforholdene, kort under jordens overflade og tæt ved hinanden, viser, at guldhornene maa være gravet ned under gulvet af hallen i den derværende kongsgaard«. Man skulde tro, at kongsgaarden var en historisk realitet, men sandheden er den, at ingen — hverken Marstrand eller andre — kender noget til en saadan kongsgaard. Fortsættelsen er ikke ringere: »Hensigten hermed er ganske klar. Ved dette kostbare offer vilde man sikre sig ejendomsretten til landet, naar man med paaregnet støtte udefra kom tilbage (man = Hadbarder). Lang-Bardernes erobring af Italien gav imidlertid de udvandrede andre maal, saa de kom aldrig tilbage«. Alle danske historikere — fortidens, nutidens og jeg tør tage fremtidens med — burde skamme sig over, at de ikke kunde finde ud af det. Det er da saa let, saa let, bare man har fantasi. Man tør nok sige, at Marstrands bøger betyder et nybrud indenfor dansk historieforskning, ikke blot ved deres geniale resultater, men først og fremmest ved deres revolutionerende metoder. Det vil ikke være let at forklare disse for den store læseverden — de skal helst opleves — men der kan dog maaske være grund til at sige et par ord om hans ejendommelige tidsangivelser. Det er vist næppe umiddelbart indlysende, hvad f. eks. C. 500 B. C. (side 21) betyder. Til orientering for den uindviede skal det oplyses, at der ikke er tale om en matematisk formel, men om en historisk tidsangivelse, der paa almindelig dansk vilde lyde 600—400 f. Kr. C. er et af forfatterens geniale midler til tidsbestemmelse, det angiver en nøjagtighed af $\pm 30-100$ aar. Om B. C. gives der ingen oplysninger, men jeg gætter paa, at det er lig: Before Christ, det engelske udtryk for før Kristus. Hvorfor forfatteren i disse tilfælde pludselig taler med fremmede tungemaal er og bliver en gaade.

Der er næppe grund til at redegøre for Marstrands saakaldte forskningsresultater, endnu mindre til at forsøge en kritisk gennemgang af bogen. Recensenten vilde jo bare afsløre sin manglende forstaaelse af det genial(sk)e i værket og drage dette aandsprodukt ned paa et plan, hvor det ikke hører hjemme — der hvor saadanne egenskaber som kritik og sund fornuft er fremherskende, og hvor man tager hensyn til noget saa ligegyldigt som de historiske kilder, ja, det vilde være det samme som at maale det med den alen, der anvendes overfor almindelige historiske værker, og det kan man dog ikke forsvare.

Jeg tror, at jeg paa alle danske historikers og sprogfolks

vegne tør sige, at vi er — som vi ogsaa bør være — Marstrand dybt taknemmelige for hans epokegørende historiske undersøgelser. Danske historiske værker er sædvanligvis ikke umiddelbart morsomme, derfor glædes man, naar der endelig kommer en mand, som kan bryde kedsommeligheden, bringe smilet ind i vor forsknings lidt graa hverdag. Og det er der ingen, der har kunnet gøre som Hr. Marstrand. Desværre har lægfolk ikke helt det samme udbytte af hans værker, der fordres et vist minimum af viden for helt at kunne forstaa, hvor morsomme de er. Folk, der intet videre kendskab har til fortiden og det historiske kildemateriale, kan man desværre ikke anbefale at læse bogen om Tønder — m. h. t. Aabenraa er advarslen vist overflødig. De kunde gaa hen og tage den alvorlig.

Mens tyske historikere var førende i udforskningen af Tønder bys historie indtil 1940, er dette forhold blevet ændret i de sidste aar, og jubilæumsaaet var præget af danske forskeres og forfatteres indsats. Denne ændring maa ses paa baggrund af den nationalpolitiske udvikling i aarene efter genforeningen, der har gjort Tønder til en overvejende dansk by. Der er dog stadig en stærk tyskhed i byen, og der er da ogsaa i jubilæumsaaet kommet en del tyske bidrag til dens historie. Det interessanteste af disse er uden tvivl Professor Otto Scheels: *Kleine Beiträge zur Geschichte Tonderns. I Der Kaupang Tondern* (Der Schleswig-Holsteiner 1943. 132 ff, jvnfr. ogsaa samme: *Ein Kaupang an der Wiedau i Der Norden* 1943), hvori han tager spørgsmaalet om Tønders ældste historie op til ny undersøgelse. Han afviser Ludwig Andresens teori om Tønder som en tysk bygrundlæggelse, en opfattelse, der ogsaa er blevet imødegaaet fra dansk side. Efter Scheels mening er Tønder opstaaet længe før 1243. Den arabiske geograf Idrisis bekendte udtalelse om Tønder, »det er en havn, der er dækket for alle vinde«, har man almindeligvis ment gjaldt Møgeltønder, men Scheel hævder — og sikkert med rette — at det er mere sandsynligt, at araberne har ment Tønder, som efter hans mening ikke har nogen bebyggelsesmæssig forbindelse med Møgeltønder, men skylder skibsfarten og handelen paa Vidaaen sin opstaaen, en købing som saa mange andre i den tids Danmark. Scheels opfattelse, der ikke skaber unødvendige problemer, er sikkert i det store og hele rigtig. Hvorfor skulde man ogsaa antage, at Tønder har gennemgaaet andre udviklingsbaner end de fleste andre danske købstæder? Den mest nærliggende, mindst kunstige forklaring er som regel den rigtige.

Af andre tyske bidrag fra jubilæumsaaet kan nævnes Dr. Max Rasch' artikel: *Die Stadt Tondern und die Ereignisse des Jahres 1864* (Der Schleswig-Holsteiner 1943.

100 ff., ogsaa som bilag til *Familiengeschichtliche Mitteilungen aus Nordschleswig III—IV, 1943*), hvor der offentliggøres nogle breve, som Raadmand Oluf Christian Hanquist i 1864 har skrevet til sin yngste søn Johan Hanquist. De fortæller, hvorledes bøgivenesshederne i hertugdømmerne og i Tønder tog sig ud, set fra en tysk borgers synspunkt. I en lille artikel: *Tønderaner auf Lateinschulen und Universitäten im achtzehnten Jahrhundert* redegør Dr. Th. O. Achilles for Tønder-ungdommens universitetsstudier. De fem mest besøgte universiteter var Kiel (83), Jena (63), København (44), Halle (20) og Göttingen (10). Af studenterne var 27 sønner af embedsmænd, 17 af købmænd, 6 af haandværkere og 8 af militærpersoner.

Tønders personalhistorie har gennem mange aar været dyrket med stor iver. Ludvig Andresen var ogsaa her førstemanden. I sine mange undersøgelser har han fremlagt et værdifuldt materiale, som gør det muligt at faa et indgaaende kendskab til patricierslægterne i byen og deres indbyrdes forhold (se nærmere min redegørelse i *Tønder gennem Tiderne II*). Andresens arbejde paa dette omraade er blevet fortsat af Max Rasch og Franz Brenner, som i det nye tyske tidsskrift *Familiengeschichtliche Mitteilungen aus Nordschleswig* har redegjort for slægterne Hanquist (fra Sverige) og Carstensen, der stammede fra Vesteranflod.

Jubilæumsaaet 1943 har bragt en hel bølge — man kunde næsten fristes til at sige flodbølge — af litteratur angaaende Tønders historie. I modsætning til saa mange andre jubilæumsskrifter, der ofte er daarligt forberedt, har disse i høj grad været med til at kaste glans over mindefesterne, været smukke blomster i festkransen til den alderstegne jubilar.

Johan Hvidtfeldt.

Albert Fabritius og Harald Hatt:

Haandbog i Slægtsforskning.

(Schultz Forlag, 1943).

Studiet af slægtshistorien har altid haft mange dyrkere i Danmark, og ikke mindst har det taget et stort opsving gennem de sidste aartier. De fleste slægtsforskere er lægfolk, der har faaet lyst til at vide lidt om deres forfædre. Men det slægts-historiske studium har dog ogsaa videnskabelig betydning. Paa en lang række omraader indenfor udforskningen af Danmarks

indre historie maa historikeren bygge sine undersøgelser paa et omfattende personalhistorisk eller genealogisk materiale. Saa vel læg-genealogen som faghistorikeren er derfor interesseret i ethvert hjælpemiddel, som kan lette studiet.

For 11 aar siden udsendtes Paul Hennings' posthume bog: Slægtsforskning. Da forfatteren ikke havde naaet at gøre bogen helt færdig inden sin død, blev den udgivet af Albert Fabritius og Harald Hatt. De to udgivere havde desuden skrevet to af de vigtigste afsnit (Harald Hatt: Arkiverne og deres slægthistoriske Indhold og Fabritius: Indsamling af det slægthistoriske Materiale). Det nu foreliggende værk bygger naturligvis paa Paul Hennings' bog, men da der er sket meget store ændringer og udvidelser, er det naturligt og berettiget, at forfatterne har ladet den udkomme under deres eget navn.

Haandbogen i slægtsforskning er et uundværligt hjælpemiddel for enhver, der paa en eller anden maade faar brug for at vide noget om de talløse mennesker, som ved deres fælles virke har været med til at skabe Danmarks historie gennem tiderne. Der er næppe mange haandbøger, der bruges flittigere, og med fuld rette, thi der er her skabt et standardværk, hvis lige ikke findes i Norden. Det er bygget paa et indgaaende og imponerende kendskab til det mægtige personalhistoriske stof i biblioteker og arkiver. Og haandbogen er ikke blot en vejviser gennem det store materiale, som personalhistorikeren maa være fortrolig med, den indeholder ogsaa en del teoretiske betragtninger over slægtsvidenskabens begreb, grundformer og opgaver og giver anvisning paa, hvorledes anetavler og efterslægtstavler skal stilles op, et meget vigtigt problem for enhver, der naar længere end til nogle tilfældige samlinger. En god hjælp for studiet giver ogsaa kapitlet om vaabnet, bomærket og seglet og om slægtsforskning i Norden. Et meget vigtigt problem indenfor dansk kulturhistorie er behandlet i det afsnit, der kaldes navnet, hvor bl. a. spørgsmaalet om opkaldelses- og navneskikkene er berørt. Problemet har mærkelig nok været meget stedmoderlig behandlet i litteraturen, idet V. A. Sechers afhandling: Opkaldesskikkene i østjydske Bondeslægter fra 17. og 18. Aarhundrede er den eneste metodiske undersøgelse deraf; og rigtigheden af Sechers teorier er meget tvivlsomme. Det vilde være en betydelig landvinding, hvis man kunde faa gennemført en undersøgelse af dette spørgsmaal, eller helst en række undersøgelser, thi der er ingen tvivl om, at forholdene har været forskellige i de enkelte dele af landet (jvnfr. ogsaa Dansk Navneskik. 1899).

Det personalhistoriske studium frembyder i Sønderjylland

særlige problemer, idet landsdelens særegne nationale forhold har medført, at sønderjysk personalhistorie er blevet behandlet baade fra tysk og dansk side og ofte sammen med den holstenske. Det er under disse forhold naturligt, at Sønderjylland i en saadan haandbog gøres til genstand for en særlig omtale, men det bør ske under omtalen af de danske forhold og ikke — som her — i forbindelse med en redegørelse for slægtsforskningen i Tyskland, hvor hertugdømmerne tilmed er behandlet under et. Begrundelsen for denne ejendommelige opstilling maa selvfølgelig søges i, at en del arbejder er fælles for begge hertugdømmerne, men dette er kun underordnet i sammenligning med den kendsgerning, at Sønderjylland var en dansk landsdel, der overvejende var beboet af danske mennesker, mens Holsten var rent tysk. Bortset fra overklassen var der kun meget ringe befolkningsmæssig forbindelse mellem de to hertugdømmer, og Sønderjylland var paa dette omraade meget nær knyttet til kongeriget. Der gik stadig en strøm af indvandrere fra kongeriget til Sønderjylland, og samtidig søgte en mængde sønderjyder hvert aar nordpaa. Selvom man helt ser bort fra de nationalpolitiske momenter, vil en almindelig historisk betragtning derfor gøre det naturligt, at Sønderjylland behandles for sig. Ved en saadan fordeling af stoffet, vilde man ogsaa faa mulighed for at gøre behandlingen af de specielt nordslesvigske forhold noget mere udførlig, mens omtalen af den holstenske litteratur til gengæld kunde indskrænkes noget.

Selvom man kunde have ønsket placeringen af det sønderjydske stof anderledes, maa man ikke derfor glemme den værdifulde hjælp, som bogen er for enhver, der vil give sig af med Sønderjyllands personalhistorie. Afsnittet om hertugdømmerne indeholder en udmærket oversigt over den meget omfattende slægtshistoriske litteratur. Det er og maa selvfølgelig altid være et skøn, hvad man skal medtage i en saadan bibliografi, der kun maa fylde nogle faa sider, og to mennesker vil vel aldrig kunne skønne helt ens. De følgende bemærkninger er derfor ikke ment som en kritik, snarere som et forslag med henblik paa den 3. udgave, som sikkert vil se dagens lys indenfor en øverskuelig aarrække. Under omtalen af litteraturen vedrørende gejstligheden savner man f. eks.: Emil Brederik: Verzeichnis der Geistlichen und Gemeinden in Schleswig-Holstein 1864—1933 (1933), jvnfr. ogsaa L. Vesten: Præst og Menighed i Nordslesvig efter 1864 (Sønderjydske Aarbøger 1923), samt Aage Dahls bøger: Haderslev Bys Præstehistorie (1933), Haderslev Herreds Præstehistorie (1936) og Sønderjyllands Bispehistorie (1931). I forbindelse med litteraturen om skolernes lærere og elever kunde følgende værker nævnes: Aage Dahl: Bidrag til den gamle Sun-

derborg Latinskoles og dens Lærerstands Historie (Aarsskrift for Sønderborg Statsskole 1931) og Ernst Müller: Schüler und Lehrer der Husumer Gelehrtschule von 1449—1852 (1939). Det værk, man savner mest, er dog: Th. O. Achelis: Sippenkunde Nordschleswigs. Ein bibliographischer Versuch (Die Sippe der Nordmark 5/6. 1941—42), hvori der gives en fortegnelse over den historiske litteratur vedrørende enkeltslægter.

Med Haandbog i Slægtsforskning er der givet danske personalhistorikere og slægtsforskere en haandsrækning, som deres studiefæller indenfor næsten alle andre historiegrene savner. Men alligevel vil mange dog sikkert sige, at de har endnu et ønske, de gerne saa opfyldt: en særlig bibliografi over den slægts-historiske litteratur, først og fremmest litteraturen vedrørende de enkelte slægter. Der spildes megen tid med at undersøge, om der findes trykte oplysninger angaaende en eller anden familie, og ofte er det umuligt at naa frem til det stof, der findes spredt i de mest forskelligartede værker. Der er nu udsigt til, at Erichsen og Krarups Dansk historisk Bibliografi inden alt for længe vil blive fortsat, men dermed er problemet ikke løst, thi den kan selvfølgelig kun i det væsentlige omfatte selvstændige artikler og værker. Det, der først og fremmest tiltrænges, er en oversigt, svarende til C. M. Munthes i 1926 udgivne: Kilderegister til norsk slektshistorie, hvor der ogsaa henvises til behandlinger i værker, som ikke specielt angaar den paagældende slægt. Det maa haabes, at Bibliotekar Fabritius engang vil tage denne opgave op. Der er ingen anden, der har saa mange forudsætninger for at kunne løse den paa tilfredsstillende vis. Haandbog i Slægtsforskning er et bevis derpaa.

Johan Hvidtfeldt.

Beretning og Regnskab.

Beretning.

Historisk Samfunds aarsmøde afholdtes i Haderslev søndag den 21. maj. Mødet, der var besøgt af et betydeligt antal medlemmer, indledes med, at formanden, A m t s l æ g e, D r. m e d. H. L a u s t e n - T h o m s e n, aflagde følgende beretning:

Det forløbne aar har været et af de mest hændelsesrige i Historisk Samfunds historie, ikke fordi foreningen har været ude for dramatiske hændelser eller traditionsomstyrtende oplevelser, men dels fordi Samfundet har været inde i en overordentlig stærk vækst, dels fordi vi har kunnet udrette og virke mere end i noget tidligere aar.

Sidste efteraar modtog medlemmerne gratis det store register til Sønderjydske Aarbøger 1889—1940 og samtidig første bind af det værdifulde værk om Tønder: Tønder gennem Tiderne. Den historiske udvikling indtil 1864 er her skildret af to af vore bedste kendere af sønderjysk historie, Museumsdirektør Dr. M. Mackeprang, og Arkivar Dr. Hjelholt, medens den senere historie er fortalt af to mænd fra byen: Seminarieførstander Bredsdorff og Amtslandinspektør Mosbech. Med foraarshæftet har medlemmerne ogsaa faaet en større gave, nemlig Pastor emer. M. H. Nielsens værk om det sønderjyske fattigvæsens historie, en undersøgelse, der bygger paa et indgaaende arkivstudium og giver en udførlig redegørelse for fattigvæsnets organisation og for de vilkaar, hvorunder de fattige levede. Pastors bog er blevet en landvinding for sønderjydsk historieforskning. Og til sommer vil der foreligge endnu et værk, en vejledning i studiet af sønderjysk historie, udarbejdet af Lektor, Dr. Fink og Arkivar Hvidtfeldt. Denne bog vil dog ikke blive sendt medlemmerne gratis, men de vil kunne købe den til halv pris (4 kr. mod 8 kr. i boghandelen), og vi haaber, at mange vil købe værket, som uden tvivl vil blive en værdifuld hjælp for dem, der vil sætte sig ind i landsdelens historie, enten det er litteraturen om et enkelt tidsafsnit eller en enkelt side af fortidens liv, man vil vide besked om, eller man vil have at vide, hvad der gemmes af sønderjysk kildemateriale i danske og udenlandske arkiver. Til efteraaret vil medlemmerne gratis faa andet bind af Tønder gennem Tiderne, der indeholder de mere specielle redegørelser for kirken, sprogforholdene, befolkningen o. s. v. Naar dette bind foreligger, har vi for første gang i Sønderjylland faaet en virkelig dansk byhistorie. Man maa haabe, at det inden alt for længe kan blive muligt at faa lignende redegørelser for de andre nordslesvigske byers historiske udvikling.

Historisk Samfund vil saaledes i løbet af to aar foruden de fire hefter af Sønderjydske Aarbøger, der er kommet med lidt færre sider end sædvanligt, have udsendt registret og fire bind historisk litteratur. Det er en ret imponerende ydelse, og den er selvfølgelig kun blevet mulig gennem hjælp fra forskellige steder. Foruden fra staten, Det Raaben-Levetzauseke fond, Carlsbergfondet, H. P. Hanssens mindefond, Tønder købstad, de danske banker i Tønder, Carlsen-Langes legatstiftelse og H. V. Clausens og Johan Ottosens Legat til Danskhedens Fremme i Sønderjylland har vi ogsaa faaet støtte fra de fire sønderjyske amter, fra Sønderborg, Hadenslev og Aabenraa byer samt Skærbæk, Graasten og Løgumkloster kommuner. Med særlig glæde har vi modtaget gaver fra privat side, nemlig Fabrikant Schaumann, Haderslev, Konsul Jørgen M. Hansen, Aabenraa og Sønderjysk Tæppefabrik, Højer. Vi vil haabe, at flere vil følge disses eksempel, saa Historisk Samfund kan blive i stand til med saa stor kraft som mulig at varetage de kulturelle og videnskabelige opgaver, det har i

grænselandet, at yde et bidrag i den aarhundredlange kulturkamp mellem dansk og tysk.

Vi ser selvfølgelig udsendelsen af Sønderjydske Aarbøger og de andre litterære værker som det centrale i vort arbejde, men som jeg allerede har fremhævet i tidligere aarsberetninger, er vi ogsaa klar over, at der er andre opgaver. Samfundets foredragsarbejde er blevet fortsat i det forløbne aar. Foruden paa aarsmødet i Tinglev er der blevet holdt foredrag i Ubjærg, Felsted, Skodborg, Varnæs og Rise sogne. Vort arbejde med indsamling af arkivalier er kun blevet fortsat i ringe grad, dels ved et mindre indkøb, dels ved at sikre nogle breve fra sønderjyske krigsfanger til Frk. Marie Fergo, København, og ved at medvirke til, at den saakaldte Fladstenaarbog nu ved ejers velvilje er kommet til Landsarkivet i Aabenraa, som i aarets løb ogsaa har modtaget en del andre private arkivalier, bl. a. vedrørende de sønderjyske landboforeninger og skoleforhold i Varnæs sogn samt dele af Skoleforeningens arkiv. Selvom mangt og meget er blevet reddet i tidens Løb, findes der dog stadig mange privatarkivalier af værdi ude paa gaardene og i byerne. Vi haaber, naar forholdene tillader det, at kunne tage dette arbejde op med større kraft, idet vi har løfte om støtte fra videnskabelig side. Forhaabentlig vil det ogsaa blive muligt for os at løse en endnu vigtigere opgave, at bevare den historiske tradition, at faa nedskrevet den store viden, som de lidt ældre, der har været ledende i det kulturelle eller økonomiske liv, sidder inde med.

En del af vore medlemmer er gaaet bort i aarets løb: Pressechef Rud, Kbhv., Lærerinde Frk. Clausen, Tønder, Lærer Anton Petersen, Fyn, Frk. Else Petersen, Løgumkloster, Branddirektør Chr. Hansen, V. Sottrup, Konsulent Frederiksen, Aabenraa, Lærerinde Frk. Nissen, Skovby, Lærer Dircks, Faaborg, tidligere Haderslev, og Gaardejer Chr. Schmidt, Mellerup. Chr. Schmidt hørte til vore mest interesserede medlemmer; han mødte ikke blot op til aarsmøderne og til vore kursus, men syslede ogsaa selv med sit fødesogns historie, som han skildrede i en længere artikelrække i »Hejmdal«. Endnu en dansk mand vil jeg gerne mindes: Søløjtnant Aage Jørgensen, Skærbæk, som den 29. august gav sit liv for Danmark.

Paa anden maade har afgangens været meget ringe, og i hvert fald er det medlemsfremgangen, der har præget aaret for Historisk Samfund for Sønderjylland.

For tre aar siden havde Historisk Samfund 698 medlemmer. Paa aarsmødet i Bolderslev kunde jeg meddele, at vort medlemstal var steget til 788. Samtidig udtalte jeg, at vort maal var at naa de 1000. I Dag kan jeg med stolthed sige, at vort — tilsyneladende dristige — maal er naaet, de 1000 er længst passeret: vi har i dag 1035 medlemmer. Vi er glade for denne stærke forøgelse paa næsten 50 %. Den giver en god økonomisk ballast til sejladens i fremtiden, som

maaske kan blive vanskelig nok. Men den giver os ogsaa moralsk fortrøstning til at fortsætte arbejdet, fordi den viser, at der er en stigende historisk interesse i vor landsdel og blandt sønderjyder i den øvrige del af landet.

Derefter aflagde kassereren, Museumsinspektør H. Neumann regnskabet, der balancerede med 11.428,86 kr. Seminarielærer Claus Eskildsen aflagde beretning om Sønderjydske Maanedsskrift, der nu ialt havde 535 abonnenter, en fremgang paa 14. Af disse ekspederedes 434 direkte, resten gennem postvæsnet og boghandlerne. 382 af abonnenterne var bosiddende i Nordslesvig, 134 i den øvrige del af Danmark og 19 i udlandet. Regnskabet, der fremviste et overskud paa 294,50 kr., balancerede med 5881,77 kr. Aktiverne beløb sig til 3022,50 kr. plus gamle aargange. Af passiver var der ingen.

Redaktør K amphø v e n e r, A a b e n r a a, spurgte, om abonnenterne paa Sdj. Maanedsskrift var medlemmer af Historisk Samfund. Claus Eskildsen oplyste, at det næppe var tilfældet for halvdelens vedkommende. K amphø v e n e r spurgte derefter, om det ikke vilde være bedst at slaa Sønderjydske Aarbøger og Sdj. Maanedsskrift sammen, saaledes at der blev mere plads til det populære stof. Antikvarboghandler Møller, Haderslev, efterlyste flere illustrationer i aarbøgerne. Formanden oplyste i denne forbindelse, at man netop i de sidste par aar havde lagt betydelig større vægt paa billedmaterialet end tidligere. Et interessant problem blev rejst af Pastor Hejselbjerg Paulsen, Fjellstrup, som foreslog, at man samlede en del af det historiske og kulturelle stof, som kom frem i dagspressen, og udgav det i særlige smaa hefter. Arkivar Hvidtfeldt anbefalede denne tanke, som han selv havde arbejdet med, men paapegede, at dens realisation vilde være vanskelig i øjeblikket paa grund af vanskelighederne med at skaffe papir. Bibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa, mente, at Hist. Samfund burde støtte tanken, mens Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, advarede mod at splitte det historiske arbejde, men foreslog at man i decemberheftet af Sdj. Maanedsskriftet gav en aarlig oversigt over de vigtigere avisartikler med historisk indhold. Redaktør Nielsen, Dannevirke, oplyste, at pressen sikkert gerne vilde støtte en særlig udgivelse af det historiske stof i dagbladene, og anbefalede iøvrigt Hans Lunds forslag. Tandlæge Hansen, Haderslev, og Antikvarboghandler Møller udtalte ogsaa ønsket om paa en eller anden maade at faa det spredte stof samlet, og formanden lovede, at man vilde overveje hele spørgsmaalet nærmere.

Jakob Petersen takkede for det udkomne register til

Sønderjydske Aarbøger, som han havde efterlyst i mange aar. Han mente dog, at det typografiske udstyr kunde have været smukkere. Hvidtfeldt indrømmede rigtigheden af denne kritik, men mente dog, at registret, selvom det ikke var smukt, var hensigtsmæssigt, og paapegede, at man jo nu engang var nødt til at nøjes med de typografiske hjælpemidler, der var for haanden.

Forstander la Cour Petersen, Skibelund Efterskole, ønskede en fortegnelse over skibelundfesternes ordførere i anledning af skibelundforeningens 75aars jubilæum. Formanden og Claus Eskildsen lovede at støtte dette arbejde.

Til bestyrelsen genvalgtes Museumsdirektør, Dr. phil. M. Mackeprang, Seminarielærer Claus Eskildsen, Tønder, og Arkivar Hvidtfeldt, Lyngby. Man besluttede at overlade bestyrelsen at bestemme stedet for det næste aarsmøde.

Mødet sluttede med et fængslende foredrag af Bibliotekar Jakob Petersen om Hans Nissens og Hans Krügers tid.

Johan Hvidtfeldt.

Historisk Samfund for Sønderjylland. — Aarsregnskab 1943.

INDTÆGTER:	Kr.	Øre	UDGIFTER:	Kr.	Øre
Medlemsbidrag	5.157	71	Trykning	7.331	68
Salg af Skrifter	417	55	Honorarer	1.220	00
Annoncer	531	00	Ekspedition, Kasserer, Sekretær	550	00
Tilskud	4.716	00	Omdeling, Fragt	917	02
Renter	36	88	Repræsentation og Udgifter ved Aars- mødet	91	14
Forskelligt	569	70	Forskelligt	475	38
			Balance	843	62
	11.428	86		11.428	86

Status pr. 31. December 1943.

AKTIVER:	Kr.	Øre	PASSIVER:	Kr.	Øre
Bank- og Postkonti	2.096	49	Forudbetalt Kontingent	105	00
Kontant	111	59	— Tilskud	1.000	00
Udestaaende Fordringer:				1.105	00
Kontingent	223	35	Formue	1.513	93
Annoncer	150	00			
Salg af Skrifter	37	50			
	2.618	93		2.618	93

Regnskabet revideret, fundet rigtigt og stemmende med Bilagene. Beholdningen var til Stede.

Haderslev, den 29. Januar 1944.

Valdemar Lauritzen.

Olav Christensen.

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver »Sønderjydske Aarbøger« og »Sønderjydske Maanedsskrift«.

Bestyrelsen er f. T. Amtslæge, Dr. med. Lausten-Thomsen, Aabenraa (Formand), Arkivar Joh. Hvidtfeldt, Blomstervænget 93, Lyngby (Sekretær), Museumsinspektør Neumann, Haderslev (Kasserer), Seminarielærer Cl. Eskildsen, Tønder, Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, Pastor Hejselbjerg Paulsen, Fjellstrup, Museumsdirektør Dr. phil. Mackeprang, København, Pastor H. F. Petersen, Flensborg, Overlæge, Dr. med. Max Schmidt, København, og som Æresmedlemmer Frimenighedspræst Thade Petersen, Haderslev, og Sparekassedirektør Nis Nissen, Nørborg.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalget for »Sønderjydske Aarbøger« bestaar af Lausten-Thomsen, Hans Lund og Johan Hvidtfeldt.

Redaktionsudvalg for »Sønderjydske Maanedsskrift« danner Lausten-Thomsen og Cl. Eskildsen.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager »Sønderjydske Aarbøger« gratis. »Sønderjydske Maanedsskrift« bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos Cl. Eskildsen koster det 1 Kr. 50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

INDHOLD:

H. Lausten-Thomsen: Peter Laurups Minder ..	Side 133—236
Johan Hvidtfeldt: Undertrykte bønder paa Gram gods 1734	» 237—238
En udmærkelse	» 239—240
Anmeldelser:	
Caroline Emilie Andersen: De hansborgske Registranter. I. Forordninger 1544—1588 (ved Johan Hvidtfeldt	» 241—243
Laura Joh. Christensen: Konge og Hertug (ved Troels Fink)	» 243—244
Franz v. Jessen: Mit Livs Egne, Hændelser og Mennesker (ved Troels Fink)	» 244—245
Kulturelle Forhold i Sønderjylland 1920—42 (ved Troels Fink)	» 245—248
Haderslev-samfundets årsskrift (ved H. Lausten-Thomsen)	» 248—250
Nyere litteratur vedrørende Tønder bys historie (ved Johan Hvidtfeldt)	» 250—255
Albert Fabritius og Harald Hatt: Haandbog i Slægtsforskning (ved Johan Hvidtfeldt) ..	» 255—258
Johan Hvidtfeldt og Hans Neumann: Beretning og Regnskab	» 258—263

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag,**
København,

for Danmark, Norge og Sverige.